

डॉ. नितीन मोरे

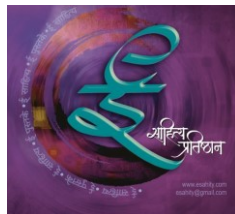
आधुनिक कहाण्या

आधुनिक कहाण्या

डॉ. नितीन मोरे

ई साहित्य प्रतिष्ठान

आधुनिक कहाण्या
हे पुस्तक विनामूल्य आहे
पण फुकट नाही

हे वाचल्यावर खर्च करा ३ मिनिट

१ मिनिट : लेखकांना फोन करून हे पुस्तक कसे वाटले ते कळवा

१ मिनिट : ई साहित्य प्रतिष्ठानला मेल करून हे पुस्तक कसे वाटले ते कळवा.

१ मिनिट : आपले मित्र व ओळखीच्या सर्व मराठी लोकांना या पुस्तकाबद्दल आणि ई साहित्यबद्दल सांगा.

असे न केल्यास यापुढे आपल्याला पुस्तके मिळणे बंद होऊ शकते.

दाम नाही मागत. मागत आहे दाद.
साद आहे आमची. हवा प्रतिसाद.

दाद म्हणजे स्तुतीच असावी असे नाही. प्रांजळ मत, सूचना, टीका, विरोधी मत यांचे स्वागत आहे. प्रामाणिक मत असावे. ज्यामुळे लेखकाला प्रगती करण्यासाठी दिशा ठरवण्यात मदत होते. मराठीत अधिक कसदार लेखन व्हावे आणि त्यातून वाचक अधिकाधिक प्रगल्भ व्हावा, आणि अखेर संपूर्ण समाज एका नव्या प्रबुद्ध उंचीवर जात रहावा.

आधुनिक कहाण्या

लेखक :डॉ. नितीन मोरे

Mobile No. 98209 37490, 98696 73415.

Email - drnmore@yahoo.com

या पुस्तकातील लेखनाचे सर्व हक्क लेखकाकडे सुरक्षित असून पुस्तकाचे किंवा त्यातील अंशाचे पुनर्मुद्रण वा नाट्य, चित्रपट किंवा इतर रुपांतर करण्यासाठी लेखकाची लेखी परवानगी घेणे आवश्यक आहे. तसे न केल्यास कायदेशीर कारवाई होऊ शकते.

This declaration is as per the Copyright Act 1957. Copyright protection in India is available for any literary, dramatic, musical, sound recording and artistic work. The Copyright Act 1957 provides for registration of such works. Although an author's copyright in a work is recognised even without registration. Infringement of copyright entitles the owner to remedies of injunction, damages and accounts.

प्रकाशक ई साहित्य प्रतिष्ठान :

www.esahity.com

esahity@gmail.com

प्रकाशन : ५ जानेवारी २०१९

©esahity Pratishthan®2019

विनामूल्य वितरणासाठी उपलब्ध.

- आपले वाचून झाल्यावर आपण हे फॉरवर्ड करू शकता.
- हे ई पुस्तक वेबसाईटवर ठेवण्यापुर्वी किंवा वाचनाव्यतिरिक्त कोणताही वापर करण्यापुर्वी ई साहित्य प्रतिष्ठानची-लेखी परवानगी घेणे आवश्यक आहे.

डॉ. नितीन मोरे

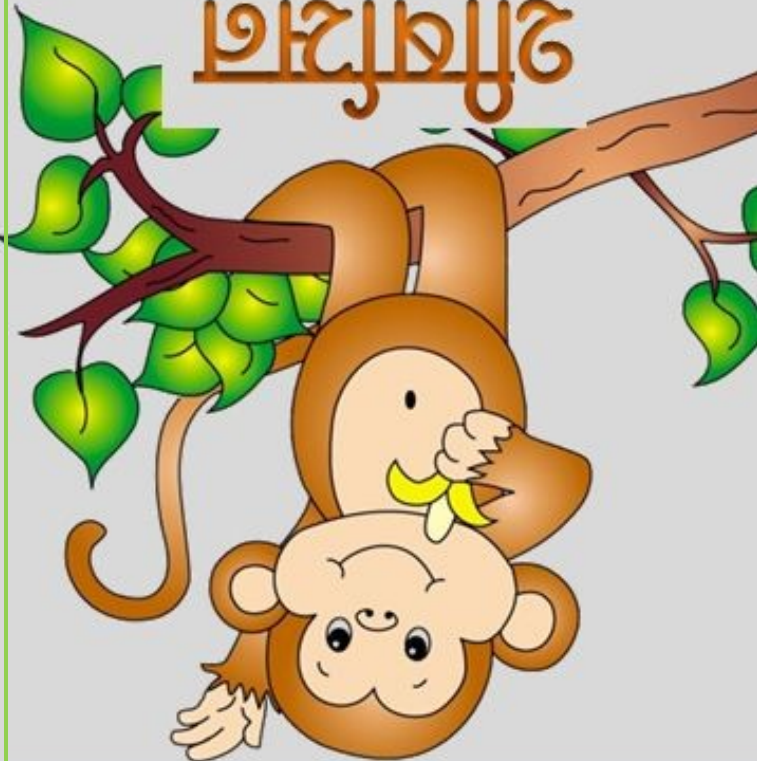

डॉ. नितीन मोरे

चक्रमादित्याचा दरबार

डॉ. नितीन मोरे
केल्याने
आह्मबुद्ध

डॉ. नितीन मोरे

नाच जमूरे नाच

डॉ. नितीन मोरे यांची साहित्यसंपदा:

1. चक्रमादित्याचा दरबार १ (नाटक)
2. चक्रमादित्याचा दरबार २ (नाटक)
3. केल्याने शीर्षासन,
4. नाच जमूरे नाच,
5. अहम ब्रह्मास्मि,
6. मच्छर टाईम्स,
7. संवादोनी प्रकटावे
8. या कोल्हटकरांच्या घरात (नाटक)
9. प्रेमातुराणां (नाटक)
10. सांगतो ऐका (एकपात्री)
11. प्रिय पत्रास
12. शिभ्रष्टाचार!

ही सर्व पुस्तके ई साहित्यच्या वेबसाइटवर उपलब्ध आहेत.

www.esahity.com

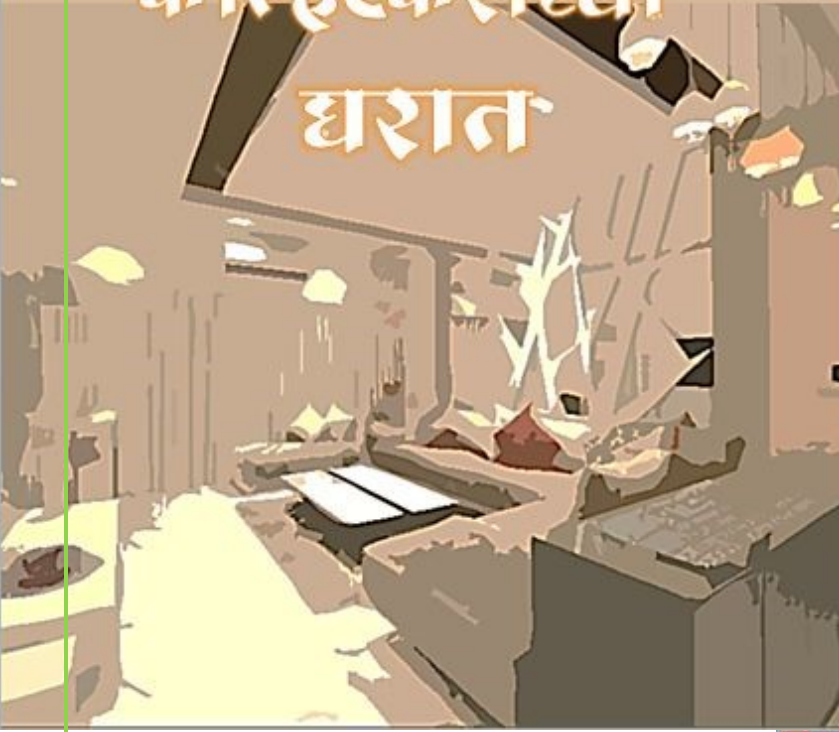
डॉ. नितीन मोरे

प्रेमातुराणां

डॉ. नितीन मोरे

या
कोल्हटकरांच्या
घरात

डॉ. नितीन मोरे
चक्रमादित्याचा दरबार

२

डॉ. नितीन मोरे

एकपात्री नाट्यछटा

सांगतां
ऐका

डॉ. नितीन मोरे

प्रिय पत्राक्ष,

डॉ. नितीन मोरे

डॉ. नितीन मोरे

संवादोन्मी
प्रकटावे

डॉ. नितीन मोरे

डॉ. नितीन मोरे यांच्या तेराव्या पुस्तकाच्या निमित्ताने

ई साहित्य प्रतिष्ठान दहा वर्षांपूर्वी सुरू झालं. जगभरात ई पुस्तकांची संकल्पना रुजू लागत असतानाच मराठीतही ई पुस्तकं सुरू झाली. मराठीत अमॅझॉन सारखे प्रचंड इन्व्हेस्टमेंट करणारे खिलाडी उतरले. त्यांच्यासमोर ई साहित्य म्हणजे अगदीच लिंबुटिंबू. पण गेली दहा वर्षे आणि आजही गुगलवर “मराठी पुस्तक” किंवा “Marathi ebook” टाकले की ४ कोटी ९३ लाख नांवांमध्ये पहिले दुसरे नाव येते ते ई साहित्यचेच. ही करामत आहे आमच्या लेखकांची. वाचकांना सातत्याने दर्जेदार मनोरंजक उच्च प्रतीची पुस्तके “विनामूल्य” देणारे आमचे लेखक हेच या स्पर्धेचे विजेते आहेत.

मराठीत “साहित्यरत्नांच्या खाणी” निपजोत या ज्ञानोबांनी मागितलेल्या पसायदानाला ईश्वराने तेवढ्याच उदारतेने खाणींचा वर्षाव केला. मराठीचे दुर्दैव हे की या खाणींतली रत्ने बाहेर आणणे आणि त्यांचे पैलू पडल्यावर त्यांना शोकेस करणे आणि जागतिक वाचकांसमोर ते पेश करणे यात आपण कमी पडलो. इथे उत्तम साहित्यासाठी भुकेलेले वाचक आणि उत्तम वाचकांच्या प्रतिक्षेतले साहित्यिक यांच्यात ब्रिज बनणे आवश्यक आहे. विशेषतः डॉ. नितीन मोरे यांसारखे साहित्यिक ज्यांना लिहिण्यात आनंद आहे पण त्यापुढील जटील प्रक्रियेत पडण्यात रस नाही अशांसाठी. विदेशांत मोठे लेखक एजंट नेमतात आणि ते बाकी सर्व व्यवहार पहातात. मराठीत ही सोय नाही.

ई साहित्य प्रतिष्ठान ही काही अनुभवी प्रोफेशनल प्रकाशन संस्था नव्हे. पण गेल्या दहा वर्षांत आमच्या हे लक्षात आले की मराठीत रत्नांच्या खाणी आहेत आणि त्यांत उतरून हात काळे करून माती गाळ उपसत राहून जर चिवटपणे काम करत राहिले तर एकाहून एक भारी रत्ने गवसणार आहेत. एखाद्या मोठ्या धनिकाने, पंडितांच्या सहाय्याने, दरबारी आश्रयासह जर हे काम हाती घेतले तर मराठी भाषेतले साहित्य जागतिक पटलावर आपला ठसा नक्की उमटवेल.

डॉ. नितीन मोरे यांची तेरा अप्रकाशित पुस्तके प्रकाशात आणण्याचा मान ई साहित्यला मिळाला. शंभू गणपुले यांची नऊ, डॉ. वसंत बागुल यांची बारा, शुभांगी पासेबंद यांची सात, अविनाश नगरकर यांची, डॉ. स्मिता दामले यांची पाच, डॉ. वृषाली जोशी यांची तीन अशा अनेकांच्या पुस्तकांना वाचकांपर्यंत नेण्याचे भाग्य ई साहित्यला लाभले. असे अनेक “स्वांतःसुखाय” लिहीणारे उत्तमोत्तम लेखक कवी या मराठीच्या “साहित्यरत्नांचिया खाणीं” मध्ये आहेत. अशोक कोठारे यांनी महाभारताच्या मूळ संहितेचे मराठी भाषांतर सुरू केले आहे. सौरभ वागळे, सूरज गाताडे, ओंकार झाजे, पंकज घारे, विनायक पोतदार, दिप्ती काबाडे, भूपेश कुंभार, सोनाली सामंत, केतकी शहा असे अनेक नवीन लेखक सातत्यपूर्ण लेखन करत आहेत. ई साहित्यकडे हौशी लेखकांची कमी कधीच नव्हती. पण आता हौसेच्या वरच्या पायरीवरचे, लेखनाकडे गंभीरपणे पहाणारे आणि आपल्या लेखनाला पैलू पाडण्याकडे लक्ष देणारे लेखक आता येत आहेत. त्यांच्या साहित्याच्या प्रकाशाला उजाळा मिळो. वाचकांना आनंद मिळो. मराठीची भरभराट होवो. जगातील सर्वोत्कृष्ट साहित्यिक प्रसवणारी भाषा म्हणून मराठीची ओळख जगाला होवो.

या सर्वात ई साहित्याचाही खारीचा वाटा असेल हा आनंद. आणि या यशात ई लेखकांचा सिंहाचा वाटा असेल याचा अभिमान.

आमेन

सुनील सामंत

अध्यक्ष, ई साहित्य प्रतिष्ठान

या पुस्तकातील कहाण्या ही लेखकाची स्वनिर्मिती आहे.

त्यातील मते, त्यातून होणारे ध्वनितार्थ यांच्याशी ई साहित्य

प्रतिष्ठान सहमत असेलच से नाही.

प्रकाशक : ई साहित्य प्रतिष्ठान

या सर्व कहाण्या काल्पनिक असून त्यांच्याशी जुळणारी एखादी वास्तविक कथा आठवल्यास तो केवळ योगायोग समजावा. या लेखनातून कोणत्याही एका पक्षाला किंवा संघटनेला किंवा व्यक्तीला संधान करण्याचा हेतू नाही.

- लेखक : डॉ. नितीन मोरे

आधुनिक कहाण्यांची कहाणी!

श्रावण महिना आपल्याकडे खास असतो. खास म्हणजे कित्येक जण तो येण्याची वाट बघतात. अगदी बालकवींना हर्ष मानसी देणारा महिना. त्यात मग काही जण सात्विक वा अति सात्विक आयुष्य महिन्यापुरता का होईना जगू पाहतात. श्रावण सुरू होण्याआधीची अमावस्याही ते साजरी करून घेतात. आणि श्रावण सुरू झाला की तो ही अंगावर उसना सात्विकपणा आणून साजरा करतात. अर्थात हा उसनेपणा सर्वानाच आणावा लागतो असे नाही. काही जात्याच तसे असतात. अन काही जात्याच त्याच्या अगदी विरुद्ध दिशेसही असतात. दोघे कुठेही असोत, श्रावणी दिवस म्हणजे एक प्रकारचा सोहळा असतो.

आपल्या श्रावणातील व्रतवैकल्यांत स्तोत्रे आणि कहाण्यांचा भाग महत्वाचा. कहाण्या वाचल्यावाचून श्रावण महिना संपत नाही. लहानपणी रविवारची आदित्यरेणूबाईची कहाणी मोठ्ठी वाटायची. सोमवारी चार पाच कहाण्या असायच्या. शुक्रवारच्या कहाणीत भाऊ आणि बहीणीची गोष्ट असायची. असे काही काही आठवते.

हे सगळे जुने झाले आता. दिवसमान बदलले. लोक बदलले. तर कहाण्याही नकोत बदलावयास?

सामाजिक आणि राजकीय अवकाश व्यापणाऱ्या या काही आटपाट नगरातील आधुनिक कहाण्या आहेत. मनोभावे लिहिण्याचा प्रयत्न आहे. मनोभावे वाचणाऱ्यांस पसंत पडाव्यात अशी अपेक्षा आहे.

डॉ. नितीन मोरे

आधुनिक कहाणी संग्रह

अनुक्रम

- १ सब चलता है ची कहाणी
- २ राजब्राह्मणाची कहाणी
- ३ निवडणूकदेवाची कहाणी
- ४ उद्योजक मोरेश्वराची कहाणी
- ५ गुलाबरावांची कहाणी
- ६ घेलाशेट विद्यापीठाची कहाणी
- ७ गरीबीदेवीची कहाणी
- ८ असंतुष्टेची कहाणी
- ९ विचारांची कहाणी
- १० मिंधेपणाची कहाणी
- ११ राजमौनीबाबांची कहाणी
- १२ भक्तीकराची कहाणी
- १३ धूतमेंदूची कहाणी
- १४ तीन माकडांची कहाणी
- १५ साधूमहंत व्रताची कहाणी
- १६ उल्लूची कहाणी
- १७ विद्वानाची कहाणी
- १८ गांधारीव्रताची कहाणी
- १९ लोकपाल टोपीची कहाणी
- २० प्रकाशाच्या बेटाची कहाणी

सब चलता है ची कहाणी

आटपाट नगर होते. राज्यातील प्रजा अत्यंत दुःखी आणि असमाधानी होती. खाण्यापिण्याची ददात होती असे नाही. पैसा अडका कमी होता असे नाही. पण काहीही मिळाले तरी अजून मिळावयास हवे असे त्यांना वाटे. सारे आहे पण तरीही काही कमी आहे असे प्रजेस वाटायचे. असूनी रम्य भासते उदास असे काही त्यांना वाटत रहायचे. प्रजा अशी तर राजा मागे राहून कसा चालेल. तो ही अशाच वृत्तीचा होता. प्रजेच्या असमाधानामुळे सारे काही असून सत्ता नि सिंहासनाची हवी तशी गंमत त्याला वाटत नसे. या सत्तेत जीव रमत नाही म्हणत विचारा दिनरात्र प्रजेचा विचार करत असे. यथा प्रजा तथा राजा म्हणून उदास राहात असे.

कुणी यास प्रगती म्हणत असे. मनुष्य एका स्थितीत खूष राहू लागला की त्याची उन्नती खुंटते तेव्हा मनुष्य असाच असला तरच त्याची प्रगती होऊ शकते. राजगुरू असे विवेचन करून राजास शांत करीत असत. राजादेखील या स्पष्टीकरणावर क्षणभर खूश होऊन परत आपल्या असमाधानी प्रजेकडे निराश होऊन पाहात बसे.

होता होता काय झाले. प्रजा अजूनच उदास राहू लागली. राजाने नदीवर घाट बांधला तर नदीत बल्हवण्यास बोटी मागू लागली. राजाने चलनवलनास चारचाकी गाड्या बनवल्या तर त्यातील इंधन मागू लागली. त्याबदल्यात आकाशातून विहार करावयास विमाने मागू लागली. त्या काळी एक मंत्र होता ये दिल मांगे मोअर त्याप्रमाणे सर्व प्रजा जास्तीची अपेक्षा करू लागली. या 'अजून हवे अजून हवे' पायी राजा अजून उदास झाला.

मग इकडे काय झाले. जनता दैनंदिन अजूनच उदास होऊ लागली. काही जणांचा संयम संपला. ते काही जण राजालाच बदलण्याची गोष्ट करू लागले. जो राजा आम्हाला फक्त एवढेच देऊ शकतो त्याला बदलण्याची बात राजाच्या कानी कर्णोपकर्णी

पोहोचली. आधी नुसताच उदास असणारा राजा आता सावध झाला. आधी प्रजेचा विचार करायचा तो आता आपल्या सिंहासनाचा विचार करू लागला.

मग त्याने काय केले? राजगुरूंस बोलावणे धाडले. राजगुरूंना विचारले, "हे असे कां घडते आहे. आपल्या म्हणण्यानुसार अधिक हवे हे प्रगतीचे लक्षण असेल तर यात मात्र आमची अधोगती दिसत आहे. याचे काय रहस्य ते तुम्ही सांगा. आणि यातून उपाय काय तोही सांगावा."

राजगुरू म्हणाले, "आहे. उपाय आहे. त्यासाठी राजा तुला सब चलता है चा वसा घ्यावा लागेल."

राजा म्हणाला, "राजगुरू आम्ही उतणार नाही.. मातणार नाही पण ते व्रत तुम्ही मला सांगा."

राजगुरूंनी मग ते व्रत कथन केले. राजाने ते मनोभावे ऐकले. राजगुरूंनी सांगितले, "राजा तुझ्या प्रजेला वाईट खोड आहे. नित्य नव्या गोष्टी तिला हव्या असतात. एका दृष्टीने हे चांगले असेलही पण राज्यकर्त्याच्या नजरेत हे तितकेसे योग्य नाही. हे राजा, एक समजून घे. राज्यकर्त्याला सतत काहीतरी आपण करत आहोत हे दाखवावे लागते. पण करण्यासारखे एवढे काही असेलच किंवा ते राजास झेपेलच असे नाही. तेव्हा काही न करता केल्याची बतावणी जो करील तो लोकप्रिय राहिल. यातून तू बोध घे."

"जी राजगुरूजी."

"आता उदाहरण देतो ते ऐक. समज तुझ्या राज्यात एक लाख गरीब आहेत. आता त्यांची गरीबी तुला हटवायची आहे."

"अर्थातच.. राजा म्हणून माझे कर्तव्य असेल ते.."

"ते ठीक. पण तुझ्या एका निर्णयानुसार सारे लाखभर गरीब गरीबीतून बाहेर आले तर.."

"या सारखी आनंदाची बाब ती कोणती?"

"इथे अजून चूक.. राजा, एका फटक्यात गरीबी संपवलीस तर पुढचे नवीन काम करावे लागेल.. लोकांच्या अपेक्षा वाढतील आणि तसे तुझ्या वागण्यानेच होत आहे. आज जी अवस्था झाली आहे त्यास तूच जबाबदार आहेस. समस्या असणारच. माणूस आहे तिथे समस्या आहेत. माणूस आहे तिथे आज एक तर उद्या दुसरी समस्या राहणार आहे. तर साध्या समस्या पुरवून वापर. कठीण समस्या असतात त्या थोड्या थोड्या सोडव. सोप्या असतात त्या कठीण भासवून सोडव. ज्या गोष्टीची उत्तरे असतील त्यावर प्रश्न तयार कर. त्यावेळी आधारित समस्या तयार कर. त्या समस्यांचा प्रसार आणि प्रचार सगळीकडे कर. असे केल्याने काय होते? प्रजा भांबावून जाते. मग ती समस्या सोडवून दाखव. असे केल्यास तुझी लोकप्रियता वाढेल."

"आपण म्हणता त्यात तथ्य वाटते राजगुरूजी.."

"ऐक राजन. आता यापुढील महत्वाची गोष्ट. ती अशी की प्रजेची सवय बदलून टाक. सब चलता है ची सवय लाव. प्रत्येक गोष्टीत जे आहे ते खूप आहे आणि आपल्या सुदैवाने असला राजा मिळाल्याने आपल्या नशीबात आले आहे अशी खात्री पटवून दे. प्रश्न पाडून घेण्याची प्रजेची क्षमता कमी झाली की तू निर्वेधतेने राज्य करू शकशील."

"राजगुरू, आपले मार्गदर्शन योग्यच आहे. पण सब चलता है व्रताबद्दल अजून विस्ताराने सांगितलेत तर.."

"ऐक. संत मंडळीस हाताशी घे. ठेविले अनंते तैसेचि रहावे हा लोकांचा बाणा बनावयास हवा. संतांच्या वाणीचा अर्थ काही असो, आपल्या फायद्यासाठी वापरून घे. जास्त विचार न करणे. राज्य आहे ते तसे स्वीकारणे. प्रश्न विचारण्याची प्रजेस वाईट सवय न लागू देणे. या आणि अशा सवयी वरपासून खालपर्यंत झिरपू देत. हा वसा अत्यंत महत्वाचा आणि फलदायी असा वसा आहे. यात तुझे कल्याण आहेच. प्रजेसही त्यात त्यांचे कल्याण असल्याचे पटवून देता यावयास हवे. किंबहुना एकदा का या व्रताची सवय लावलीस की प्रजाच स्वतः असा विचार करू शकेल. सब चलता है व्रताने काय होते? प्रश्न पडणे बंद होते. आहे त्याहूनही आपली अवस्था वाईट होऊ शकते याचे भान येते. या अवस्थेस जबाबदार असल्याबद्दल राजाबद्दल कृतज्ञता दाटून येते. असे हे बहुगुणी व्रत तू कर."

"राजगुरुजी, हे व्रत किती वर्षे करावे?"

"राजन, राज्यकर्त्यास हे व्रत आयुष्यभर करावे लागते. दर पाच वर्षांनी नव्याने वसा घ्यावा. दर पाच वर्षांनी जुन्या व्रताची सांगता करावी. या व्रताची सांगता कशी करावी? पंचवर्षिय निवडणूक उत्सवाने करावी. त्यावेळी प्रजाजनांस उदार हस्ते दानधर्म करावा. पुढील पाच वर्षांच्या उज्ज्वल भविष्याची ग्वाही द्यावी. आणि नव्याने हेच व्रत पुढे चालवावे"

राजगुरुंच्या झणझणीत अंजनाने राजा जागृत झाला. त्याने 'सब चलता है' चे व्रत घेतले. आपल्या मंत्रिगणांस दिले. आपल्या प्रजेस घ्यावयास लावले. आता प्रजेस दोन घास कमी मिळाले तरी चालू लागले. प्रजेत सुख समाधानाची वाढ झाली. या सुखाबद्दल राजाच्या गुणगायनात तल्लीन झाली.

सब चलता है हे व्रत जसे राजास पावले, प्रजेस फळले तसे तुम्हा आम्हांस फळो ही साठा उत्तराची कहाणी पाचा उत्तरी सुफळ संपूर्ण.

राजब्राह्मणाची कहाणी

ऐका भ्रष्टाचारा तुमची कहाणी.

आटपाट नगर होते. तिकडे एक गरीब ब्राह्मण राहात होता. तो रोज काय करी. सकाळी उठून कामाला जाई. देवळात देवाची पूजा करी. भक्तीभावाने नमस्कार करून पुढच्या कामाला लागे. रोज त्याचा हाच दिनक्रम असे. देवळातल्या आपल्या तुटपुंज्या उत्पन्नात तो आपले घर चालवी. त्यात काही पै पैसा असे.. काही फळे असत. काही शिधा मिळे. धार्मिक उत्सवांच्या दिवशी काही मेवा मिठाई मिळे. श्रावण महिना ब्राह्मणास आवडे. त्यात लोक भक्तीभावाने दान करीत. असे असले तरी त्याचे उत्पन्न घर चालवण्यास तोकडे पडे. त्याची पत्नी रोज त्याच्या मागे लागे.. शेजारणीकडे आहे तसले शीतकपाट आणा. म्हणजे रोज दूध आणि पुजेत मिळालेला शिधा साठवून ठेवता येईल. ब्राह्मण वरकरणी म्हणे, ठेविले अनंते तैसेचि रहावे. त्याच्या पत्नीस ते पटले तर ना? ब्राह्मणास तिचे म्हणणे पटत होते पण त्यासाठी लागणाऱ्या पैशाअडक्याची चिंता त्याला सतावी. शेवटी सारी सोंगे आणता येतील पण पैशाचे सोंग कुठून आणणार? या शीतकपाटावरून नवराबायकोत रोज गरमागरमी होऊ लागली. ब्राह्मण म्हणायचा मनाशी.. हिचे चूक नाही.. सगळ्यांकडे सारे काही आहे.. कुणी शीतकपाटाची ऐट दाखवतो तर कुणी चित्रे दिसणाऱ्या टेलिव्हिजन नावाच्या यंत्राची. ब्राह्मणाकडे ऐट दाखवावयास होते ते काय त्याच्याकडील शेंडीखेरीज?

होता होता काय झाले.. दिवस पुढे सरत होते. त्यातून भांडणे वाढत होती. ब्राह्मणास मार्ग काही दिसत नव्हता. तो आणि त्याचे देवस्थान. त्यातून महागाईच्या माऱ्यापुढे कमी पडणारी मिळकत. गरीब ब्राह्मण शेवटपर्यंत गरीबच राहणार असे वाटत होते त्याला. नाही म्हणायला हाताशी एक मुलगा होता त्याचा. तो आता तरुण झालेला. त्याच्यावर ब्राह्मणाच्या आशा टिकून होत्या. आपल्या मुलाने व्यवसाय पुढे नेऊन पांग फेडावेत असे ब्राह्मणास वाटले तर त्यात काही चूक नव्हते.

मुलगा त्याचा जात्याच हुशार होता. त्याला आजूबाजूच्या जगाची चांगली जाण होती. आपल्या वडलांबरोबर पूजापाठ करताना तो आजूबाजूची दुनिया निरखून पाहत असे. दुनियादारी त्याला लवकरच ध्यानात येऊ लागली. हलाखीतून बाहेर येण्यास काही केले पाहिजे एवढे ध्यानात आल्यावर त्याने त्याबद्दल विचार सुरू केला. हातपाय हलवणे सुरू केले.

त्यावर त्याने एका धनाढ्य आणि त्यामुळे राजदरबारी मान असलेल्या एका शेटजीकडे विचारणा केली. या हलाखीवर उपाय असल्यास तो सांगा. शेटजी म्हणाले, "उपाय आहे पण तुला रे वसा कशाला हवा? उतशील मातशील घेतला वसा टाकून देशील." मुलगा हात जोडून म्हणाला , "नाही, नाही, उतणार नाही मातणार नाही घेतला वसा टाकणार नाही. जो काय उपाय असेल तो तुम्ही मला सांगा." यावर शेटजीने उपाय त्याच्या कानात सांगितला. "तू राज ब्राह्मण बनल्यास धनाची ददात पडणार नाही" असे सांगून त्याची बोळवण केली. शेटजीच्या सल्यानुसार मुलाने ते मनावर घेतले.

राजब्राह्मण बनणे हेच त्याचे आता जीवन ध्येय ठरले. हळूहळू त्याला कळले की राजदरबारात सामावून जाणे मुश्किल आहे. पण अशक्य नाही. तेथे पोहोचण्यास काशीच्या विद्यागुरूकुलातून पदवी घ्यावी लागते हे ही समजले आणि त्याने निश्वास टाकला. मुलगा हुशार होता. आपल्या शिल्लकीतून काही दिडक्या खर्चून त्याने काही दिवसांतच पदवी मिळवली. मग त्याने काय केले. पदवी घेऊन तो राजदरबारात पोहोचला. तेथील वातावरणात तो नवखा होता. त्यामुळे त्याला कोठे जावे कळेना. त्या उच्चभू लोकांत कोणी त्याला विचारेना. तेव्हा हातात पदवीची भेंडोळी घेऊन तो दरबाराबाहेर रडत बसला. त्याच्याकडे तेव्हा प्रधानाचे ध्यान गेले. त्याने विचारले, "का रे बाबा, का बरे रडतो आहेस?" त्यावर त्याने आपली कहाणी कथन केली. प्रधानास त्याची दया आली. दरबारात राजब्राह्मण होतेच पण त्यात ज्यादा ब्राह्मण नियुक्ती करण्यास प्रधान तयार झाला. राजाचे राज्य अतिशय महान होते. तेथे साऱ्या सुखसोयी होत्या. त्यामुळे अजून काही हजार मोहोरा खर्चून तेथे गरीब ब्राह्मणपुत्रास राज ब्राह्मणाची नोकरी प्राप्त झाली.

गरीब ब्राह्मणाची दशा पालटली. राजब्राह्मण म्हणून मुलगा भरपूर कमाई करू लागला. त्याच्या नव्या गृहात त्याने शीतकपाट आणले.. टीव्हीची सोय केली..

चारचाकी वाहनाची व्यवस्था केली. काशी मधील दान आणि दरबारी अधिकाऱ्यांना दिलेल्या दानामुळेच हे शक्य झाले. याची जाण ठेवून मुलाने आपल्या देव्हान्यात पैशाची प्रतिष्ठापना करून रोज त्याची मनोभावे पूजा करू लागला. कुणी त्यास धुरंधर म्हणे तर कुणी लक्ष्मीधर. ज्या लक्ष्मीमुळे त्याची उन्नती झाली तिचा तो सदैव ऋणी राहिला. उतला नाही मातला नाही.. घेतला वसा टाकला नाही. नित्यनेमाने तो भ्रष्टासुराची सेवा करू लागला. त्यातूनच त्याचे दिन पालटले. भ्रष्टासुर त्याला जसा पावला तसा तुम्हाला आम्हाला पावो ही साठा उत्तराची कहाणी पाचा उत्तरी सुफळ संपूर्ण.

निवडणूकदेवाची कहाणी

ऐका निवडणूक देवा तुमची कहाणी. आटपाट नगर होते. तिथे एक भीमसेन राजा राज्य करीत होता. राजा स्वतः खाऊन पिऊन सुखी होता. प्रजेला त्याची सवय झाली होती. त्यामुळे प्रजेला त्याच्याबद्दल काही बरेवाईट वाटत नसे. असे असले तरी राजा संवेदनशील होता. त्याने आजूबाजूच्या राज्यात नजर टाकली. जवळील एका राज्यात एक निवडणूक नावाचा उत्सव नियमित होताना त्याला दिसला. ह्या उत्सवात काय होते.. प्रजा मनोभावे सामील होते. राजाला आपल्या पसंतीचे मत देते. राज्यातील झाडून सारी जनता राजाला डोक्यावर घेते. हा उत्सव अतिरम्य आहे असे राजाला वाटले. मग त्याने आपल्या प्रधानजीस बोलावले. प्रधानास सांगितले, "हा उत्सव आपल्या राज्यात साजरा करण्याची तयारी करा." प्रधानाने होय म्हटले आणि तयारीस लागला.

"निवडणूक म्हटली म्हणजे दोन तरी उमेदवार हवेत महाराज," काही दिवसांतच त्या उत्सवाची माहिती काढून प्रधानजी बोलले तेव्हा महाराजांना काही कळले नाही. त्यावर शेजारील राज्यातून एका ऋषिंना पाचारण करण्यात आले. ऋषी म्हणाले, "ऐक. हा उत्सव दिसावयास चांगला आहे. पण थोडा चैनीचा आहे. आणि तुझ्या शांतपणे चाललेल्या राजगादीसाठी हा साजरा करणे टाळ."

महाराज म्हणाले, "नाही मुनिवर. आम्ही आमची प्रजा आम्हाला कसे मत देते हे पाहण्यास उत्सुक आहोत. तेव्हा हा उत्सव होईलच. फक्त तो काय नि कसा ते तुम्ही मला सांगा." यावर ऋषी हसले नि म्हणाले, "राजा तुला रे हा वसा कशाला हवा? उतशील मातशील घेतला वसा टाकून देशील." राजा म्हणाला, "नाही मुनिवर, उतणार नाही मातणार नाही घेतला वसा टाकणार नाही."

मग ऋषिंनी राजाला निवडणूकीचे व्रत आणि त्याची महती सांगितली. आणि ह्या व्रतास जरा सांभाळूनच करण्याचीही सूचना केली. राजाने उत्सव पार पडेतोवर ऋषिंना आपल्या देशात सन्मानाने ठेवून घेतले.

राजाने सारे समजूनही निवडणूक उत्सवाचा घाट घातला. दुसरा उमेदवार हवा म्हणून आपल्याच सेनापतींसच उभे केले.

"आता निवडणूकीचा प्रचार करावा लागेल" असे ऋषी म्हणाले. राजाला हा प्रचार काय हे सांगताना ऋषी म्हणाले, "राजा हा तुझा जो प्रतिस्पर्धी आहे.."

"म्हणजे सेनापती?"

"होय राजा!"

"पण आजवर ते आमची आज्ञा पाळत आले आहेत.."

"असतील.. पण आता जोवर तुम्ही जिंकत नाहीत तोवर दोघे एकाच पातळीवर आहात. तर तुम्ही तुमच्या प्रतिस्पर्धी उमेदवाराहून चांगले कसे हे समजावून सांगणे म्हणजे प्रचार."

"पण सेनापती तर चांगलेच आहेत.."

"राजा.. हीच चूक आहे. तुमचा प्रतिस्पर्धी चांगला कधीच नसतो.. त्याचे वाईट गुण शोधा.. नसतील तर चिटकवा.. त्याची बदनामी करा.. आणि त्याहून स्वतः किती चांगले हे दाखवून द्या."

"पण मुनिवर.."

"राजा, तू हा वसा घेतला आहेस आता परतीची सोय नाही."

"पण एक प्रश्न विचारू मुनिवर..आमच्या विरुद्ध आम्हीच उभे केलेले सेनापती.. ते ही असलेच काही करू शकतात की नाही?"

"राजन.. ही ह्या उत्सवाची मजा आहे. आता शांतपणे मी सांगतो ते तू ऐक."

"सांगावे मुनिवर.."

"राजा, निवडणूक ही उडदामाजी काळे गोरे करणारी असते. त्यात तुला गोरे व्हायचे असल्यास दुसऱ्यास काळे बनवावेच लागेल. तेव्हा ते करण्याची तयारी सुरू कर. सेनापती किती भित्रे किंवा पळपुटे आहेत याच्या खऱ्या खोऱ्या कहाण्या पसरवण्याची व्यवस्था कर. आणि..एक गोष्ट ऐकून ठेव. यात तू हरलास तर तुझ्याजागी तुझा सेनापती राजा बनेल. आणि तू सामान्य सेवक होशील.."

"मुनिवर हे फार भयंकर आहे. आम्ही या सिंहासनाहून वेगळे कसे राहू शकू?"

"राजा, हा विचार आधी करावयास हवा होतास. आता वेळ निघून गेली आहे.."

"याचा अर्थ..? जनता सेनापतींस निवडू शकते? आम्हाला सोडून?"

"राजा.. आता अजून शांतपणे ऐक. न घाबरता. अशी एक गोष्ट सांग जी तुझ्याकडे आहे पण सेनापती कडे नाही?"

राजा विचारात पडला..

"ऐक. हे सिंहासन. म्हणजे सत्ता आणि तुझ्याकडचा पैसा. दुनिया झुकती है झुकानेवाला चाहिए या ब्रीदावर चालते ती निवडणूक हे ध्यानात ठेव! कोणास काही तर कोणास काही वाटत जा. त्याची जंगी जाहिरात करत जा आणि मग बघ. तुझा पाडाव होणे अशक्य.."

"या साऱ्यास मुनिवर पैशांची गरज लागेल.."

"हुशार आहेस राजा! आता कळले तुला. हेच ते या उत्सवाचे मर्म.. पैशांच्या बळावर तू लोकप्रिय व लोकमान्य राजा होऊ शकतोस. तेव्हा आता यावेळी निभावून जाशील कारण सेनापतीस हे सारे ठाऊक नाही. पण पुन्हा कधी हा उत्सव मांडशील तर पुरेसा धनसंचय करून ठेव.."

"पुरेसा म्हणजे?"

"राजा.. धन कोठूनही आले तरी ते धनच असते. तेव्हा प्रजेकडून न्याय्य अन्याय्य मार्गाने किंवा लुबाडून ओरबाडून धन जमा कर..आणि कितीही धन असो ते अपुरेच असते हेही लक्षात ठेव."

"हा भ्रष्टाचार होईल मुनिवर.."

"होय.. आहेच. पण सांप्रत स्थितीत राज्याच्या भल्यासाठी तुझी गरज आहे हे आधी स्वतः समजून आणि स्वतःस पटवून घे. त्यानुसार हे सारे प्रजेच्याच भल्यासाठी. राज्याचे भले करण्यासाठीच कुठल्याही भल्याबुऱ्या मार्गाने धनसंचय कर.."

"याचा अर्थ मुनिवर.. निवडणूकीने भ्रष्टाचार वाढतो?"

"राजा.. आता तुला कळले हे. हा निवडणूकदेवाचा जागर आणि उत्सव आहे. ही भ्रष्टाचाराची गंगोत्री आहे.."

"याचा अर्थ मुनिवर ही राजेशाहीच योग्य आहे?"

"राजा.. तू हवा तसा अर्थ काढू शकतोस.. पण लक्षात घे.. उद्या सामान्यातिसामान्य सुद्धा या सिंहासनावर बसू शकतो.. आणि दुसऱ्यास त्या पदावरून घालवू शकतो.."

"मुनिवर, माझे डोके चक्रावले आहे.. हे योग्य की अयोग्य काहीच कळत नाही.."

"राजन.. एकच समजून घे. कुठलाही धर्म वाईट असतो का? त्याचे अनुयायी धर्माचा मूळ उद्देश विसरून आपल्याला हवा तसा अर्थ काढतात.. तसेच हे आहे. अनुयायी जसे धर्मातील बाबींचा सोयीस्कर अर्थ लावून घेतात तसेच निवडणूकीत होते.. "याचा अर्थ निवडणूक वाईट नाही.."

"अर्थात.. राजा राज्य चालवण्यासाठी कोण लायक हे निवडणूकच ठरवू शकते. आता एवढे प्रबोधन पुरे. निवडणूक तोंडावर आहे.. कामाला लाग. गाफील राहू नकोस.."

"होय मुनिवर.. या उत्सवाची गंमत ती जिकण्यात आहे.. येन केन प्रकारेण.. एवढे कळले मला.. आता मी सेनापतींना दूर मोहिमेवर पाठवून देतो.. त्यासाठी आमचे शेजारी राजे आहेत विचित्रवीर्य त्यांच्याशी संधान सांधतो आणि आमच्यावर आक्रमण करण्यास सांगतो. ते झाले की सेनापती मोहिमेवर निघून जातील म्हणजे आम्ही प्रचारास मोकळे. आम्ही आमचे थोडेच सैन्य पाठवू आणि दारूगोळा नि हत्यारे पाठवताना हात आखडता घेऊ म्हणजे ते हरण्याची खात्री.. आणि निवडणूक जिंकल्यावर आम्ही युद्धाच्या कारणावरून कर वाढवून तिजोरीत भर घालू शकू.. एका दगडात तीन पक्षी मारू आम्ही! तोवर काही करसवलती जाहीर करून टाकू. आणि त्याच्या जाहिराती जागोजागी लावून टाकू."

"राजा तू अति हुशार आहेस.. मला नाही वाटत यापुढे माझी तुला गरज लागेल."

असे म्हणून मुनिवरांनी आपल्या राज्यात प्रयाण केले.

इकडे राजाने निवडणूक देवाची मनोभावे साग्रसंगीत पूजा केली. सेनापती हरून परत आले. महाराजांनी मोठ्या फरकाने निवडणूक जिंकली. आणि खूष होऊन ते सिंहासनावर विराजमान झाले.

जसा निवडणूक देव महाराजांना प्रसन्न झाला तसा तुम्हा आम्हाला होवो ही साठा उत्तराची कहाणी पाचा उत्तरी सुफळ संपूर्ण.

उद्योजक मोरेश्वराची कहाणी

ऐका मोरेश्वरा तुमची कहाणी..आटपाट नगर होते. त्या नगरात एक मोरू राहात होता. मोरूला सारे शेख मंहमदी मोरू म्हणत असत. रोज रोज तो काय करी? दिवसाढवळ्या स्वप्ने पाहात फिरणे किंवा एका जागी बसून राहणे हा त्याचा दिनक्रम असे. असा तो दिवास्वप्ने पाहात भटकत बसे.. त्यामुळे काय होई? रोजच त्याला घरी येण्यास उशीर होई. आणि त्याची बायको वैतागून जाई.

आजही काय झाले? मोरू कचेरीतून सुटल्यानंतर असाच बसून स्वप्न पाहात होता. त्यामुळे काय झाले? त्याला निघायला उशीर झाला. नेहमीप्रमाणे त्याची भार्या त्याची वाट पाहून कंटाळली. नेहमीप्रमाणेच उशीराने मोरू उशीरा घरात शिरला. मग नेहमीप्रमाणेच तिने त्याच्याकडे 'खाऊ की गिळू' अशा नजरेने बघितले. मोरूच्या असल्या स्वप्नांचे काय करावे तिला नेहमीप्रमाणेच काही कळेना. तशी ती जात्याच सुगरण होती. हाताला तिच्या चव होती. तिच्या हातचा स्वयंपाक खाऊन मोरू तृप्त होत असे. आणि ती रागात असली की आणखीनच चांगला स्वयंपाक करते असे त्याला वाटत असे. हातपाय धुवून तो पाटावर बसला. मग तिने मग काय केले? बाजूला तांब्याभर पाणी ठेवले. कांदा फोडून मध्ये ठेवला. बाजूला एक हिरवी मिरची ठेवली. ताटामध्ये पिठले भाताचे जेवण वाढले. नुसत्या त्याच्या गंधानेच मोरूची भूक चाळवली. मग मोरूने काय केले? जेवणावर ताव मारला. पोटभर तो चापून जेवला. ताटामध्ये हात धुतले. 'अन्नदात्री सुखी भव' असा मनोमन आशीर्वाद दिला. पोट भरल्याने काय झाले? उदरभरणानंतर त्याची नेहमीप्रमाणेच गत झाली. विचार करतकरत स्वप्ने पाहात मोरूचा डोळा लागला. आणि तो बसल्याबसल्याच स्वप्नात रंगला.

स्वप्रात तो एका हॉटेलचा मालक बनला. 'खाऊ आणि गिळू क्षुधाशांति गृह' त्याच्या त्या हॉटेलचे नाव होते. समोर गिऱ्हाईकांची गर्दी. मोरू गल्ल्यावर बसलेला. आजूबाजूच्या टेबलांवर वेटर पोरे खांद्यावर फडके घेऊन फिरत आहेत. गिऱ्हाईके ऑर्डर देताहेत. मेन्यू कार्डावर त्याच्या बायकोच्या खास पदार्थाची यादी. आणि मान्यवरांकडून प्रेरणा घेऊन काढलेल्या हॉटेलच्या मेन्यूकार्डात भूखंडाचे श्रीखंड, पाठीचे धिरडे, चापट पोळी, बोलाचा भात नि बोलाचि कढी, धम्मक लाडू असले नामकरण केलेले. बाहेर तुंबळ गर्दी. बसायला जागा मिळण्यासाठी. गल्ल्यावर तो पैसे फटाफट मोजून आतल्या स्टीलच्या वाट्यांत टाकतो आहे. वेटर ओरडून सांगताहेत.. पंचवीसप्ये.. तीसप्ये.. मोरू बंदे रुपये वाजवून पैसे गोळा करतोय. पाठीमागे एका उघड्याबंब स्वामीजींचा फोटो. त्यांना नमस्कार करतोय तो. त्याची बायको त्याच्याकडे कौतुकाने पाहतेय. स्वप्रातही त्याला गुदगुल्या होऊ लागल्या.

मग स्वप्राच्या पुढच्या भागात त्याने पुढची प्रगती केली होती. त्याचे ते हॉटेल तुडंब गर्दीत सुरू होते. एक मराठी उद्योजक म्हणून त्याचे सगळीकडे कौतुक होत होते. एका मागोमाग त्याचे सत्कार होत होते. तो एक आदर्श कसा आहे, तरूणांनी त्याचा आदर्श कसा ठेवावा याची चर्चा सुरू होती. एक यशस्वी उद्योजक म्हणून टीव्हीवरच्या मुलाखतीत तो कशाप्रकारे वर आला याचे रसभरीत वर्णन करित होता.

आपल्या हॉटेलचे नाव प्रथम सुचले, त्यातून मग हॉटेल काढले, प्रत्येक यशस्वी पुरुषामागे एक स्त्री असते त्याप्रमाणे आपल्या बायकोची खाऊ की गिळू नजर यशाचा पाया कशी बनली याचे निरूपण तो रसाळ भाषेत करत होता. इकडे टीव्हीवरची निवेदिका त्याच्याकडे कौतुकभरीत नजरेने पाहात होती तर घरी त्याची बायको.

या कौतुकाने काय झाले? त्यामुळे त्याला आत्मचरित्र लिहिण्याची प्रेरणा मिळाली. इथे देखील आधी नाव सुचले त्याला आत्मचरित्राचे 'पिठलं भात आणि मी!' आत्मचरित्र म्हणजे पुढच्या पिढीस मार्गदर्शक दस्तऐवज ठरेल. त्यातून प्रेरित होऊन महाराष्ट्रात उद्योजकांच्या फौजा तयार होतील. तेव्हा राष्ट्रकल्याणासाठी हे लिहायलाच हवे. असे म्हणून तो पेन नि कागद घेऊन सरसावून बसला. पेनाने पहिला श्री काढला त्याने. आता ते लिहायला कितीसा वेळ लागणार? आता पुढे काय होईल? पुढच्या

भागातल्या स्वप्नात ते बेस्ट सेलर पुस्तक होईल. आणि यशस्वी लेखक म्हणून त्याचा सत्कार होईल. सगळ्यामागे कौतुकाने पाहात त्याची बायको उभी राहिल.

इतक्यात काय झाले? त्याच्या कानावर तो चिरपरिचित आवाज आला. त्याची ती स्वप्नात कौतुकाने पाहणारी बायको त्याच्याकडे त्याच खाऊ की गिळू नजरेने बघत त्यास उठवत होती. भार्या म्हणाली, "बसल्याबसल्या पेंगू नका नि स्वप्न तर मुळीच पाहू नका. उठा आणि पलंगावर पसरा हातपाय."

मग मोरूला उठावेच लागले. मोरूचे स्वप्न भंग पावले. मोरू उठून पलंगावर निजला. पण ते स्वप्न भंगले ते भंगलेच. त्यामुळे त्याचा महाराष्ट्रदेश एका मोठ्या उद्योजकाला मुकला.

त्याचे स्वप्न भंगले तसे तुमचे आमचे न भंगो ही साठा उत्तराची कहाणी पाचा उत्तरी सुफळ संपूर्ण.

गुलाबरावांची कहाणी

ऐका गुलाबराव तुमची कहाणी.

आटपाट नगर होते. त्या नगराच्या जवळ एक छोटेसे फुलराज्य नावाचे गाव होते. तिकडे सगळीकडे फुलांचेच राज्य होते. चोहिकडे फुलेच फुले. रंगीबेरंगी. छोटी नि मोठी. सुगंधी नि बिनवासाची. काही अति सुंदर तर काही रानटी. फुलांच्या राज्यात सारीच फुले असली तरी त्यात गुलाबराव काटेचे मोठे प्रस्थ होते. गुलाबराजा आपल्या रंगीबेरंगी पाकळ्या मिटत नि उमलत राज्य करीत असे. सर्व त्याच्या रंग, रूप आणि गंधाचा आदर करीत.

होता होता काय झाले? आंग्ल देश नामक दूरच्या प्रदेशातून कुणी शेक्सपियर नामक लेखकू होते. त्या लेखकूने जाहीर केले. ते असे की माणूस गौण नाही. त्याचे नाव गौण आहे. असे असताना गुलाबास गुलाब न म्हटले तरी तो गुलाबच राहिल. आणि त्याच्या उलट अन्य कोणास गुलाब म्हटल्याने तो गुलाब होणार नाही.

फुलराज्यावर नि गुलाबरावावरही हुकुमत चालवणारा एक जाणता राजा होता. त्यास शेक्सपियरची गोष्ट पटली. एक प्रागतिक सामाजिक धोरण म्हणून त्याने ते अंमलात आणण्याचा घाट घातला. प्रागतिक राज्यात जात, पात, पंथ, धर्म जसे गौण तसेच नावही गौण मानले जाऊ लागले आणि ते राज्य अजूनच वेगाने प्रगतीपथावर मार्गक्रमण करू लागले.

पुढे बघता बघता काय झाले? फुलराज्यात गुलाबरावांसारखे दिसणारे डेलिया नावाचे फूल होते. त्या फुलाचे रंग अति आकर्षक होते. मूळ गुलाबरावांशी स्पर्धा

करण्याची संधी डेलियाला दिसली आणि ती साधण्याकरिता त्याने राजाच्या आदेशाचा वापर करण्याचे ठरवले.

मग डेलियाने काय केले? सरकारी कचेरीत जाऊन आपले नाव बदलून घेतले. मूळ डेलिया आता गुलाबराव ताटे नावाने ओळखला जाऊ लागला.

काही दिवसांतच लोक गोंधळून जाऊ लागले. मूळ मंद अन मधुर सुवासाचे गुलाबराव काटे आणि गडदरंगी पण बिन वासाचे गुलाबराव ताटे. ताटेंनी परदेशातून 'रोझ' सुगंधी फवारा मागवला. तो फवारून रोज ते उभे राहू लागले. लोक आता अधिकच गोंधळले. दोघांपैकी खरे राजे कोण? फुलराज्यातील जनता अजूनच संभ्रमात पडली.

बघता बघता काय झाले? मूळ गुलाबराव काटे मागे पडले. नवीन गुलाबराव ताटे जास्त प्रसिद्ध पावले. बाकी फुले त्यांचा आदेश मानू लागली. मूळ गुलाबराव उपभोगशून्य स्वामी होते. नवीन ताटे उपयोगशून्य स्वामी बनून राहिले. ताटेंच्या गुलछबूपणापुढे खऱ्या गुलाबरावांची मात्रा चालेना.

मूळ गुलाबराव त्यामुळे बेचैन झाले.

गुलाबरावांनी विचार केला. हे असे का झाले? आपल्या मूळ राजेपदास कुणी धक्का का द्यावा? ते शेवटी आपल्या राजाकडे, म्हणजे जाणत्या राजाकडे गेले. आपली कथा कथन करून म्हणाले, "राजा, राजा हे असे का व्हावे? मी काय केले असता मला पूर्व पदावर येता येईल? कशामुळे पद प्रतिष्ठा परत मिळेल?" राजा म्हणाला, "ती चिंता तू माझ्यावर सोड. मी सारे काही ठीक करीन. तू निर्धास्त मनाने घरी जा." जाणत्या राजाच्या आश्वासना नंतर गुलाबराव आनंदाने घरी आले.

इकडे जाणत्या राजाने काय केले? गुलकंदस राज्याची अधिकृत स्वीट डिश म्हणून घोषित केले. गुलकंद सांधेदुखी या विकारावर उपयुक्त असल्याचे संशोधन

करवून घेतले. सांधेदुखीचा नुसता उपचारच नाही तर प्रतिबंध सुद्धा गुलकंदामुळे होतो हे साऱ्यांना समजवण्यात येऊ लागले. आता गुलकंदासाठी खऱ्याखुऱ्या गुलाबरावांचा भाव परत वधारला. त्यांनी मनोमन जाणत्या राज्यास धन्यवाद दिले. आणि ते आनंदात राहू लागले.

त्यामुळे काय झाले? इकडे गुलाबराव ताटे संकटात सापडले. त्यांचा भाव घसरला. जी जनता त्यांच्यापुढे गोंडा घोळीत असे तीच आता दुंकून पाहिनाशी झाली. गुलाबराव ताटेंना हा धक्का सहन होईना. काय करावे या विचारात ते पडले. राज्यातील कोणत्याही समस्येवर तोडगा राजाकडेच मिळत असे. तेव्हा शेवटी तेही जाणत्या राजाच्याच दरबारात पोहोचले. राजाला मुजरा करून आपल्या मनची व्यथा कथन करून म्हणाले, "हे राजन, तुम्हीच यातून मार्ग दाखवा. गत वैभवास परत कसे आणावे हे मला सांगा."

जाणता राजा सर्वांचाच राजा होता. गुलाबराव जसे त्याचे, तसाच डेलियापण त्याच्याच प्रजेचा भाग होता. त्यामुळे डेलिया अर्थात ताटेंची व्यथा ऐकून तो स्वतःच व्यथित झाला.

जाणत्या राजाने विचार केला. यातून मार्ग काढावयास हवा. राजा खूपच चिंतीत अन व्यथित झाला. त्यादिवशी त्याच्या स्वप्नात एक ऋषी आले. त्यांना राजाने हकिकत कथन करून विचारले, "मुनिवर, यावर काही उपाय असेल तर तो मला सांगा. ऋषी म्हणाले, "राजन ह्या खोटेपणाची पाठराखण करण्याचे तू ठरवलेच आहेस तर काही न काही प्रयोजन असणारच. ते न सांगितलेस तरी चालेल. पण खऱ्या गुलाबरावांसाठी वापरलेला मार्गच येथेही उपयोगी पडेल." असे म्हणून ते ऋषी स्वप्नातून अंतर्धान पावले.

राजाला मार्ग दिसला. तेव्हा राजाने डेलियाच्या पाकळ्यांवर संशोधन करण्याचा आदेश दिला. आणि एके दिवशी नवीन संशोधन प्रसिद्ध करविले. त्यात गुलकंदात डेलियाच्या पाकळ्या पंचवीस टक्के टाकल्यास तो गुलकंद मधुमेहावर ही अधिक गुणकारी सिद्ध होत होता. या संशोधना बरोबरच डेलियाला सुद्धा पुनः

मागणी आली. गुलाबराव काटे आणि गुलाबराव ताटे दोघेही आनंदी झाले. आणि सुखासमाधानात राहू लागले.

ऋषींनी राजास जसा मार्ग दाखवला तसा तुम्हां आम्हांलाही दिसो आणि जाणता राजा जसा दोघांना पावला तसा तुम्हां आम्हासही पावो ही साठा उत्तराची कहाणी पाचा उत्तरी सुफळ संपूर्ण.

घेलाशेट विद्यापीठाची कहाणी

ऐका घेलाशेट विद्यापीठा तुमची कहाणी.

आटपाट नगरात चक्रमपुरातील चक्रमादित्यांचा दरबार त्या दिवशी चक्राकार सजला होता. सारे दरबारी चक्रावून मान खाली घालून बसले होते आणि महाराजांच्या हुकुमांना कानात साठवून ठेवत होते. प्रधानजी आपल्या टाळूवर जीभ फिरवत बसले होते. महाराज आज घुश्श्यात होते.

महाराजांची ती सवयच तशी होती. रागावले की ते तोंडातून फुस्स फुस्स आवाज करीत. पाठोपाठ प्रधानजींकडे रागपूर्ण कटाक्ष टाकीत. सारे दरबारी महाराजांच्या रागास घाबरून असले तरी प्रधानजींना महाराजांच्या रागास प्रत्यक्ष तोंड द्यावे लागे. मग आपल्याच टाळूवर जीभ फिरवत तोंडचे पाणी पळू नये म्हणून प्रयत्न करीत बसत!

मग आज असे काय झाले? आजही प्रसंग बाकाच होता. महाराजांच्या राज्यातील शिक्षण संस्थांच्याबद्दल म्हणजे त्या अस्तित्वातच नसल्याबद्दल काहीबाही छापून आलेले शेजारील बकबकपुर राज्यात. महाराजांनी आपल्या राज्यात ही वृत्तपत्र छपाईची ब्याद दूरच ठेवलेली. त्यामुळे तसे ते सुरक्षित कारभार करू शकत. पण आजूबाजूच्या राज्यांशी व्यवहार तर होई. काही जणांचे जाणे येणे होई. मग बातम्या इकडून तिकडे नि तिकडून इकडे जात. माहितीची देवाणघेवाण जणू!

महाराजांचे चाणक्य सांगत, "राजा बाकी कशास घाबरू नकोस.. घाबरायचेच तर माहितीस घाबर! लोकशिक्षणास घाबर. विचारी जनतेस घाबर!"

आणि महाराज तो सल्ला तंतोतंत पाळत! त्यामुळे आपल्या राज्यात शिक्षण आणि शिक्षणसंस्था यांचा जास्त विकास त्यांनी होऊ दिला नव्हता. असे असले तरी या

गोष्टी उघडपणे मान्य न करणे यास 'मुत्सद्देगिरीचे राजकारण' म्हणतात असे त्याच चाणक्यांनी त्यांना सांगितलेले! चाणक्यच ते! त्यांचे ऐकायलाच हवे! तर सांगायचे काय तर, महाराज चाणक्यनीतीने चालत.

पण हा नवा अहवाल आला त्यात चक्रमपुरात एकही दर्जेदार शिक्षणसंस्था नसल्याचे आढळले. खरेतर शिक्षणसंस्थाच नव्हती तर दर्जा कुठून यावा नि दर्जेदार शिक्षण कसे दिले जाईल.. याचा विचारच त्या अहवालवाल्यांनी केला नव्हता आणि तो छापणाऱ्या पेपरवाल्यांनी देखील. महाराजांचा या सर्वांवर राग होता तो या अशा उथळपणा मुळेच! एकूणच ते शिक्षण काय, हे वर्तमानपत्रासारखे प्रकरण काय.. आपल्या राज्यात ही विषवल्ली वाढू नये याची दक्षता महाराज घेत होते. आजवर त्यात ते यशस्वीही झालेले दिसत होते हे खरे. पण या नव्या अहवालावर शेजारील राज्यात चर्चा होऊ लागली. चक्रमपुरात सुविधांची वानवा आणि त्या तुलनेत शेजारी बकबकपुर किती सुखी किंवा बाजूच्या सुखपुरात कसे सुख ओसंडून वाहतेय यावर चर्चा होऊ लागल्या. उडत उडत या बातम्या आपल्या चक्रमपुरात पोहोचणारच हे चक्रमपुरच्या महाराजांना कळायला वेळ लागला नाही.

मग त्यांनी काय केले? त्यांनी आपल्या विश्वासू चाणक्यांना बोलावले. चक्रमपुरातील ही एक गंमत होती. महाराजांचे चाणक्य महाराजांचे मनकवडे होते. जे महाराजांस हवे ते त्यांच्या मुखातून बाहेर पडे. त्यामुळेच ते चाणक्यपदी पोहोचले की आधीच त्यांच्याकडे हा चाणक्यास जरूरी चाणाक्षपणा होता म्हणून पोहोचले त्या पदावर हे सांगणे कठीण होते.

महाराजांनी विचारले, "या सद्य प्रश्नावर तोडगा काय? ते तुम्ही मला सांगा"

चाणक्यच ते!

म्हणाले, "उपाय सोपा आहे महाराज!"

महाराज म्हणाले, "तुमचे म्हणणे ऐकावयास मी आतुर आहे. काय जो उपाय असेल तो तुम्ही मला सांगावा."

चाणक्यांनी आपले मत कथन करत म्हटले, "महाराज, एक राजा म्हणून जे करावयास हवे ते केले पाहिजेच. आणि ज्यामुळे स्व-पदास धोका संभवतो ते न करणेच इष्ट!"

महाराज कोड्यात पडले.

चाणक्य पुढे म्हणाले, "उपाय सोपा आहे महाराज. जी गोष्ट केली पाहिजे ती करावी पण केल्याने गुणात्मक फरक फारसा न पडेल अशा बेताने. आज आपल्या राज्यातील आपल्या सुखाचे, म्हणजे आपल्या सुखनैव कारभाराचे रहस्य येथील नसलेल्या शिक्षणात आहे. इतरांस हे ठाऊक नसेलही, पण सत्य हेच आहे की आपण जाणूनबुजून अन विचारपूर्वक आखलेले ते शिक्षण विषयक धोरण आहे. त्यात व्यत्यय न येता शिक्षणप्रसार मंडळे म्हणजे शाळा आणि कॉलेजे उभारावी लागतील."

महाराज गोंधळले. इतक्या वर्षांत इतका जटिल प्रश्न सामोरी आलेला नव्हता. चाणक्य म्हणतात, शाळा कॉलेजे काढा आणि परत हेही की पूर्वीचे शिक्षण धोरण सुरू ठेवा! महाराज काही बोलण्याअगोदर चाणक्य म्हणाले, "आम्हाला आज्ञा द्यावी महाराज."

आणि ते निघून गेले. चाणक्यांची हीच रीत होती. फक्त उपाययोजनांची रुपरेषा सांगून तिथून ते निघून जात आणि पुढचे काम दरबारात होई.

महाराज मग बुचकळ्यात पडले. शिक्षण हवे ही आणि नको सुद्धा. शाळा हवी, कॉलेज हवे. पण नको सुद्धा. यावर उपाय काय?

चाणक्यांचे काम फक्त धोरणात्मक सल्ला देणे. ते अंमलात कसे आणावे? ते चाणक्यांच्या अखत्यारीत नाही. विचार करकरून महाराज शिणले. दरबारात प्रधानजीवर फुस्स फुस्स असा राग सोडू लागले.

आता प्रधानजींस सुचेना करावे काय? मोठ्या प्रयत्नानंतर त्यांनी कल्पना सुचवली. ती म्हणजे एक समिती स्थापन करण्याची!

"महाराज, या समस्येवर एकच एक जालीम इलाज.. समिती नेमून टाकू. तिचा अहवाल येईल. मग कारवाई करून टाकू." प्रधानजी म्हणाले.

महाराज आता थोडे गोंधळले होतेच. म्हणाले, "करून टाका."

मग समिती बसली. तिच्या बैठका झाल्या. काही सदस्यांनी त्यात जोर लावून त्यांना जोरबैठकांचे रूप दिले. पण शेवटी अहवाल आलाच. या सात कलमी

अहवालानुसार सूचना आल्या. त्या महाराजांपुढे सादर झाल्या.

१. राज्यात सगळीकडे शाळा उघडण्यात याव्यात

२. शाळांतून शिक्षक नेमून शिक्षण देण्यात यावे

३. घरोघरीच्या मुलांना या शाळेत जाण्यास प्रोत्साहन देण्यात यावे

४. शाळांचा अभ्यासक्रम राष्ट्रीय स्वरूपाचा असावा.

५. महाराजांच्या गुणवर्णनात्मक खास विषयांची आपल्या राज्यानुरूप आखणी करण्यात यावी.

६. वेळोवेळी या शाळा व्यवस्थित घालून दिलेल्या चौकटीत चालू आहेत अथवा नाहीत यावर नजर ठेवण्यात यावी.

७. महाराजांनी या शाळांच्या उघडण्यासाठी निधी उपलब्ध करून द्यावा.

महाराजांनी साऱ्या शिफारशी शांत चित्ताने ऐकून घेतल्या. सारे काही यथासांग पार पडेल. महाराज विचार करू लागले.

पोरंपोरी राष्ट्रीय शिक्षण घेऊन तयार होतील. त्यात परत महाराज गुणवर्णनात्मक विषय. महाराज खूश झाले. राहता राहिला फक्त एकच मुद्दा महत्वाचा. शेवटचा. निधी वर अडकेल गाडी. अशा अनुत्पादक कामासाठी खर्च आणि तिजोरीस छेद पाडणे? महाराजांना पटेना.

महाराजांनी नेहमीप्रमाणे चाणक्यांना पाचारण केले.

"महाराज, समस्या अति साधी नि सरळ आहे." चाणक्यांनी समस्यापूर्ती सुरू केली. "महाराज, येथे दोन उद्दिष्टे आहेत आपल्या समोर. एक शिक्षणसंस्था उभारणी आणि त्याहून महत्वाचे म्हणजे बाहेरील राज्यातून कौतुक करवणे. असे झाल्यास आपल्या नावाचा डंका चौफेर वाजू लागेल."

"तर आपण यावर उपाय शोधावा."

"या साऱ्यासाठी लागणारी एकच महत्वाची गोष्ट.."

"शाळा कॉलेजची बाब.. त्यामुळे शैक्षणिक पात्रता आणि पार्श्वभूमी?"

"नाही महाराज.."

"दांडगा अनुभव?"

"क्षमा महाराज.. एकच सांगतो.. जगात कुठलीही गोष्ट विकता नि विकत घेता येते.. फक्त त्यासाठी हवे असते.. ते.."

"धन!"

"योग्य महाराज! आता आम्हास आज्ञा द्यावी महाराज!"

असे म्हणून चाणक्य निघून गेले.

धन! आता समस्येचे समाधान दृष्टीपथात आल्यासारखे दिसत होते. त्यावर आता फक्त 'पैसा' हेच उत्तर एवढे चाणक्यांनी सांगितलेले महाराजांनी ध्यानात घेतले. प्रधानजींस बोलावून घेतले. आणि एक समिती बसवण्याचे ठरले. समितीचे काम एकच.. राज्यातील धनाढ्यांची नावे गोळा करणे. त्यातही या कामात हुशार असे नाव पाहिजे. त्यांनी महाराजांच्या गरजेनुसार शाळा उघडाव्यात. बोलता बोलता महाराजांच्या नजरेसमोर आले ते एकच नाव! आणि एकाएकी महाराज म्हणाले,

"प्रधानजी! आता समिती नको. आमच्या संपूर्ण राज्यात एकच जण या सगळ्यात तरबेज आहेत.. जे सारे काही सांभाळून घेऊ शकतात.. ज्यांच्या नावापुढे इतरांच्या नावाची तुलनाही होऊ शकत नाही.. मग समितीचा व्यर्थ खटाटोप कशास हवा?"

"आपल्या हुकुमानुसार होईल महाराज.."

"तर बोलावणे धाडा.."

"कोणास महाराज?"

"घेलाशेट यांस.."

घेलाशेटना रीतसर बोलावणे गेले. घेलाशेट गाला एक मोठे प्रस्थ होते. दरबारात त्यांची उठबस होती. प्रधानजी आणि सेनापतींहून जास्त त्यांच्या शब्दास मान होता. घेलाशेटवर अवलंबून महाराजांनी आजवर विमानप्रवास देशोदेशी केलेला. असे घेलाशेट अशावेळी आठवावेत यात आश्चर्य नव्हतेच.

बिचारे शेटजी! आपल्या ढेरीवर हात फिरवत तातडीने आले. आपल्या पंचवीस फॅक्टऱ्या आणि चोवीस कंपन्यांच्या हिशेबाच्या चोपड्या तपासणी सुरू होती ती तशीच टाकून. महाराजांनी तातडीने का बोलवावे याचा विचार करीत.

घेलाशेट येताच चक्रमादित्यांनी सारी कथा कथन केली. आता राज्यभरात शाळा कॉलेजेस उभारणी आणि त्यापुढील व्यवस्था करणे त्यांच्या पदरी घातले. घेलाशेट खरे व्यापारी. हा अव्यापारेषु व्यापार कसले करताहेत! पण त्यात त्यांनी संधी साधून घेतली. त्यांच्या पाच कंपन्यांनी सरकारी जमीन हडपल्याचा आरोप होता. काही कंपन्यांतून पैसे बुडवल्याचा. हे सारे एका अलिखित कराराने बाद झाले एका झटक्यात. जेवढे कमावले त्याच्या निम्म्या हिश्यात साऱ्या शाळा बांधून होतील. परत शाळांच्या सरकारी जमिनी.. त्यावर घेलाशेट आणि कंपनीचा आपसूक कब्जा होईल. परत

शिक्षणाचा दर्जा फार चांगला होऊ न देण्याची अट. हे सोपेच. वेपारी भाई घेलाशेटच्या व्यापारी मेंदूत हा सारा हिशेब काही क्षणात चमकून गेला.

पुढे सारे यथासांग पार पडले. अगदी काही वर्षातच. घेलाशेटांचा लौकिकच तसा होता. सुरू केलेले काम तडीस नेणे. आता चक्रमपुरी शाळा आहेत. कॉलेजेस आहेत. नावापुरते आणि नावापुरतेचच शिक्षणही आहे.

आणि वर साऱ्यांची प्रचंड जाहिरात आहे.

शेजारील राज्ये काही धुतल्या तांदळासारखी थोडीच होती? घेलाशेटांच्या 'कृपे'ने काही वर्षातच हे नवीन घेलाशेट विद्यापीठ बाहेरील राज्यात प्रसिद्धीस आले. आणि त्याचे 'घेलाशेट आंतरराष्ट्रीय विद्यापीठ' असे नामकरण झाले.

मग महाराजांचे आंतरराष्ट्रीय कौतुक सुरू झाले. महाराज चक्रमादित्यांनी काही वर्षातच शिक्षण क्षेत्रात नेत्रदीपक प्रगती घडवून आणली म्हणून त्यांच्या विषयीच्या पाठात अजून थोडी स्तुतीसुमने घालण्यात आली.

..आणि घेलाशेट आपल्या आंतरराष्ट्रीय स्तरावरील शाळा कॉलेजेसची आपल्या फॅक्टरीत गणना करू लागले.

हे विद्यापीठ जसे घेलाशेट आणि महाराजांना प्रसन्न झाले तसे तुम्हा आम्हा होवो ही साठा उत्तराची कहाणी पाचा उत्तरी सुफळ संपूर्ण.

गरीबीदेवीची कहाणी

ऐका गरीबीदेवी तुमची कहाणी

आटपाट नगर होते. नगरात सगळीकडे लोकशाहीच लोकशाही नांदत होती. लोकशाहीच्या पुरात लोक वाहून जात होते. त्या लोकशाहीत लोक दर पाच वर्षांनी आपला राजा शोधत. ती सुद्धा एक लोकशाहीची गंमतच होती. लोक आपल्याला आवडेल असा राजबिंडा आणि उमदा राजा निवडत. राज्यात यास निवडणूक असे म्हणत. या पंचवार्षिक उत्सवासाठी सारे सज्ज असत.

मग आपणच कसे राजबिंडे हे दाखवून राजा बनण्याची अहमहमिका लागे. लोक सुद्धा कोणावर भाळून त्यास निवडून आणत.

लोकांना भुलवणे ही बाब सोपी नसे. त्यामुळे काय होई? सारे इच्छुक त्यासाठी खास मेहनत घेत. एक तर ते राज्य मोठे. त्यात लोकसंख्या फार. त्यामुळे सर्वांपर्यंत पोहोचण्यातच इच्छुकांची दमछाक होई. मग त्यावर नवनवीन युक्त्या शोधून काढल्या जात. त्यातील सर्वात नामी गरीबकल्याणाची युक्ती असे.

कोणी गरीब जनतेच्या उद्धाराची दूम काढी. उठून दवंडी पिटण्यात येई, करा रे हाकारा पिटा रे दिंडोरा.. नगरात कोणी गरीब गुरीब दिसत असेल तर त्यास बोलावणे आहे.

मग त्या गरीबाचे लाड केले जात. त्यास दोन घास चांगलेचुंगले खाऊ घातल्यावर बिचारा उपकाराच्या ओझ्याने वाकून जाई. आणि मग भरल्या पोटात आपल्या अन्नदात्यास दुवा देत भरल्या पोटी निद्रिस्त होऊन जाई. हे सारे कधी केले जाई? तो पंचवार्षिक उत्सव जवळ आल्यावर केले जाई. जो जास्त खाऊ पिऊ घालण्याचे वचन देईल त्यावर गरीबांची मोहोर उठे. पाच वर्षे मग ते गरीब पुढल्या उत्सवाची आतुरतेने वाट पाहात.

मग एकदा काय झाले? राजा गाढ झोपेत होता. राजास सकाळी जाग आली. आजूबाजूला पाहिले तर सुंदर रम्य सकाळ. सूर्यकिरणे पसरलेली चोहिकडे. प्रसन्न उजेडात सारे न्हाऊन निघालेले. आपल्या उच्च प्रासादाच्या गवाक्षातून महाराजांनी बाहेर कटाक्ष टाकला. आपल्या दूर दर्शनाच्या दुर्बिणीतून. त्याबरोबर त्यांना दूरवर झोपड्या दिसल्या. त्यातून राहणारे गरीब दिसले. जिथे तिथे गरीबी! महाराजांची प्रसन्न सकाळ काळवंडली.

मग त्यांनी काय केले? आपल्या प्रधानांशी सल्लामसलत केली. आणि त्यांना एकाएकी सुचले, "प्रधानजी, दवंडी पिटावी, आजपासून राज्यात गरीबी हटाव!"

नाक्यानाक्यावर बोर्ड लागले. गरीबीनाशक मोहिमा आखल्या जाऊ लागल्या. कुठेकुठे जाहिराती झळकल्या. महाराजांची छबी जागोजागी दिसू लागली. हे सारे दरिद्रीनारायण निधीतून झाले. यासाठी महाराजांनी त्याच गरीबांवर ग.ह.कर म्हणजे गरीबी हटाव कर लागू केला. राजा कामास लागला. आणि पाठोपाठ प्रधानजींनी सारे मंत्रिमंडळ कामास लावले.

इतके सारे हात धुवून मागे लागल्यावर ती गरीब बिचारी गरीबी काय करणार? तिला जावेच लागले. गरीबी हटली. सगळीकडे संपन्नता आली. लोक आपापल्या सुंदर घरांतून राहू लागले. लोकांचा पोट भरण्याचा संघर्ष कमी झाला. तृप्तीचे ठेकर सर्वत्र ऐकू येऊ लागले. बघता बघता मग पंचवार्षिक उत्सव आला. महाराजांस वाटले, आता आपला विजय पक्का! आणि निवडणुकीत झाले विपरीत. महाराज निवडणूक हरले!

आणि एकाएकी महाराज झोपेतून दरदरून घाम फुटून जागे झाले.

त्या दुःस्वप्नानंतर महाराज फारच अस्वस्थ झाले. स्वप्न तर स्वप्न खरे. पण त्यात ही हे असे व्हावे? मग महाराजांनी काय केले? सकाळी उठून शूचिर्भूत झाले. शुभ्र वस्त्रे परिधान केली. देवादिकांना नमस्कार केला. पायात सपाता सरकावल्या आणि महाराज

आपल्या गुरुंना भेटावयास निघाले. त्यांना आपली अस्वस्थता कथन केली. आणि म्हटले, "हे असे का व्हावे आणि असे होऊ शकते का ते तुम्ही मला सांगावे."

राजगुरू म्हणाले, "राजन, स्वप्न हा सुप्त मनातील विचार असतो. त्याप्रमाणे आपली सत्ता जाण्याचा विचार अस्वस्थ करीत असेल तर ते नैसर्गिक आहे. आता राहिली गरीबी. तुझ्या मनात जे आले ते खरे आहे. गरीब ही तुझी मतपेढी आहे."

"म्हणजे गुरुजी?"

"ऐक, तू लोकांना गरीबी हटवण्याचे आश्वासन दिलेस."

"होय गुरुजी"

"स्वप्नात का होईना. मग गरीबी दूर केलीस."

"आश्वासनाप्रमाणे गुरुजी.."

"इथेच चुकतोस राजन. गरीबी ही एक देवी आहे. अर्थात इतरांसाठी नव्हे तर तुझ्यासारख्या सत्ताधीशांसाठी. ती प्रसन्न झाल्यावाचून सत्ता मिळत नाही. एकदा का गरीब गरीबीतून आला बाहेर की त्याचा जगण्याचा संघर्षच संपून जाईल. मग राहिले काय? अन्नपाण्याऐवजी तो इतर विचार करू लागेल. त्याला तुझ्या अनेक नकारात्मक बाबी दिसू लागतील. मग होणार काय? अर्थातच तुझा पराभव."

"म्हणजे आम्ही गरीबीचा विचार करूच नये की काय?"

"अर्थातच करावा. तो न करणे हे राजधर्म न पाळल्यासारखे होईल. तेव्हा तो पाळला तर पाहिजेच"

"मग एका यशस्वी राजाने यशस्वी होण्यासाठी काय करावे?"

"राजन, बोलावे.. खूप बोलावे. लोकांस संमोहित करून सोडावे. स्वप्ने दाखवावीत. स्वप्ने विकावीत. स्वप्ने वाटत फिरावे. आणि जनसामान्य गरीबी गेल्याच्या स्वप्नात मशगुल असेतोवर निवडणूक उरकून घ्यावी."

"पण एकदा भान आल्यावर?"

"त्याचा विचार नको राजन. त्या गरीबांस ही हे मानवते. निवडणुकीआधी त्यांस काही खास मेजवानी अशी द्यावी की पुढील पाच वर्षे त्या आठवणींवर त्याने काढावीत. आणि पाच वर्षांनंतर मिळणाऱ्या रमण्याकडे त्यांनी नजर लावून बसावे. त्यामुळे जे स्वप्न तुला पडले ते सत्य होऊ देऊ नकोस. ते तुझ्याच हाती आहे."

"गुरुजी, आपण म्हणता ते खरे आहे. आजच आम्ही गरीबी हटावची घोषणा करून टाकतो.. आणि घोषणे व्यतिरिक्त अजून काहीच करत नाही!"

"असे केल्यास राजन वर्षानुवर्षे विजय तुझाच आहे. गरीबांच्या कल्याणासाठी जन्म तुझा. आणि हे जनकल्याणासाठीच आहे हे स्वतः समजून घे. कारण ते गरीबच न राहिले तर राजन तू कल्याण तरी कोणाचे करशील?"

"सत्य आहे गुरुजी. आम्ही हे सदैव लक्षात ठेवू."

मग राजाने तो वसा घेतला. 'गरीबी हटाव'च्या घोषणा झाल्या. लोक खूश झाले. गरीबीदेवी प्रसन्न झाली. महाराजांना जणू कोणी प्रतिस्पर्धीच उरला नाही. ज्या गरीबीस हटवायचे तिच्याच नावाने आणि तिच्याच बळावर महाराज सुखनैव कारभार वर्षानुवर्षे हाकू लागले.

महाराजांना स्वप्न पडले तसे तुम्हा आम्हाला न पडो. गरीबीदेवी जशी महाराजांना प्रसन्न झाली तशी तुम्हा आम्हाला न होवो ही साठा उत्तराची कहाणी पाचा उत्तरी सुफळ संपूर्ण.

असंतुष्टतेची कहाणी

आटपाट नगर होते.

तेथे काय नव्हते? उदकाची तळी, त्यात विहरणारे राजहंस, सोन्याचे वृक्ष. रजताची कमळे, विहंगम विहार करणारे खगगण, मुक्त संचारणारे कांचन आणि कस्तुरीमृग. अशा या नगरात कसली म्हणून कमी नव्हती. कसलाही तुटवडा नव्हता. कोणास कशाची ददात नव्हती. सारे कसे खाऊन पिऊन सुखी अन समाधानी. नगरात प्रजाच इतकी सुखी असेल तर राजा किती सुखी असावा? राजाचे सुखाचे माप ओसंडूनच वाहायचे. राजा आपल्या राजनेत्रांनी मोठ्या प्रेमाने सारे पाहून घ्यायचा डोळे भरून.

अशा या नगरास काय कमी पडावे.. कुठला संघर्ष व्हावा की त्याची कहाणी व्हावी नि ती तुम्ही आम्ही परिसावी?

तर झाले ते हेच झाले.

बाहेरच्या राज्यातून एक दूत निरोप घेऊन आला, शेजारील अखिल कुर्मावर्तात असंतुष्टांचे संमेलन भरवण्यात येणार असून त्या करिता आपल्या राज्यातील प्रतिनिधी पाठवावा अशी विनंती त्यात होती. त्या अनुसार कार्यवाही व्हावी असा गुप्त खलिता होता.

या खलित्याने काय झाले? राजासमोर आता धर्मसंकट उभे राहिले. न जावे तर कुर्मावर्तात ते बरे दिसत नाही. अन पाठवावे तर इतके असंतुष्ट आणावे कोठून? प्रतिनिधी म्हणून कोणास पाठवावे? कोणासही धाडता आले असते पण असंतुष्टांची अशी खास देहबोली असते ती या तोतया असंतुष्टाने कोठून बरे आणावी? त्यासाठी

निष्णात अभिनेतेच हवेत. असे नाही की त्यांची ही कमी होती. पण त्या अभिनेत्यांस आजूबाजूची राज्येदेखील ओळखत. त्यामुळे हे शक्य होईलसे महाराजांना दिसेना.

महाराजांनी प्रधानजींस पाचारण केले. त्यांना विचारले, "प्रधानजी, काय आपण संतुष्ट आहात?"

प्रधानास प्रश्नाचा रोख कळला नाही. प्रधानजी गोंधळले. आणि म्हणाले, "आपण असताना आम्ही असंतुष्ट कसे होऊ शकू? आम्ही अत्यंत समाधानी आहोत."

महाराजांनी एक एक करून मंत्रिगणांस बोलावून हाच सवाल केला आणि सर्वांची उत्तरे एकच होती. सारे कसे सुखी अन समाधानी. कुर्मावर्तात पाठवावयास असंतुष्टांच्या फौजा आणाव्यात तर कोठून. प्रत्यक्ष महाराजांनी निवड करावी असा असंतुष्ट मिळावा कोठे आणि कसा? महाराज गोंधळले. असा एखादा गहन प्रश्न पडेल असे त्यांना कधी वाटले नव्हते. संपूर्ण राज्यात कोणीही असा सापडू नये? सारे काही इतके सुखी समाधानी आणि खुशहाल असावे? औषधासही असले असमाधानी कोणी सापडू नये!

मग महाराजांनी काय केले? राज्यभरात दवंडी पिटवली. 'करा रे हाकारा पिटा रे दिंडोरा.. नगरात कुणी असंतुष्ट असेल तर ताबडतोब महाराजांच्या दरबारात हजर व्हा.'

दवंडी तर गावोगावी पिटवली गेली. सारी जनता खडबडून जाग आल्यासारखी झाली. काय असावे महाराजांच्या दवंडीमागील रहस्य? सारे संतुष्ट जन विचारात पडले. पण कोणास याचे उत्तर उमजेना. रस्तोरस्ती चर्चा झडू लागल्या. लोक तृप्तीचे ठेकर देत रस्त्यांच्या नाक्यानाक्यावर एकमेकांशी चर्चा करत उभे राहिलेले दिसू लागले. कोणासही राजाकडे जाण्याचे कारण दिसेना.

दवंडी तर पिटली. गावोगाव घोषणाही झाल्या. असंतुष्टांना आवाहन झाले. पण कोणी पुढे येईना. सारेच सुखी आणि समाधानी. महाराज आता चिंतेत पडले. मनात म्हणाले, या पेक्षा बाजूची राज्ये किती सुखी की त्यांच्याकडे कुणी न कुणी दुःखी आहेत. असमाधान आहे. असंतुष्ट कोणी न कोणी आहे. नाहीतर आपले हे राज्य!

विचार करता करता राजांना जाणवले, आपण स्वतःच या गोष्टीमुळे असंतुष्ट झालो आहोत! काही नाही तर एक असंतुष्ट जीव तरी सापडला!

आपल्या असंतुष्टपणाने महाराज स्वतःशीच संतुष्ट पावले. महाराजांनी तातडीने प्रधानांस बोलावले आणि सांगितले, "प्रधानजी, आज आम्ही खूपच असंतुष्ट आहोत. शेजारील राज्यात असंतुष्टांच्या संमेलनात जावयास कोणीच असंतुष्ट मिळेना. आपल्या राज्याची अशाने नाचकळी होईल."

प्रधानजी म्हणाले, "महाराज, आपण असंतुष्ट तर आम्हीही असंतुष्ट!"

पाठोपाठ साऱ्या मंत्रीगणाने माना डोलावल्या आणि म्हणाले, "आम्ही देखील असंतुष्ट आहोत महाराज."

बघता बघता असंतुष्टांची संख्या वाढली.

मग कानोकानी गावोगावी खबर गेली. आधी कूर्मगतीने नि नंतर वायुवेगाने पसरली. राज्यभर माहिती झाली, महाराज आणि मंत्री असंतुष्ट आहेत. ते असंतुष्ट असल्याने प्रजेत खळबळ माजली. आजवर संतुष्ट असलेल्या गावागावांत असंतोष पसरला. या असंतुष्ट शोधमोहिमेचे प्रयोजन म्हणजे असंतोषी व्यक्तिस परदेशगमनाची संधी, हे ध्यानात आल्यावर जास्त असंतुष्ट कोण याचीच चढाओढ सुरू झाली.

महाराजांनी मग ठरवले, मंत्रीगणांतील कोणीही या संमेलनात जाऊ नये. आपले मंत्रीच असंतुष्ट असतील तर राज्याचे काय? त्याऐवजी एक उपाय निघाला. महाराजांनंतरचे आद्य असंतुष्ट प्रधानजी यांनी सामान्य असंतुष्ट जनांची मुलाखत

घ्यावी. त्यातून उत्तम असे असंतुष्ट शोधून काढावेत जे संमेलनात प्रतिनिधित्व करू शकतील.

झुंबड एकच उडाली. प्रधानजी कामास लागले. असंतुष्ट इच्छुकांवर प्रश्नांची सरबत्ती केली जाऊ लागली. दिनरात्र मेहनत करून शेवटी दहा असंतुष्ट प्रतिनिधी शोधून काढले गेले!

या सर्व उपद्रवापाचा परिणाम हा ही झाला, आपल्याला डावलले म्हणून मंत्रीगण अजून असंतुष्ट झाले. आणि ज्यांची निवड झाली नाही तेही अजून नाराज झाले.

महाराज मात्र आता प्रसन्न झाले. असंतुष्टांचा शोध लागल्यामुळे. सारे असंतुष्ट परदेशगमनाच्या तयारीस लागले. ते सारे मोठ्या इतमामात परदेश दौऱ्यावर जायला मिळते म्हणून संतुष्ट होणार होते. पण वेळीच त्यांना सावध केले गेले आणि परत असंतुष्टांचा वेश धारण करून ते सारे परदेशगमनास निघाले.

या सगळ्यात झाले ते असे की, महाराज आनंदी झाले. त्यामुळे राज्यभरातील तात्पुरता असंतोष परत नाहीसा झाला.

या साऱ्याने महाराज जसे प्रसन्न झाले, इतरेजनांना देशाटनाची संधी मिळाली, असे सारे तुमच्या आमच्या आयुष्यात घडो ही साठा उत्तराची कहाणी पाचा उत्तरी सुफळ संपूर्ण.

विचारांची कहाणी

ऐका विचारांनो तुमची कहाणी.

आटपाट नगर होते. तिथे एक अति चौकस मुलगा राहात होता. त्याच्या मनात सदैव शंका आणि प्रश्नच वास करीत असे वाटावे असे त्याचे वागणे असे. कुणी काही म्हटले की त्यास प्रश्न पडत. कुठल्याही विषयात त्याला प्रश्न पडला नाही असे होत नसे. त्यामुळे काही त्याला शंकासुर म्हणत तर काहींनी त्याचे नामकरण केले होते श्री. समस्या प्रधान असे! प्रत्येक बाबीत नाक खुपसून शंका कुशंका काढणारा हा मुलगा त्यामुळे सगळीकडे प्रसिद्ध होता.

होता होता काय झाले? मुलगा दिसामासानी मोठा होत होता. त्यास नवनवीन विषयांत रस उत्पन्न होऊ लागला. विशेष म्हणजे राज्यभरातील विविध घटनांबद्दल तो मन लावून वाचत असे. त्या राज्यातील तेव्हा मोजून तीन वृत्तपत्रे होती. आणि ती वृत्तपत्रे जणू त्याच्या अभ्यासाचा विषय होता. त्यातही सामाजिक आणि राजकीय घडामोडी हा त्याच्या आवडीचा विषय असे. सगळ्याच विषयात त्याला आपले मत असे. बरोबर असो की चुकीचे पण आपले मत तो बनवीत असे. कुठे न पटले तर तो त्याबद्दल प्रश्न विचारीत बसे. लोक त्याच्याकडे आता दुर्लक्ष करू लागले होते. कारण कुठल्याही गोष्टीत हा खुसपटे काढतो असे त्यांना आता वाटू लागले.

आता मोठ्या झालेल्या त्या मुलास अधिकच मोठे प्रश्न पडू लागले. आपल्या त्या सवयीमुळे त्याने पत्रकार बनण्याचे ठरविले. आणि आपले स्वतंत्र वृत्तपत्र सुरू केले. आधीच हुशार आणि चौकस अशा त्या मुलास आता आपली मते मांडण्यास जणू मोकळे रानच मिळाले. आजवर आजूबाजूला असणारी चार डोकी त्याचे म्हणणे ऐकत वा त्याच्याकडे दुर्लक्ष करीत. आता त्याच्या म्हणण्याकडे लक्ष द्यावयास वा दुर्लक्ष करायला मोठा वाचकवर्ग राज्यभरातून उपलब्ध झाला. त्यात तो तरुण आता पत्रकारिता अत्यंत

गंभीरतेने घ्यावयास लागला. जणू आपल्यावर हे राज्य अवलंबून आहे नि जनमत बनविण्याची जबाबदारी आपल्या लेखणीवर आहे असे त्यास वाटू लागले.

मग पुढे काय झाले? राजसत्ता काही ना काही बरेवाईट निर्णय घेऊ लागली की यास चेव चढू लागला जणू. प्रत्येक बाबीत यास स्वतंत्र मत असावे असा जणू त्याचा खाक्या होता. मुद्द्याचा कीस पाडत तो जीवतोड लिहीत बसे. वाचणारे वाचत. ज्यांस नको ते वाचणे टाळत. असे असले तरी त्याची मते आता दूरदूर पसरू लागली. कुणाची भीड न बाळगता लिहा बोलावयाची सवय आता कित्येकांस आवडू लागली. लोक त्याच्या मतावरून आपले मत बनवू लागले. त्याचे मत आता कित्येकांचे मत होऊ पाहात होते.

होता होता काय झाले? याच्या त्या लिहिण्याकडे राजा आधी दुर्लक्ष करीत होता. आता हळूहळू राजाच्या लक्षात आले की तो लोकांच्या मतास वळण लावत आहे आणि प्रत्यक्ष राजाच्याच विविध निर्णयांवर बरेवाईट विचार सर्वत्र पसरवित आहे.

राजाला आजवर ह्या विचारांची ताकद समजली नव्हती. वृत्तपत्रे राज्यात नव्यानेच आलेली. त्यांच्यामुळे आपली ध्येयधोरणे सर्वदूर पसरवता येतात याचाच राजाला आजवर आनंद होता. पण जसेजसे जनमत राजाच्या एखाद्या निर्णयाविरुद्ध जाऊ लागले तसा राजास त्यांच्या ताकदीचा अंदाज येऊ लागला.

मग राजगुरूंना राजाने पाचारण केले आणि विचारले, "गुरुजी हे असे का व्हावे? साधा यःकश्चित पत्रकार. आम्ही सर्व शक्तिशाली राजा. आमच्या ताकदीपुढे याचा काय पाड लागणार?"

"येथेच चूक होतेय राजन. कोणाचीही ताकद कमी लेखू नये."

"पण आम्ही शस्त्रधारी. तोफखाना विशाल आमचा. शस्त्रांनी भरलेली कोठारे आहेत. तरी आम्हास याच्यापासून धोका का वाटावा?"

"राजन, तुझे म्हणणे खरे आहे. धोका वाटावा असेच हे आहे राजन."

"आणि गुरुजी, लोक आजकाल याच्या मतानुसार आपली मते ठरवू लागले आहेत. आमच्या एकेका निर्णयास चूक की बरोबर हे याने ठरवावे आणि इतरांनी माना डोलवाव्या. इतकी ताकद याच्यात कुठून आली?"

राजगुरु म्हणाले, "राजन, हे ही स्वाभाविकच आहे. तूच विचार केलास की उमगेल की हे असे का होत आहे."

"गुरुजी, आम्हास एवढे कळते की याच्या मतास किंमत आज आली आहे ती आम्ही त्यास दुर्लक्षित केल्यामुळे. यःकश्चित पत्रकारास आम्ही अनुल्लेखाने मारू इच्छित होतो. पण आता नाकाहून मोती जड होईलसे वाटते."

"राजन एकदम योग्य आहे तुझे म्हणणे.

पण जे लक्षात घे. ही ताकद कोठून आली? तर त्याच्या विचारातून आली. आपल्या विचारांना त्याने शब्दांतून मांडले. तर ती ताकद त्याच्या शब्दांत उतरली. तेव्हा विचारांतली ताकद प्रत्यक्ष शब्दांत मांडली जाईल तेव्हा ती इतरांकडे संक्रमित होईल. म्हणजे सर्व ताकद ही विचार आणि ते मांडणाऱ्या शब्दांतून येते."

"म्हणजे गुरुजी, शब्द हे शस्त्रांहीन ताकदवान आहेत?"

"आता तू समजलास राजन. शस्त्रांचे भय असतेच. पण एका मर्यादित. एका क्षणी लोक ते झुगारून देऊ शकतात. ती ताकद त्यांना विचारांतूनच येते. असा विचार कर राजन, की शस्त्रबळावर जनमतावर राज्य करावे हा ही एक विचारच आहे जो तुझ्या मनात आला. ते तसे होईल वा नाही हा भाग वेगळा. तिकडे त्या पत्रकारानेही तेच केले. विचार. त्याच विचारांवर त्याने शब्दांचे आवरण घातले. आज तुला जी असुरक्षितता वाटतेय ती त्या विचारांच्यामुळे आहे. विचार माणसास तोडू शकतो, मोडू शकतो, घडवू आणि बिघडवू शकतो. विचारांची ताकद अफाट आहे."

"म्हणजे आम्ही त्या पत्रकारास आधीच अटकाव करणे जरूरी होते?"

"ते तू ठरवावे राजन. पण ही विचारांची ताकद आहे. ती एकाकडून दुसरीकडे पसरू शकते. आणि एका राजसत्तेस सर्वात जास्त धोका हा परकीय आक्रमणाहून अधिक या विचारांचा असू शकतो. साम दाम दंड भेद वापरून त्यांचा बंदोबस्त वेळीच करावा! म्हणजे तू या स्थितीस पोहोचणार नाहीस."

"गुरुजी, तुमचे म्हणणे अत्यंत योग्य आहे. यापुढे आम्ही काळजी घेऊ. आणि आता आम्ही काय करावे गुरुजी?"

"राजन, एका राजाच्या हाती काय आहे सांग. फक्त साम दाम दंड आणि भेद!"

"सामोपचाराने किंवा दंडाने होईल गुरुजी?"

"राजन, विचारशक्ती असणारे बहुधा या साऱ्यांच्या पलिकडे असणार. त्यात त्यांना आपल्या नीतीमत्तेचा गर्व असण्याचीही तितकीच शक्यता असते. त्यांना दाम भुलवत नाही. त्यामुळे ही अस्त्रे कुचकामीच. दंडशक्तीचा वापर जनतेच्या डोळ्यांवर सहज येऊ शकतो. त्यात त्याच्या हाती त्याचे वृत्तपत्र आहे. त्यातून त्याने अजून काही लिहिले तर जनमत अजूनच विपरीत होऊ शकते. तेव्हा राहता राहिली ती.."

"भेद नीती.."

"बरोबर राजन, तेव्हा वापर ही नीती आणि कर बंदोबस्त. आता आम्हाला निरोप द्यावा."

असे बोलून राजगुरूंनी राजाचा निरोप घेतला.

मग पुढे काय झाले? राजाने काय केले?

राजाने खूप विचार केला. राजास इतके कळले की हा तरुण असाच मोकाट सुटता कामा नये. आज त्याची स्थिती अशी की त्यास हात लावल्यास लोकांच्या मनात

संशय येईल. असा विचार करता करता शेवटी राजा एका निर्णयापर्यंत पोहोचला. आणि एके दिवशी रात्री त्याने एक नवा आदेश काढला.

त्या राज्यात वृत्तपत्र ही कल्पनाच नवीन होती. मोजून चार वृत्तपत्रे छापली जात. त्यातली तीन त्यातील जाहिरातींसाठीच असावीत असे वाटे. राहता राहिले ते या तरूणाचे पत्र. राजाच्या एका आदेशानुसार त्या रात्री बारा वाजेपासून सारी वृत्तपत्रे राजाच्या मालकीची झाली! सर्व संपादक राजाच्या दरबारात पगारी नोकर गणले जाऊ लागले. आदेशानुसार राजाने सांगितले, 'वृत्तपत्र व्यवसाय हा पवित्र व्यवसाय असून त्यास राजाश्रय मिळणे जरूरी आहे. वृत्तपत्रास त्यामुळे जाहिरातींवर अवलंबून न राहता राजाचेच आर्थिक पाठबळ मिळेल. संपादक आणि इतर सेवकांना राज्याच्या तिजोरीतूनच पगार दिला जाईल.'

वरकरणी अत्यंत साधा आणि सरळ असा हा निर्णय लागू करताना राजाने कुणास वेळच मिळू दिला नाही. त्यातही चारपैकी तीन वृत्तपत्रांना यातून फायदाच मिळणार होता. राहता राहिला तो तरूण आणि त्याचे वृत्तपत्र! त्यास राजाच्या भेदनीतीचा अंदाज तर आला. पण वर वर वृत्तपत्राच्या भल्यासाठी घेतलेल्या या निर्णयावर त्याला टीका ही करता येईना. त्याच्या वृत्तपत्राच्या स्वातंत्र्यास राजाने कूटनीतीने बाद करविले. राजाच्या कडून पगार घेताना त्या तरूण संपादकास आता राजावर टीकेचा अधिकारही राहिला नाही. वर राजाने वृत्तपत्रांच्या भल्यासाठी हा निर्णय घेतल्याचे चित्र उभे केले. आता तरूणास हात चोळण्याखेरीज दुसरा मार्गच राहिला नाही.

राजगुरूंनी महाराजांना संदेश धाडला. 'राजन, तुझ्या भेदनीतीस सलाम. वृत्तपत्रातून विचारांचा फैलाव होत होता. त्यांचा बंदोबस्त तू तुझ्या विचारातून केलास! एका दगडात दोन पक्षी मारलेस. ही कूटनीती. त्याबद्दल अभिनंदन. फक्त यापुढे

सावध राहणे. सत्तेचा खरा शत्रू फक्त आणि फक्त विचार आणि विचारी प्रजा हाच असतो. त्यांच्यावर लगाम ठेवल्यासच तू सत्ता राबवू व गाजवू शकशील.'

त्या तरुणाने मग काय केले? आपल्या वृत्तपत्राचा गाशा गुंडाळला आणि आपल्या वाचन, चिंतनाकडे तो वळला. त्याखेरीज त्याच्या हाती आता होतेच काय? हातातील लेखणी गेल्यावर त्याचे राजाच्या लेखी उपद्रवमूल्य घटले. राजाचा मार्ग सुकर झाला. विचारांचा असा पराभव राजाने दुसऱ्या विचारानेच घडवून आणला.

विचाराची ही ताकद सर्वास समजो आणि त्याचा सदुपयोग करण्याचा विचार मनात येवो ही साठा उत्तराची कहाणी पाचा उत्तरी सुफळ संपूर्ण.

मिंधेपणाची कहाणी

आटपाट नगर होते. तिथे एक अति उत्साही आणि बोलका तरुण राहात होता. मुलगा अत्यंत चौकस आणि हुशार होता. आजूबाजूच्या घडामोडींचे सखोल ज्ञान असल्याने तो वाद विवादात कोणास हार जात नसे. अभ्यासू असल्याने आणि अभ्यासाव्यतिरिक्त आणखीही अवांतर भरपूर वाचनाने त्याला कोणत्याही विषयात थोडीफार तरी गती होती. बुद्धिमत्तेचे तेज त्याच्या चेहऱ्यावर विलसत असे. काव्य शास्त्र विनोदेण.. असा त्याचा दिनक्रम असे. रोजच्या रोज राज्यातील घडामोडींबद्दल तो वाचत असे. वाचून स्वतःचे मत बनवीत असे. असे केल्याने काय होई? इतरांच्या मताविरुद्ध असले तरी मत मांडावयास तो घाबरत नसे. त्याच्या मते या वादविवादातूनच एखाद्या विषयाचे नवनवीन पैलू समजू शकतात. त्यातून अजून परिपक्व होता येते. त्यामुळे अशा विवादांस तो सदैव तयार असायचाच.

त्या तरुणात काही खास असावे. कारण त्याच्याकडे पाहून अजूनही काही त्याच्यासारखे होण्यास उद्युक्त होत असत. अशा वेळी तो आणि त्याच्याभोवती जमणारे तरुणांचे कोंडाळे याबद्दल लोकांना उत्सुकता वाटे. तो तरुणही अति उत्साहाने सर्वांशी बातचीत करीत असे.

होता होता काय झाले.. त्या देशीच्या राजाच्या कानी त्या तरुणाची कीर्ती गेली. या तरुणात काही खास असावे असे राजासही वाटले. बाकी तरुण मुले विविध प्रकारे आपल्या वेळेचा व्यय आणि अपव्यय करीत असताना अशा या तरुणाचे कौतुक राजास वाटले तर नवल नव्हते. राजाने त्यास दरबारात बोलावण्याचे ठरवले.

तसा निरोप सेवकांकरवी गेल्यावर तो तरुण गोंधळला. जरासा घाबरला देखील. राजाने कशासाठी आपणास बोलवावे हे त्यास समजेना. त्याच्या वाचनात राजाबद्दल आलेले. त्यातून आपल्या राजास वादविवाद हा वेळेचा अपव्यय वाटतो एवढे

त्यास कळले असले तरी आपल्यासारख्या अतिसामान्य माणसाने कितीही वाद घातले तरी ते व्यर्थच असतात हे तो जाणून होता. त्यामुळे राजास त्याबद्दल काही आक्षेप असावा किंवा कसे याबद्दल तो साशंक होता.

काही दिवसांतच राजाच्या दरबारात तो हजर झाला. राजास नमस्कार करून ताठ मानेने उभा राहिला. राजाने त्याची ख्यालीखुशाली विचारली. आणि म्हणाला, "आपल्या राज्यात असली पारंगत विविधांगी विचार करणारी मुले असावयास हवीत. आम्हाला तुझा अभिमान वाटतो."

राजा असे म्हणाला आणि त्या तरुणाने सुटकेचा निश्वास टाकला. आजवर वाचलेल्या नि ऐकलेल्या गोष्टींतून राजास हे वादविवाद पसंत नाहीत हेच त्याला कळालेले. त्याउलट इथे खुद्द राजाच वाद आणि विवादात पारंगत तरुण असावेत असे म्हणत आहे, म्हणजे आजवर सांगोवागी ऐकले तेच चूक ही खूणगाठ त्यानी मनाशी बांधली. राजाने पुढे तरुणास चार दिवस दरबारात राहण्यास सांगितले. त्याला खास पाहुणचार देववला. तरुण साऱ्याने भारावून गेला नसता तरच नवल.

चार दिवस उलटले मग त्या तरुणाने काय केले? पाचव्या दिवशी तो राजाचा निरोप घ्यावयास गेला. आपल्या घरी परत जावयाची त्याने परवानगी मागितली. राजा म्हणाला, "तुझ्यासारख्या तरुणांची राज्यास गरज आहे. तेव्हा तू राजदरबारी रूजू व्हावे."

तरुणास अतिशय आश्चर्य वाटले. राजाज्ञाच ती. ती मोडावी कशी? त्यास आपण वादविवादात राजाबद्दल बोललेल्या बऱ्यावाईट गोष्टींबद्दल वाईट वाटले. आणि पुढे ते लवकरात लवकर विसरायचे त्याने ठरविले. आणि राजभक्त बनून तो राजदरबारी रूजू झाला.

पुढे मग काय झाले? दिवस जात होते तसा तो तरूण दरबारातल्या सुखसोयीत मग्न होऊन गेला. आपल्या जुन्या दिवसांना विसरला. राजाने त्याच्यासारखेच काव्यशास्त्र पारंगत तरूण बनवण्यास त्याची नेमणूक केलेली याचा ही त्यास विसर पडला. आजवर एखाद्या गोष्टीच्या चारही नाहीतर किमान दोन तरी बाजू पाहून विचार करण्याची सवय त्यास होती. ती सोडून आपल्या अन्नदात्याच्या दृष्टीने विचार करण्याची सवय लवकरच त्याने स्वतःस जडवून घेतली. त्यामुळे त्याची दरबारात अजूनच जलदगतीने प्रगती झाली.

हे सारे होत असताना आजूबाजूच्या दरबाऱ्यांस त्याच्याबद्दल असूया वाटली तर नवल नव्हते. ते मोठ्या अचंब्याने अन कष्टाने त्याच्या या उन्नतीकडे पाहात होते. होता होता तो तरूण राजदरबारातील एक महत्वाचा सदस्य झाला होता. त्याच्या या पदोन्नतीने तर दरबारी जळफळलेच.

मग या दरबाऱ्यांनी काय केले? होता होता सगळे दरबारी एकजूट झाले. प्रधानजींसमोर जाऊन म्हणाले, "या तरूणास आता आवरावे नाहीतर तो एक दिवस तुमच्याच खुर्चीत बसेल."

प्रधानास या साऱ्याची कुणकुण तर होतीच पण प्रत्यक्ष राजाशी याबद्दल कसे बोलावे याचा विचार प्रधान करीत होता. आता साऱ्या दरबाऱ्यांस देखील असे वाटावे हे पाहून त्याने राजाशी बोलण्याचे ठरविले. सर्वांचा प्रतिनिधी म्हणून प्रधानाने राजाशी बोलण्याचे ठरले.

मग प्रधानाने काय केले? राजा समोर जाऊन उभा राहिला.

"महाराज, हा जो मुलगा समोर आहे.. तरूण जो नव्याने आला आहे.. तो कानामागून येऊन तिखट होऊ पाहात आहे. या मागे कारण काय असावे अशा विचारात

सारे दरबारी पडले आहेत. विशेष त्याला काम तर नाही पण दरबारात त्याचे स्थान महत्वाचे वाटते सर्वास. हे असे का व्हावे? आपण कृपया याचे रहस्य उलगडून सांगावे."

राजा म्हणाला, "सांगतो. त्या तरूणाची कहाणी सांगतो ती तुम्ही ऐका. म्हणजे राजधर्मातील एक महत्वाची गोष्ट शिकता येईल. असे सांगून राजा पुढे म्हणाला,

तो तरूण म्हणजे आमचा एक प्रयोग आहे!"

प्रधानास काही बोध झाला नाही, प्रधानाने विचारले, "प्रयोग म्हणजे काय महाराज ते तुम्ही आम्हाला सांगावे."

राजाने मग गोष्ट सुरू केली. प्रधानाने ती मनोभावे ऐकली..सुरुवातीची त्या तरूणाची पार्श्वभूमी सांगत राजा म्हणाला, "हा जो तरूण आहे तो त्याच्या गावी रहायचा तेव्हा अत्यंत तल्लख आणि विचारी होता. त्याच्याबरोबर अजूनही काही होते. तो वाचन चिंतन आणि मनन करायचा. वादविवाद हा त्याचा हातखंडा. त्यात त्याने आमच्या विरोधात ही कित्येकदा विचार मांडले. हे सारे आम्हाला आमच्या गुप्तहेरांकडून समजत होते. आपल्या राजाबद्दल असे विचार करणारा कुणी असेल तर तो सर्वात मोठा धोका आहे हे आम्हास राजगुरु म्हणाले. त्यातही ती व्यक्ती प्रभाव पाडणारी असेल तर त्यापासून अधिकच सावध रहावे लागेल. आमचे म्हणणे असे होते की त्याचा समूळ बंदोबस्त करावा. आम्ही आदेश देणार होतो की, यास कैदेत टाकावे. पण राजगुरु म्हणाले, याच्या अटकेने प्रश्न सुटणार नाही तर चिघळेल. एकतर त्याच्या कैदेत जाण्याची कारणे कोणी न कोणी विचारेलेच. आज नाहीतर उद्या. वर राजाविरोधी म्हणजे देशविरोधी विचार म्हणजे काय यावर नाहक विचारमंथन होईल. आणि त्याच्या गावाकडची दोस्त मंडळी.. ती सुद्धा खवळून उठतील. तेव्हा राजगुरु म्हणाले, हा प्रयोग करून पहावा!"

"कसला प्रयोग महाराज?"

"हाच. आम्ही त्यांच्या सल्ल्यानुसार त्यास येथे बोलावून घेतले. राजेशाही पाहुणचार झाला त्याचा. त्याच्या मतांबद्दल आम्ही वरवर आदर दाखवला. चार दिवसांच्या शाही थाटात तो ते जुने सारेच विसरला! आता तो राजरोस फिरत आहे.

पण विचार करणे बंद आहे त्याचे. आणि सर्वात महत्वाचे म्हणजे असे झाले आहे ह्याचा देखील त्यास पत्ता नाही. आज तो विरोधी विचाराचा विचार देखील करत नाही! त्याच्या दोस्तांना उलट आपण किती उन्नती केली याबद्दल पत्रे लिहीत बसतो. राजगुरूंचा हा सल्ला म्हणजे त्यास प्रत्यक्ष कैदेत न टाकता विचार कैदेत टाकणे होते. त्यास मिंधे बनवले की आपले काम सोपे होते. राजगुरूंची ही चाणक्यनीती काम करीत आहेच! प्रत्यक्ष परिणाम दिसतच आहेत."

प्रधान आणि बाकी मंत्र्यांस हे ऐकून आपल्या पदास धोका नाही एवढे कळले.आणि आनंद वाटला. राजास आपल्या राजगुरूंचा अभिमान दाटून आला. तिकडे तो तरूण राजदरबारी ऐषोरामात राहू लागला. एका मिंधेपणाने सर्वांचेच भले झाले. अगदी तसे नसले तरी एकूणच भले सर्वांचे होवो ही साठा उत्तराची कहाणी पाचा उत्तरी सुफळ संपूर्ण.

राजमौनीबाबांची कहाणी

ऐका राजमौनीबाबा तुमची कहाणी.

आटपाट नगर होते. त्या नगरात एक मौनी बाबा राहात होते. बाबा नावाप्रमाणेच मौन धारण करून बसत. जे काही बोलावयाचे ते हाताच्या इशाऱ्यांतूनच किंवा क्वचित कधी लिहून. बाबांचा मोठी भक्तवर्ग होता. तो बाबांची काळजी वाहत असे. त्यांच्या मौनाचाही अर्थ लावणारे काही निस्सीम भक्त होते. थोडक्यात मौनीबाबा न बोलता ही खूप काही बोलून जातात असे त्या भक्तांना वाटे. खुद्द बाबांना त्याबद्दल काय वाटे हा मुद्दा वेगळा पण भक्तगणांच्या या उपक्रमातून बाबांची महती दूरदूर पोहोचत असे. आणि अजून नवे भक्त गावागावातून जोडले जात. भक्तांची ही मांदियाळी अशी सदैव वर्धिष्णू होती. महाराज न बोलता आपला संदेश जनमनात पोहोचवत होते. मौनी बाबांचे नाव दिवसेंदिवस दूरदूर पोहोचत होते. भक्तांनी पसरवलेल्या आख्यायिकांमुळे त्यांना भोवतीचे वलय वाढत चालले होते. त्यात परत न बोलणारे बाबा! जनमानसात अशांबद्दल एक गूढ आकर्षण असते. तसेच ते बाबांबद्दल होते आणि ते वाढतच चालले होते.

अर्थात बाबा एक नंबरचे गप्पिष्ट होते आधी. म्हणजे तेव्हा ते बाबा झाले नव्हते. साधासीधा सामान्य माणूस असे ते होते तेव्हाची ही गोष्ट. त्यांच्यासाठी मौन ही एक साधनाच होती. हे त्यांच्या भक्तांचेच म्हणणे होते. त्यानंतर बाबा मौनात गेले. आधी ते बाबा बनले नि मौनात गेले की आधी मौनात जाऊन मग बाबापदावर पोहोचले हे कुणास ठाऊक नव्हते. म्हणजे हे गूढच होते आणि बाबांच्या भक्त आणि शिष्यगणांत याबद्दल मतमतांतरे होती. अशा विविध मतांच्यामुळेही बाबांचे गूढ अजून वाढत असे. कुणी पसरवे की यापूर्वी बाबा खडास्वामी होते. म्हणजे खडा फेकून मारत असत आणि त्याद्वारे संदेश पाठवित. तर कुणी तेच आधी चप्पलस्वामी आणि लाथास्वामी होते असे छातीठोक सांगत. खुद्द बाबांना याबद्दल काही विचारले तर ते वर पाहून चिपळ्या वाजवण्याचा इशारा करीत. मग भक्तांभक्तांत वाद होई. कुणी म्हणे, 'बाबा म्हणतात की ईश्वर नामाचे भजन करा असे सांगताहेत बाबा' तर कुणी म्हणे, 'नावात काय आहे..

मीच तो खडा बाबा, मीच चप्पल नि लाथास्वामी! एकाच विष्णूचे किती अवतार आहेत हे पाहिलेय ना आपण! तसाच मी! ईश्वरावतार!" बाबांसमोरच कधी अशी भांडणे होत. आणि बाबा मौन बाळगून टकमक पाहात राहात.

बाबा अधिकृतपणे मौनी होतेच. कधी काही सांगावयाचे असेल तर ते लिहून दाखवीत. ते ही कधी त्यांच्या मनात असेल तर. त्यांचे भक्त सांगत, 'वरून आज्ञा झाली तर!' वरून म्हणजे ईश्वरी आज्ञा मिळाली तर! त्यामुळे बाबांना कुणी कधी काही विचारू नये असा संकेत होता. भक्तगणांनी सर्वांना सांगितलेले, 'बाबांना न सांगता सारे समजते. ते इशारा करतील त्याकडे लक्ष ठेवा. म्हणजे उत्तर आपोआप मिळेल.' भक्तगण मग आपापल्या मगदुराप्रमाणे अर्थ लावीत. आणि ज्यांची श्रद्धा अतिशय निस्सीम असेल त्यांच्याच समस्यांवर स्वामींचा तोडगा काम करील असा ही एक प्रवाद होता. त्यामुळे ज्यांची अशी समस्तापूर्ती होत नसे ते स्वतःच्याच श्रद्धेस बोल लावीत. उगाच आपल्या पातळ श्रद्धेवर कुणी हसू नये म्हणून आपल्या न झालेल्या कामांस झाकून ठेवत नि झालेली कामे फुशारक्या मारत सांगत फिरत आणि आपला बाबांच्या दरबारी आपापला भाव वाढवून घेत.

अशा मौनीबाबांकडे आता काय नव्हते? आश्रम होता. भक्तांची मांदियाळी होती. आध्यात्मिक नाव होते, जणू ईश्वरी आशीर्वाद होता. ईश्वराशी त्यांचे डायरेक्ट कनेक्शन असल्याचीही वदंता होती त्यांच्याबद्दल. आता राहून राहून राहिले ते काय? तर एक देशाच्या राजाची राजमान्यता. बाबांच्या मनातील इच्छा न ओळखतील तर ते भक्त कसले?

मग बाबांच्या भक्तांनी काय केले?

एकदा बाबांनी एका मडक्यात फुंकर मारली कुठल्यातरी भक्ताच्या समस्या समाधानासाठी! त्यावर भक्तगण त्याचा अर्थ लावण्यास सरसावले. कुणी म्हणाले, 'मडके रिकामे असेल तर त्यात ज्याप्रमाणे फुंकर मारता येते तसे मन साफ ठेवा नि त्यावर ईश्वरभक्तीची फुंकर मारा असे सांगत आहेत बाबा!' कुणी म्हणे, 'मडके रिकामे नाहीच. त्यात आधीपासून हवा आहेच. त्यात फुंकर मारल्याने फार काही फरक पडत नाही. थोडक्यात आपले मन ईश्वरी शक्तीने भरलेले नि भारलेले असेल तर कुठल्याही संकटाच्या फुंकरीचा त्यावर परिणाम होऊ शकत नाही!' तर काही राजनिष्ठ व स्वामीभक्त भक्तांनी अर्थ लावला, 'राजाचे राज्य अत्यंत समृद्ध. मडक्याप्रमाणे घाटदार आणि सर्वांची तृष्णा भागवणारे. स्वतः राजे दिनरात्र मेहनतीने थकून जातात. त्यांना स्वामींच्या फुंकररूपी प्रेमाची गरज आहे! स्वामी म्हणतात, मी म्हणजे मायेची फुंकर! मी म्हणजे प्रेमाची फुंकर. हळुवार. एखाद्या झंझावाती वाऱ्याप्रमाणे नव्हे तर हळुवार फुंकरीसारखे. महाराजांच्या राज्यरूपी मडक्यावर मारलेली!'

मतामतांच्या गलबल्यात हे शेवटचे मत राजाकडे व्यवस्थित पोहोचले. कुणी म्हणे पोहोचवले गेले. काही असो. राजा त्यानंतर मौनीबाबांच्या निस्सीम भक्तीपथावर चालू लागला. मौनी बाबा आधी जनसामान्यांचे सामान्य स्वामी होते. जनसामान्यांना ते सहज उपलब्ध होते. त्यांची आध्यात्मिक भूक भागवित होते. राजाच्या भक्तीमुळे आता ते असामान्यांचे असामान्य स्वामी म्हणवले जाऊ लागले. भक्तांमुळे देव मोठा होतो म्हणतात तो असा! बाबांचा महिमा आता देशोदेशी पसरला. त्रिखंडातले लोक बाबांच्या दर्शनास येऊ लागले. जुन्या आणि नव्या भक्तगणांनी त्यांच्या उदोउदोत कसली कसर राहू दिली नाही. बाबांच्या करामती, बाबांच्या मौनाचे विविध अर्थ इत्यादि बदल साहित्य प्रसृत केले जाऊ लागले.

राजा वारंवार बाबांच्या दर्शनास येऊ लागला. बाबा देखील त्याला दैनंदिन कारभाराआधी आशीर्वाद घेण्यास बोलावून घेत. त्यामुळे काय झाले?

राजालाही आता बाबांच्या दर्शनाची ओढ नित्य लागू लागली. रोजच्या रोज दरबार नि कामकाजातून वेळ काढणे राजास जमेना. मग त्याने काय केले? आपल्या दरबाराशेजारीच बाबांना एक शाही आश्रम उघडून दिला.

बाबांनी मग काय केले? बाबांनी आपला जुना आश्रम आपल्या एका शिष्योत्तमाकडे सोपवला. तेथे जनसामान्य लाभ घेत. आणि स्वतः बाबा शाही आश्रमातून फक्त उच्चपदस्थांसाठी आपला आशीर्वाद देऊ लागले.

मौनीबाबांनी एक चकार शब्द न बोलता आपले स्वप्न साकार केले. आणि बाबा राजमान्य स्वामी झाले. साध्या मौनीबाबांचे राजमौनीबाबा होण्याचे स्वप्न साकार झाले तसे तुम्हा आम्हाचे होवो ही साठा उत्तराची कहाणी पाचा उत्तरी सुफळ संपूर्ण.

भक्तीकराची कहाणी

आटपाट नगर होते.

तिथला राजा अति धार्मिक होता. राज्य करणे हे त्याचे मुख्य काम असे त्यास वाटत नसे. त्याऐवजी आजूबाजूला स्वामी आणि बाबा मंडळी जमवून त्यांची सेवा करणे ह्यात त्याचे दिवस जात. राज्याचा शकट हाकत असे तो त्याचा प्रधान. प्रधान आणि सेनापती राज्यकारभारातील मुख्य बाबींवर निर्णय घेत असत. राजाचे मन अध्यात्मात तल्लीन होण्यास आसुसलेले असे. आणि त्या आनंदात तो वेगवेगळ्या बाबा नि महाराज अन स्वामींच्या चरणी लीन होत असे. संसारी असूनही वैराग्य आल्यासारखे राजाचे वर्तन असे. असे असूनही प्रधान आपल्या हिंमतीवर राज्य चालवित असे.

अशा निर्गुण अन निराकार राजाची प्रजा तशीच सहनशीलच नव्हती तर साऱ्या प्रजेत राजाबद्दल अभिमान होता. असा अभिमान निर्माण होण्यास प्रधानाचे कर्तृत्व जबाबदार होते. प्रत्यक्ष सिंहासनावर न बसता राज्य चालवणारा प्रधान राज्यभर आपल्या राजाची महती सांगणारे फलक लावी. आपला राजा कसा भक्तीरंगी रंगलेला असून त्याची आध्यात्मिक उन्नती राज्यास कशी प्रगतीपथावर नेत आहे याची साद्यंत माहिती तो जनतेस पुरवीत असे. कोन्याकोन्यावर लावलेले उंचच उंच आणि मोठाले फलक वाचत आपल्या राजाची आध्यात्मिक उंची वाढत चाललेली प्रजेस दिसत असे आणि आपल्या राज्याबरोबरच आपला राजाही दिवसेंदिवस मोठा होताना दिसत असे. आणि प्रजाजन आपल्या राजाच्या गुणवर्णनात रंगून जात. राजाच्या गुणांची स्तुती करणारे खास कार्यक्रम आयोजित होत. कोण जास्तीत जास्त प्रशंसा करेल याची अहमहमिका चाले. या राज्यात बहुतांश असे नागरिक असताना राजाचे राज्य सुखनैव चालले तर नवल नव्हते. काही विघ्नसंतोषी नव्हते असे नाहीत. त्यांना हे राजा आणि राज्याचे बरे चाललेले पाहवत नसे. त्यांना प्रत्येक बाबीत काही ना काही चुकीचे दिसे. तसे त्यांना राजाच्या या देवभक्तीत किंवा देवांनी धरतीवर खास पाठवलेल्यांच्या बाबा

न बुवांच्या भक्तीतही चूक दिसे. राजाचा राजधर्म कोणता यावर हे यःकश्चित लोक चर्चा करीत बसत. अर्थात बहुसंख्येने लोक राजभक्त आणि पर्यायाने देवभक्त असल्याने या सगळ्यांचे ऐकणारे फार कुणी नसत. आणि हे बहुतांश अशा शंकेखोरांस गप्प बसण्यासच भाग पाडत.

होता होता काय झाले. राजाच्या राज्यात एकदा भरपूर दुष्काळ पडला. राजाने यज्ञ केला. देवाच्या पूजा केल्या. लोकांनी राज्याच्या कानाकोपऱ्यात यज्ञ केले. पण पावसाचे नाव नाही. पाऊस नसल्याने गुरेढोरे उपाशी राहू लागली. शेते ओसाड, विहिरी शुष्क. प्रजा हवालदिल झाली. बाबा आणि स्वामींना आपल्या राज्यातील दुष्काळाकरता राजाने साकडे घातले.

राजाने मग राज्यातील जनतेस उद्देशून भाषण केले, 'जन हो, आमचे आतडे तीळ तीळ तुटत आहे हा दुष्काळ पाहून. सर्व उपाय झाले. यज्ञयाग झाले. स्वामींनी आणि आमच्या पूजनीय बाबांनी आजवर सांगितलेले सारे उपाय झाले. आता सर्वात शेवटचा उपाय म्हणून आम्ही एक पर्जन्य यज्ञ करणार आहोत. पर्जन्ययज्ञ आपल्या पूर्वजांच्या काळापासून चालत आलेली प्रथा आहे. आपल्या संस्कृतीत त्याचे आगळे स्थान आहे. महत्त्व आहे. पर्जन्ययज्ञाची महती पुराणांमध्ये सांगितली आहे. विविध कहाण्यांमधून आपण ऐकली आहे. आमची इच्छा आहे की आमच्या प्रजेस या यज्ञाचा फायदा मिळावा. ईश्वरकृपेने आपल्या राज्यात सर्वश्रेष्ठ असे स्वामी आहेत. गुरु आहेत. सर्वांनी आपल्याला दिलेल्या आशीर्वादाने आज आपण या संकटातून तरून जाऊ याचा आम्हाला विश्वास आहे. तेव्हा पर्जन्ययज्ञाच्या तयारीस आपणास लागावे लागणार आहे. त्यासाठी आमचे प्रधान आणि इतर मंत्री जय्यत तयारीस लागणार आहेत. तेव्हा सर्वांनी आशा करूया की वरून राजा बरसेल आणि ह्या दुष्काळ संकटाचे निवारण होईल. आज सर्वांना संकटात टाकणाऱ्या ह्या दुष्काळाविरुद्धच्या यज्ञात लागणाऱ्या सामग्रीसाठी राज्याची तिजोरी कमी पडेल. तेव्हा यज्ञकर लागू होईल. त्याच्याकरता आमचे नागरिक आनंदाने हा कर भरतीलच या बद्दल आम्हाला शंका नाही!'

त्यानंतर तो कर लागू झाला. अपेक्षेप्रमाणे जनतेने गर्दी करून रांगा लावून यज्ञकर भरला. यज्ञ साग्रसंगीत पार पडला. लाखो मोहोरा खर्ची पडल्या.

काही कारण असो, यज्ञाच्या दुसऱ्या दिवसापासून पाऊस सुरू झाला. राज्यात आनंदीआनंद झाला. पर्जन्ययज्ञाच्या आयोजनाबद्दल प्रजा राजास दुवा देऊ लागली. आणि राज्यातील साऱ्या स्वामी आणि बाबांपुढे नतमस्तक झाली.

आता राजास सारे काही सोपे दिसू लागले. राज्यात सर्व आध्यात्मिक स्वामींना स्वतंत्र मंत्रीपद दिले गेले. त्यांना स्वतंत्र तनखा सुरू झाला. सर्व प्रजेस यातही गैर काही दिसेना. नव्या मंत्र्यांसाठी तिजोरी कमी पडू लागली.

आणि राजाने नवा कर लावण्याचे ठरवले! पर्याय ही दुसरा नव्हताच. पण जनता दुष्काळातून नुकतीच सावरत होती. तिला दोन वेळच्या जेवणाची भ्रांत. त्यात ह्या कराची भर पडल्यास काय होईल? आजवर राजाचे गुणगान गाणारी प्रजा राजावरच क्रोधित होईल. ते कसे टाळावे? राजाने प्रधानास बोलावले. प्रधान म्हणाला, "महाराज ते आमच्यावर सोपवावे. राज्यातील जनता आपखुशीने कर भरेल ही जबाबदारी आमची."

प्रधानाने मग काय केले? राजास हवा होता त्याहूनही अधिक प्रमाणात कर लागू करायचे ठरविले. अन त्या कराचे नाव ठेवले 'भक्ती आणि देवपूजा कर.' रस्तोरस्ती फलक लागले. जनतेच्या धार्मिक भावनांना आवाहन करणारे. आपल्या आजवरच्या आयुष्याचे श्रेय देवास देणारे. आणि त्याबद्दल त्याचे आभार कसे मानणार? देवाबद्दलच्या कृतज्ञतेस वाट मिळवून देण्यास एकच पर्याय म्हणजे देवपूजा कर. देवपूजाकर हसत मुखाने भरा आणि अंशतः त्याच्या ऋणातून मुक्त व्हा. भक्तीकर म्हणजे आत्म्याच्या उन्नतीचा कर! पुढे दुष्काळाच्या वेळी जनतेने केलेल्या सहकार्याचे कौतुक होते. आणि राज्यातील साऱ्या 'देवमाणसां'च्या आशीर्वादाची आठवण करून

दिली होती. जनतेने मनात शंका कुशंका न ठेवता आणि कुठल्याही प्रकारचा किंतु मनात न बाळगता हा कर भरावा असे आवाहन होते.

ह्या जाहिरातीने जनता भारून न जाती तरच नवल होते. करभरणा करावयास कचेऱ्याही मंदिरांत आणि आश्रमांत उघडण्यात आल्या. आपल्या आत्मिक उन्नतीची वाट पाहात जनता स्वखुशीने स्वतःच्या आधीच फाटक्या असलेल्या खिशास अजून कात्री लावावयास तयार झाली. कुणी आपल्या जवळील किडूकमिडूक विकले, कुणी जमीन तुकडा, तर कुणी दागिने. मंदिरांत अन आश्रमांत लांब रांगा लागल्या. आपल्या पुढील जन्माची सोय बघण्यात जनता दंग झाली. आध्यात्मिक आनंदात तल्लीन झाली.

पुढील दोन महिन्यातच नव्याने फलक लागले. प्रधानाने चतुराईने आधी वाढवून ठेवलेले कर जनतेच्या हालअपेष्टांची जाणीव ठेवत अंशतः कमी केल्याचे जाहीर केले. त्यातून राज्याचे किती नुकसान होईल याचेही आकडे प्रसृत केले. कुठलाही निषेध नसताना नि कुणाचीही तक्रार नसताना इतका लोकाभिमुख कारभार करणाऱ्या राजाचे सर्वत्र कौतुक होऊ लागले. जनतेच्या सुखदुःखाची जाण ठेवणाऱ्या राजाबद्दल जनता कृतज्ञता व्यक्त करू लागली. आणि दुप्पट जोमाने कर भरणा करण्यास तयार झाली. राजाची तिजोरी भरू लागली. आश्रमांचा तनखा वाढला. बाबा आणि स्वामींची शान वाढली.

सगळीकडे असतात तसे काही असंतुष्ट आत्मे त्या राज्यातही होते. त्यांनी आधीच पिचलेल्या जनतेचे या कराने कंबरडे मोडत आहे असे सांगून त्याचा निषेध करण्यास सुरुवात केली. राज्यात स्वामी आणि बुवा यांना मंत्रीपदे देणे व त्या अनुषंगाने खर्चात वाढ व जनतेवर लादलेला ज्यादा कर याची संगती लावण्यात ते गुंतले. काही थोड्या लोकांना त्यांचे म्हणणे पटलेही.

मग चतुर प्रधानाने काय केले? देवपूजा आणि भक्तीकराचा संबंध नव्याने परत देवाशी अन देशाशी लावला. नवे फलक झळकले. अजिबात कुरकुर न करता कर

भरणारे पुण्यात्मे अन देशप्रेमी आणि राजाच्या निव्वळ हेतुंवरही नुसती शंका घेणारेही ते ईश्वरी कोपास लायक असे नास्तिक अन देशद्रोही ठरविले जातील असा मजकूर असणारे फलक कुण्या त्रयस्थ माणसांच्या नावे जागोजागी लागले.

फलकांवरील मजकुराने त्या अतृप्त आत्म्यांवर जनता खवळली. राजावर शंका घेणाऱ्या त्या असंतुष्ट शंकासुरांवर स्वतःच तुटून पडू लागली. अशा पापी नास्तिकांस या पवित्र देशात स्थान द्यावे का यावर चर्चा सुरू झाल्या. सर्वांचे मत पडले की अशा नास्तिकांस देशाबाहेर हाकलून द्यावे.

जनतेने फैसला केलेलाच अन आता ठरवले आपल्या राजास सर्वतोपरी पाठिंबा द्यावा. मग तो पूजा आणि भक्ती कराचा करभरणा सुखनैव सुरू राहिला. तिजोऱ्या भरू लागल्या. जनता आनंदून गेली. सगळीकडे कसा आनंदीआनंद झाला. तसा आनंद तुमच्या आमच्या आयुष्यातही येवो ही साठा उत्तराची कहाणी पाचा उत्तरी सुफळ संपूर्ण.

धूतमेंदूंची कहाणी

ऐका धूतमेंदू तुमची कहाणी.

आटपाट नगर होते. नगराचा एक राजा होता. राजा म्हटला म्हणजे जसा हवा तसा. सर्वशक्तिमान. अशा शक्तिशाली राजास स्वतःचा अभिमान असल्यास त्यात वावगे काही नव्हते. राजा अत्यंत लोकप्रिय होता. लोकांनी आपल्या राजास डोक्यावर घेतलेले.

राजाचे आठवावे रूप अन आठवावा प्रताप असे पुढे मागे म्हणता यावे असे त्याचे वागणे असे. लोक राजावर प्रेम करीत. राजाच्या प्रत्येक गोष्टीचे प्रजेस अप्रूप असे. जनताप्रिय आणि लोकप्रिय अशा राजास त्यामुळे चारी दिशांतून आपला जयजयकार ऐकावयास मिळे आणि दुप्पट जोमाने तो कामास लागे. आणि असे होऊनही राजाचे पाय जमिनीवरच राहिले.

आणि एके दिवशी काय झाले? अशा या राजाचा अचानक मृत्यू झाला. मग काय झाले?

राजानंतर राजपुत्र सिंहासनावर आरूढ झाला. राजाच्या लोकप्रियतेचा त्याच्या मुलास फायदा झाला. गेलेल्या राजाबद्दल शोक करता करता त्याच्या ह्या पुत्रास लोकांनी राजा मानणे साहजिकच होते. हळूहळू तो देखील तितकाच लोकप्रिय झाला. लोक त्याच्याबद्दल चांगले बोलत. त्याच्यावर स्तुतीसुमने उधळत.

तसा तो जनतेत प्रिय झाला असला तरी नव्या राजास आपल्या वडिलांच्या कर्तृत्वाची तितकीशी जाणीव नव्हती. नव्या राजाने सुरुवात तर जोमाने केली पण

त्याची स्पर्धा त्याच्याच वडिलांशी होती. आणि त्याप्रमाणात आपले कर्तृत्व दाखवणे मुलास अवघड होते.

जसजसे दिवस सरत गेले तसातसा नव्या राजाबद्दल लोकांचा भ्रमनिरास होऊ लागला. लोक आधी दबक्या आवाजात त्याबद्दल बोलू लागले. नंतर हळूहळू हा आवाज वाढू लागला.

होता होता काय झाले? नव्या राजाविरूद्ध लोक रस्त्यावर येण्याची लक्षणे दिसू लागली. यात जनतेची चूक होती असे नाही. राजाचा कारभार मनमानी होता. त्यात सुरुवातीला लोकांच्या पाठिंब्याने आपणच सर्वेसर्वा असल्याचे त्याच्या मनाने घेतले. आणि त्याची पावले नुसतेच हुकूम देण्याकडे वळली. राजाच तो. सर्व सत्ता हाती होतीच त्यात त्याने लोकांच्या विरोधाची दखल घेण्यास सुरुवात केली. दखल म्हणजे आपल्या विरोधी बोलणाऱ्यांची खबरबात त्याला मिळेल अशी व्यवस्था त्याने केली. आपल्या गुप्त हेरांच्या जाळ्याद्वारे त्यास राज्यभरातील बित्तंबातमी कळू लागली. त्याची पावले मग या विरोधी आवाजांच्या दमनाकडे वळली.

राजा तरुण होता. नवख्या राजास आपल्या कृतीचा अंदाज आला नाही. आणि जनक्षोभ अजूनच वाढत गेला. लोक त्यास पाहात आणि त्याच्या पित्याचे आठवावे रूप आणि प्रताप म्हणत त्याच्या अकाली मृत्यूबद्दल हळहळत. या ही गोष्टीची खबर राजास होतीच. जनतेचा क्षोभ आवरेल अशी लक्षणे त्यास दिसेनात. एवढ्या जनतेस आवरावे कसे नि आपले राज्य सावरावे कसे? त्यास काही कळेना.

मग त्याने काय केले? राजगुरूंस बोलावणे धाडले.

"गुरुजी, आम्ही तेच. काहीच वर्षांपूर्वी लोकांना आवडत असू. आमच्या पिताजींबद्दल तर विचारू नका. जनता त्यांना देव मानीत असे. असे असताना आज

जनता आमच्या विरोधात का? ते तुम्ही आम्हास सांगावे. आणि यावर उतारा काय हे देखील सांगावे."

"राजन, उत्तर तुझ्याकडेच आहे. तुझे पिताश्री अपवाद होते. जी जनता आपल्या राज्यकर्त्या राजास डोक्यावर घेऊन नाचते तो राजा कळत नकळत हुकुमशहा बनतोच. जसे तुझे झाले आहे. अनिर्बंध सत्ता राजास आपल्या ताकदीचा गर्व निर्माण करते आणि असा राजा मग दमन शक्तीच्या जोरावर राज्य करतो. त्यास लोक भिऊ लागतात. राज्य तर चालते पण लोकांचे प्रेम त्यास मिळत नाही. एका क्षणी जनता सर्व झुगारून देण्यास तयार होते. प्रत्येक गोष्टीस अंत असतोच. पण यावरही उपाय आहे."

"कोणता गुरुजी?"

"दोन प्रकारे याच्यावर उतारा मिळू शकतो. एक तर आपल्या कारभारात सुधारणा करणे आणि जनतेचा विश्वास पुन्हा संपादन करणे. बाब अवघड आहे पण अशक्य नाही. याचे परिणाम दिसावयास काही वर्षे जाऊ द्यावी लागतील."

"आम्हाला तितका अवधी नाही, सवड नाही आणि इच्छाही नाही गुरुजी. आम्हास तो दुसरा उपाय सांगावा."

"ऐक राजा. यासाठी तुला धूतमेंदूचे व्रत घ्यावे लागेल."

"सांगावे गुरुजी. हा वसा आम्ही घेऊ. उतणार नाही मातणार नाही. घेतला वसा टाकणार नाही. तेव्हा ते व्रत तुम्ही मला सांगा."

मग राजगुरूंनी राजास ते व्रत सांगितले. "हा वसा कधी घ्यावा. राजाने आपल्या संपूर्ण कारकिर्दीभर घ्यावा. हा वसा घेतल्याने काय होते? राजाची कारकीर्द वाढते. जनता राजास दूषणे देत नाही. प्रजेस सारे काही छान दिसू लागते. राजास आपल्या राज्याबद्दल वाटणारी चिंता दूर होते."

"गुरुजी, अशाच व्रताबद्दल आम्हास सांगावे. ह्या व्रताची फळे आम्हास कधी मिळतील त्यासाठी आम्ही आतुर आहोत. तेव्हा हे धूतमेंदू व्रत तुम्ही कथन करावे."

मग राजगुरुंनी ते व्रत सांगितले. "राजाने या व्रतासाठी काय करावे? राज्यभर आपल्या निष्ठावंत सेवकांची फौज तयार करावी. तीस खास प्रशिक्षण द्यावे. आणि राज्यातील कानाकोपऱ्यात त्यांना पाठवावे. या सेवकांस धूतमेंदू सेवक म्हणावे. यांचे कार्य म्हणजे एखाद्या रथदुरूस्ती केंद्राप्रमाणे असावे. आपल्या राज्यात जशी रथदुरूस्ती केंद्रे आपले रथ धुवून पुसून साफ करून देतात तसे यांचे काम असावे. या सेवकांनी काय करावे? राज्यभर फिरून राजाविरोधी जो कुणी सापडेल त्यास पकडावे. त्यानंतर त्याने त्याची कवटी उघडून आतील मेंदू धुवून काढावा. आतील विरोधी विचारांची जळमट धुवून काढावीत. असा साफसूफ मेंदू परत बसवून कवटी परत जोडून त्यास परत सोडून द्यावे. असे हजारो सेवक लाखो लोकांच्या मेंदूस धुवून काढतील. त्यानंतर ते राजन, तुझ्याविरोधात विचार देखील करणार नाहीत. अशा धुतलेल्या मेंदूमुळे राज्यकारभार सुखाने पार पाडता येईल."

राजाने व्रत मनोभावे ऐकले. आणि तातडीने त्याचे पालन करावयास लागला. त्यामुळे काय झाले? धूतमेंदू मुळे जनतेच्या मनातील राजाविषयीचा संदेह दूर झाला. प्रजा मनातून आनंदली. राज्य तेच, प्रजादेखील तीच पण जनतेस राजाचे जे दुर्गुण खपत नसत तेच आता खुपेनासे झाले. राजा त्यामुळे सुखाने राज्य करू लागला आणि प्रजादेखील आनंदात राहू लागली. धुतलेल्या मेंदू मुळे त्यांना जसा आनंद झाला तसा आम्हाला होवो ही साठा उत्तराची कहाणी पाचा उत्तरी सुफळ संपूर्ण.

तीन माकडांची कहाणी

नगर असे ते असे खास । नाव त्याचे आटपाट

गोष्ट त्याचि सांगण्याचा घाट । घालितसे ॥

ऐसिया देशीचा तो नृपती । स्वामी अन भूपती

राज्य त्याचे सकल पाहती । अनादराने ॥

ऐसिया देशी घडले ते कवण । कान देऊनी करिजे श्रवण

देशोदेशीचे करी जो भ्रमण । हा कवी ॥

बहु प्रदेश ते ओलांडिले । कित्येक गिरी लांगियले

परि न ऐसे कुठे देखिले । राज्य ऐसे ॥

देश ऐसा की विशाल । जनसागराची कमाल

एक एकाचा विचार । राजा अन राज्यावरी ॥

कुणी म्हणे राजा महान । कुणी राजास ठरवी लहान
जनमनास न राही भान । मतमतांतरे ॥

काही करती राज प्रशंसा । कुणी म्हणे राजास न चिंता
आडकुनि ऐशा जनमता । गोंधळेल कुणीही ॥

राजाचा एकेक निर्णय । जनमनात होई संभ्रम
कुणी म्हणे राजा घन्य । अमान्य ते इतरेजनां ॥

कुणी राजाची करी पूजा । कुणी ती बांधितसे
अस्वस्थ ते वर्तमान । एतद्देशी ॥

त्यावरि राजा होई त्रस्त । उपाय शोधण्या अतिव्यस्त
काय केल्या होई बंदोबस्त । जनमनाचा ॥

गोंधळे तो भूपती । म्हणे ही कैसी आपती
सोडवावी ती व्युत्पत्ती । राजगुरूंस ॥

जनमानस जे विपरित जाई । राजा संत्रस्त अधिकच होई
कधी सिंहासन ते हलवून जाई । कुणी सांगावे ॥

यावरी काय उपाय । किंवा नाही तरणोपाय
असे तो तोडगा काय । कृपया सांगावे ॥

राजगुरू काय करीती । तीन माकडे घेऊन येती
दाखवुनी त्यांस म्हणती । शिकावे यांकडून ॥

असती असली माकडे तीन । आपल्या उद्योगी तल्लीन
कुणी न बघे-ऐके-बोले मलीन । इथल्या देशी ॥

राजा, म्हणे हे मर्कट । बघ चालवुनिया तर्कट
चालवावी रीत सर्सकट । आपुल्या प्रजेने ॥

ऐसे करावे तु रामा । अन तैसेचि करावे तुही श्यामा
सर्वानीच पाळावे या नियमा । स्वस्थचित्ते ॥

राजगुरु काय वदति । महाराजांस असे आपत्ति
सांगावे गुरुजी सर्वाप्रति । समजावुनिया ॥

समजावती मग त्यास गुरुजी । आइके भक्तीभावे राजाजी
म्हणती घेइन वसा तो अजीजी । मातणार नाही ॥

ठेवा मर्कटाचा आदर्श । गप्प बसावे स्वस्थचित्त
कुणी न बोलावे एक शब्द । कधीही येथे ॥

राजा मंत्री सर्व व्यस्त । करीतसी काही कार्य समस्त
समजुनी व्हावे सदा आश्वस्त । कुणी काही बोलो नये ॥

चालविता तो राज्य शकट । निर्णय घेता कितीही धीट
कुणी काही म्हणो त्यास नीट । पाहोचि नये ॥

माकडापरी झाकावे कान । आजूबाजूचे नसो भान
जे न पटे ऐसे कुणी । आइकुची नये ॥

ठेवावा मर्कटाचा मान । झाकोनिया मुख नेत्र कान
राजेच्छेचा ठेवी मान । असली प्रजा ॥

राजा ऐसे व्रत घ्यावे । सर्वासि त्यात सामील करावे
उतावे न मातावे । कुण्या नागरिकाने ॥

अशा व्रताने होई काय । राजास न होई काही अपाय
चालवी राज्य मनमानी । निःशंक निघोरि ॥

गुरूची विद्या परिसुनी । राजा उत्तेजित उन्मनी
जागोजागी मर्कटांचे उभारुनी । भव्य पुतळे ॥

म्हणे तीन माकडे आदर्श । समजुनी घ्यावा संदेश
म्हणजे महान होईल देश । चुटकीसरशी ॥

नको कशास अवरोध । समस्तांनी घ्यावा बोध
उगा मग नको सत्याचा शोध । कुणाही जिवा ॥

राज्य चालवी मी स्व मन । प्रजा विसंबे ऐसे इमान
म्हणे फक्त राजा महान । ऐसी प्रजा ॥

अशा प्रजेने होई जैसे । राजास मिळेल स्थैर्य ऐसे
कुणी न विचारी प्रश्न कैसे । तीन मर्कटांपरी ॥

बोले राजा अन दळ हाले । कुणी न हुं की चुं बोले
मम म्हणूनिया राज्य चाले । निर्घोरी ॥

कुण्याही राजास मोहवे । राज्यकारभारा सोसवे
जनामनात रूजावे । हरप्रकारे ॥

तीन माकडे राजास प्रसन्न । म्हणूनिया होई राजा प्रसन्न
तैसे व्हावे तुम्हां आम्हां । सकलजनां ॥

इति श्री तीन मर्कटकथा । त्यातुनी घ्यावा बोध अता
साठा उत्तरांची कथा । पाचा उत्तरी सुफळ संपूर्ण ॥

साधुमहंत व्रताची कहाणी

ऐका एका आटपाट नगराच्या आटपाट राजाची कहाणी. आटपाट असले तरी राजाचे राज्य मोठे होते. मोठ्या राज्यात मोठमोठी नगरे, मोठाली मंदिरे, मोठ्या नद्या आणि त्यावर मोठे घाट असा सर्व परिसर होता. जनसंख्याही खूप होती. पण राज्य तसे सुखी म्हणावे तर ते नाही. राजा आपल्या परीने काम करीत असे. पण लोकांची जरा जास्तच मागणी असायची. राजा बिचारा थकून जाई. राजाच्या मनात येई, मी इथला सर्वशक्तिमान राजा. पण मला दिनरात्र मेहनतीस पर्याय नाही. लोक इतके जागृत का असावेत येथे की मला त्यांच्या कलाने घ्यावे लागावे? दिवसेंदिवस राजाच्या मनास घोर लागला. राजास काही सुचेनासे झाले. राजा मनात कुठू लागला. जेवणखाण्यातले त्याचे लक्ष उडू लागले. काय केल्यास प्रजा खूश होईल याचा विचार राणी करू लागली. पण तिला काही सुचेना. राजा दिवसेंदिवस खंगतोय असे राणीस वाटू लागले. राणीने प्रधानास बोलावले. प्रधान म्हणाला, "राणीसरकार, महाराज फार मनास लावून घेत आहेत. जनता आहे तर तक्रारी असणारच. एवढे राज्य सांभाळायचे तर काही उणेदुणे निघायचेच!" राणी म्हणाली, "खरंय प्रधानजी. पण महाराजांना कसे सारे सुरळीत हवे. उगाच इकडे आंदोलने, तिकडे निषेध असल्या गोष्टी महाराजांच्या पचनी पडत नाहीत. त्यांच्या बंदोबस्ताशिवाय महाराजांची प्रकृती सुधारणार नाही."

मग चतुर प्रधानाने काय केले? त्याने राजगुरू राजभूषण यांना बोलावणे पाठविले. राजास त्यांच्या समोर बसविले. राजगुरूंस पाहून राजा बोलता झाला. त्यांना आपली व्यथा सांगून राजा म्हणाला, "गुरूजी यावर काही उपाय असेल तर तो मला सांगावा." राजगुरूजी म्हणाले, "राजन, यावर उपाय काय आहे? सोपा उपाय आहे. मी तुला एक गोष्ट सांगेन त्यातून बोध घ्यावा. एक साधूमहंतव्रताचा वसा घ्यावा."

राजा म्हणाला, "उतणार नाही मातणार नाही घेतला वसा टाकणार नाही. पण ते व्रत तुम्ही मला सांगावे." गुरूजी म्हणाले, "सांगतो." त्यांनी मग आठ तांदळाचे दाणे घेतले. दोन स्वतःकडे ठेवले आणि दोन दोन राजा, प्रधान आणि राणीस दिले. आणि "ही कहाणी मन लावून ऐक" म्हणत सांगावयास सुरूवात केली. राजा मनोभावे ऐकू लागला.

"ऐक राजन, असेच एक आटपाट नगर होते. राज्याचा राजा होता रूपचंद. आणि त्याचे होते हजारो छंद. छंदिष्ट म्हणावा असा रूपचंद राजा छंदीफंदी होता. त्याची राणी रूपमती आणि तो दोघे राज्य हाकीत होते. राजा असा तर राणी आपले स्वतःचेच चोचले पुरवण्यात मग्न. त्यामुळे राज्याचा प्रधान तिथला कर्ताधर्ता. आपल्यावाचून राजाचे पान न हाले या विचाराने माज आलेल्या प्रधानास जनता कंटाळली तरी ती सांगणार कोणास? प्रधानाचा कारभार अंदाधुंदी आणि मनमानी होता. तसे असले तरी राजास देव मानून जनता कसाबसा संसाराचा गाडा ओढत होती.

मग काय झाले?

एके दिवशी राज्यात एक मुशाफिर आला. भटक्या आणि दारोदार फिरणारा. मुखी चार अभंग आणि हाती एकतारी. अवतार एखाद्या साधुसारखा. राजा नि राणीस त्याची भूल पडली. हळूहळू त्या मुशाफिरास रूपचंदाच्या राज्याचा मोह पडला. मोठमोठ्या बोजड आणि क्लिष्ट शब्दांत ईश्वर भक्तीच्या नावाने त्याने राजा नि राणीस जणू संमोहित केले. आणि एके दिवशी त्यास राजाने स्वामीजींचा दर्जा दिला. राजाबरोबर हळूहळू प्रजा देखील त्या स्वामींच्या प्रवचनात गुंगली. होता होता तो मुसाफिर एक महंत झाला. चलाख स्वामींनी जनता आणि राजा नि त्याच्या दरबारास कट्यात घेतले. स्वामींच्या नादात जनता आपले सारे कष्ट विसरली. जनता आणि राजा दोघांचीही मती अशी गुंग झाली."

एवढे सांगून पुढे राजगुरू म्हणाले, "राजन यातून काय बोध घ्यावा? भक्ती मार्गी प्रजेस रमवावे. अशा स्वामींच्या आश्रयास जनता गेली की राजास विश्राम

मिळतो. यातून जो बोध घ्यावयाचा तो तू घे. हे साधूमहंत व्रत घेऊन आपल्या इष्ट इच्छा पूर्ती करून घे." राजा म्हणाला, "होय गुरुजी. उतणार नाही मातणार नाही. घेतला वसा टाकणार नाही."

त्यानंतर राजगुरू राजभूषणांनी राजाचा निरोप घेतला. राजाने मग काय केले? राजाने हे साधूमहंत व्रत घेतले. राज्यातील साऱ्या साधूंचा शोध घेण्याची आज्ञा दिली. 'करा रे हाकारा पिटा रे दिंडोरा, नगरात कुठे कुठे साधू महाराज असतील त्यांना शोधून काढा.' प्रधानजींस सांगितले, "राज्यातील चारही दिशांस काही साधू निवडावेत. राज्याच्या चार दिशांस या साधूंस विविध ठिकाणी मोठे आश्रम उघडून द्यावेत. या आश्रमांस राजाश्रय द्यावा. या साधूंचा महिमा आणि महती कर्णोपकर्णी राज्यभरात पसरवावी. आणि हे सर्व जलदगतीनेच व्हावे"

प्रधानाने राजाच्या आज्ञेचे तंतोतंत पालन केले. राज्यभरातील सर्व प्रकारच्या साधू आणि बाबांचा शोध घेतला गेला. त्यांच्यासाठी जागोजागी छोटेमोठे आश्रम आणि मठ उघडले गेले. त्यांच्या महतीची माहिती पसरवण्याची व्यवस्थित व्यवस्था केली गेली. साधू आणि महंतांचा उदो उदो होऊ लागला. आपल्या सर्वच समस्यांवर साधू, स्वामीजी आणि महंत हेच उपाय आहेत किंवा तेच उपाय करू शकतात आणि तेच आपले तारणहार हे जनतेस पटू लागले. सारी जनता भक्तीपंथास लागली.

या साऱ्या साधू आणि महंतांच्या मठांतून गर्दी ओसंडू लागली. आणि वेगवेगळे साधू जनतेस भौतिकतेतून बाहेर काढून आध्यात्मिक रस्त्यावर घेऊन जाऊ लागले. राज्यभर जनता या साधूमहंतांच्या पूजा नि कीर्तनात मग्न झाली.

त्यामुळे काय झाले? राजाच्या दैनंदिन कारभारातून जनतेचे लक्ष उडाले. साधुदिकांच्या सेवेत जनता रंगली, गुंगली. त्यांनी सांगितलेल्या आध्यात्मिक रस्त्यावर मार्गक्रमण करू लागली. आपल्या आत्मिक उन्नतीपुढे जनतेस दैनंदिन जाच जाणवेनासा झाला. साधुसंतांच्या प्रवचनांतून जनता बोध घेऊ लागली. आपल्या याजन्मीच्या

कठीण परिस्थितीस मागील जन्मीची कृत्ये जबाबदार आहेत आणि या जन्मीचे पुण्यच पुढचा जन्म तारून नेईल असा सर्वच महान मंडळींचा उपदेश असे. तेव्हा

जनता पुढील जन्मीच्या यातना कमी करण्यासाठी या जन्मी तजवीज करू लागली. आपल्या मुक्तीची सोय आणि उन्नयनाचे प्रयत्न यात दंग झाली. हळूहळू प्रजा त्या आत्मिक आनंदात तल्लीन झाली. आणि अशा आध्यात्मिक उन्नतीमुळे जनता सुखी झाली. त्या सुखात तल्लीन जनता राजास जाब विचारेनाशी झाली. त्यामुळे राजादेखील आपल्या कारभारात मग्न होत सुखी झाला. अशा रीतीने जनता तर सुखी झालीच पण राजाही सुखी झाला.

अशा या साधूमहंत व्रताचे फल जसे त्यांना मिळाले तसे तुम्हा आम्हा मिळो ही साठा उत्तराची कहाणी पाचा उत्तरी सुफळ संपूर्ण.

उल्लूची कहाणी

ऐका एका उल्लूची कहाणी.

आटपाट नगर होते. त्या नगरास लागून मोठे जंगल होते. त्यात कित्येक प्राणी आनंदाने राहात होते. आजवर त्या जंगलावर नगरातील सामान्यांचीच काय तर प्रतिष्ठित लोकांचीही नजर पडली नव्हती. जिथे जागा दिसेल तिथे गृहसंकुले बांधून त्या जागेचा विकास घडवणे त्या नगरातील कनवाळू प्रतिष्ठितांचा छंद होता. नगरातील राज्यव्यवस्था ही इतकी जनताभिमुख होती की जनतेसाठी सोयी सुविधा निर्माण करण्यात ती सदैव दंग असे. विकास आणि विकास हेच ध्येय असलेल्या राज्यव्यवस्थेत हे जंगल अजूनही अविकसित होते. त्यावरून त्या जंगलाची घनता कळून यावी. कित्येकदा दिवसाही जंगलातील जमिनीवर सूर्याची किरणे पोहोचू न शकावीत इतके दाट ते जंगल होते. त्यामुळे घनगर्द जंगलात असंख्य प्राणी घर करून होते.

त्या प्राण्यांचे देखील जंगलात जंगलराज्य होते. आज जंगलराज असा शब्द मानवी दुनियेत असला तरी नगरातल्या राज्याहून जंगलातली व्यवस्था खरेतर अधिक चोख होती. माणसे कधीमधी जंगलात जात. आपल्या बंदुकीने चार दोन निरपराध प्राण्यांस मारत आणि आपली शिकारीची हौस भागवत. प्राण्यांना हे दिसे. पण ते पडले मुके प्राणी. मुके म्हणजे मनुष्याच्या दृष्टीने मुके. आपापसात सारे प्राणी गुण्यागोविंदाने राहात. वनराज सिंह आपली सत्ता चालवीत असला तरी उगाच लहर आली म्हणून साधा ससा ही मारत नसे.

अशा या जंगलात प्राणी आपले साम्राज्य सांभाळून होते. आणि त्याचे श्रेय त्या जंगलच्या राजास म्हणजे शेरराजास होते.

असे असले तरी जंगलातील प्राण्यांस बाजूच्या नगराबद्दल कुतूहल होते. दोन पायांवर कुणी चालतो किंवा धावतो कसा याबद्दल प्राण्यांच्या सभांतून चर्चा झडत. नाव नको त्या माणसाचे म्हणत परत परत सर्व चर्चा अशा माणसाबद्दलच्या कुतूहलाने भरलेल्या असत.

एके दिवशी सिंहराजाने काय केले? सभेपुढे एक प्रस्ताव ठेवला, आपल्या राज्यातील एकेका प्राण्याच्या प्रतिनिधीने मानवाचे राज्य पाहून यावे आळीपाळीने. काही प्राणी साशंक होते. माणसाबद्दल आजवर अनुभव चांगला नसल्याने. तो भले दोन पायांवर चालत असेल त्याच्यावर विश्वास ठेवून त्या नगरात जावे असे कोणास वाटेना. जंगलातील खास जंगली म्हणून एका बिबट्याने नगरात जाऊन यावे असे सिंहाने ठरविले. हो ना करता करता बिबट्या तयार झाला. नगरात जाऊन मानवप्राण्याबद्दल माहिती आणावी म्हणून बिबट्या नगरात रोज रात्री फिरू लागला. काही रात्री गेल्या पण रात्री माणूस झोपून गेल्यावर त्याच्या त्या राज्याबद्दल काही माहिती मिळणे कठीण हे लवकरच प्राण्यांच्या लक्षात आले. त्यामुळे मोठा कुठला प्राणी न पाठवता कुण्या छोट्या प्राण्याने दिवसा जाऊन यावे असे ठरले. त्याप्रमाणे जंगलातील एका उंदरास पाठवण्यात आले. उंदीर उत्साहात तयार झाला. उंदीर गेला तर खरा पण परत आलाच नाही काही दिवस प्राणी वाट पाहून थकले. शेवटी त्या उंदरास माणसानेच मारून टाकले असावे असा निष्कर्ष काढण्यात आला. प्राण्यांनी माणसाचा नाद सोडण्याचे ठरवले खरे पण उत्सुकता त्यांना गप्प बसू देईना. सिंहराजाने बराच विचार केला. दरबारात बरीच खलबते झाली. शेवटी एक घुबड उठून म्हणाले, "हे काम मी अत्यंत हुशारीने करून येईन. फक्त मला काही दिवसांचा अवधी द्यावा. देश म्हणजे देशाचा राजा. तो कसा हे कळाले तर बाजूच्या नगराबद्दल सारे काही कळेल."

सिंह आणि त्याच्या मंत्रीगणांनी विचार केला, एवीतेवी माहिती मिळत नाही तेव्हा घुबडास पाठवावे. एक पंधरा दिवसांच्या वास्तव्यात त्याने ही माहिती काढावी. त्याआधी जिवास धोका वाटल्यास निघून यावे.

मग घुबडाने काय केले? उडत उडत राजाचा महाल गाठला. महालाच्या मोठ्या गवाक्षांतून आतील दिसेल असे झाड निवडून ते राहू लागले. राजाची खलबते आणि गुप्त चर्चा घुबडाच्या कानी पडू लागल्या. आपल्या तीक्ष्ण कानांनी तो सारे समजून घेऊ लागला. सर्वात आश्चर्य त्यास वाटले जेव्हा त्यास कळले की त्या देशात घुबडास

उल्लू म्हणत! पुढील काही दिवसांतच उल्लू या शब्दाचे विविध प्रयोग त्यास कळू लागले. आपल्यावर त्या मानवाची भाषा अवलंबून असावी याचा त्याला अभिमान वाटू लागला. आणि अधिकच अती तीक्ष्ण नजरेने तो सारे टिपू लागला. रोज त्याच्या ज्ञानात भर तर पडत होतीच पण त्या राजाच्या हिकमतींबद्दल ऐकताना सुरस आणि चमत्कारिक कथांचीही त्यात भर पडत होती. या साऱ्यांची आपल्या मनात नोंद करून पंधरा दिवसांची मुदत संपवून तो माधारी फिरला तेव्हा त्याचे डोळे तर उघडले होतेच, पण स्वतःबद्दल अभिमानाने त्याचा ऊरही दाटून आला होता.

घुबड जंगलात परतले सुखरूप तर जंगलात त्याचे स्वागत झाले. ते सुखरूप आल्याचा आनंद सगळ्यांना झाला. रात्री सभा भरली. घुबडाच्या अनुभवांबद्दल एकावयास सारेच उत्सुक होते.

घुबड बोलावयास उभे राहिले. म्हणाले,

"वनराज आणि माझ्या प्राणी मित्रांनो, आपल्या महाराजांच्या आज्ञेनुसार मी शेजारील नगरात जाऊन आलो आहे. पंधरा दिवसांत मला काय काय दिसले? ते मी सांगेनच. पण मी उगाच स्वतःचीच स्तुती करतोय असा गैरसमज कृपया नसावा. तर मी पाहिले की, या नगरीचा राजा मला आदर्श मानून चालतो. तिकडे माझे नाव उल्लू असे आहे. राजदरबारात मी कानाने ऐकून आणि डोळ्यांनी पाहून आलो आहे. तिथे लवकरच निवडणूक आहे. निवडणूक हा कुठलासा उत्सव असावा असे मला वाटते. त्याची जय्यत तयारी राजा करीत आहे. त्याच्या दरबारी अखंड चर्चा सुरू आहेत. त्यात जनता ही उल्लू आहे असे धरून कामे करावीत असे साधारण मत असायचे सर्वांचे. त्याव्यतिरिक्त राजा स्वतः म्हणत असे, प्रजेस आश्वासने दिलीच पाहिजेत. ती कसलीही असेनात. उदाहरणार्थ एक आश्वासन असे होते की राजा निवडणूकीनंतर प्रजेस मोफत अन्नछत्र सुरू करेल. म्हणजे सर्वांस मोफत जेवण. आणि प्रत्येक नागरिकास हजार सुवर्ण मुद्रा! एका दरबाऱ्याने विचारलेही, हे आश्वासन महाराज कसे पूर्ण कराल? त्यावरही त्या राजाने माझेच नाव घेतले. म्हणाला, जनतेस उल्लू समजून चालावे. तीस अजून उल्लू बनवावे. आणि सत्ताप्राप्तीचा आपला उल्लू सीधा करून घ्यावा. आजवर कशी

जनता उल्लू बनली तशीच यापुढेही बनत राहिल आणि आपली सत्ता अबाधित राहिल. माझा असा उदो उदो पाहून ऊर भरून आला माझा.

आपण येथे वनराजांच्या राज्यात राहतो. आपण किती सुखी आहोत ते मला तिथे जाऊन तर कळले. आणि एका नगरीच्या राजाचा आदर्श मी स्वतः उल्लू आहे हे पाहूनही मला या जंगलाचा अभिमान वाटला."

वनराज म्हणाले, "आज आपल्या मनातील माणसाच्या राज्याबद्दलचे कुतूहल काही प्रमाणात तरी शमले आहे. घुबड आपल्या देशातील एक आदर्श आहे. आणि उल्लू या नावाने शेजारील नगरातील राजाचेही आदर्श असावे याबद्दल त्याचे आम्ही खास अभिनंदन करीत आहोत. घुबड अर्थात उल्लूच्या ताकदीचा आम्हांस हा नव्याने साक्षात्कार होत आहे. सर्व जंगलास त्याबद्दल घुबडावर गर्व आहे."

त्याबरोबर साऱ्या प्राण्यांनी टाळ्यांचा प्रचंड कडकडाट केला. सारे प्राणी पांगले.

उल्लू ऊर्फ घुबडास आपल्या प्रचंड ताकदीचा साक्षात्कार जसा झाला तसा तुम्हा आम्हाला होवो ही साठा उत्तराची कहाणी पाचा उत्तरी सुफळ संपूर्ण.

विद्वानाची कहाणी

आटपाट नगर होते. नगरात एक अति बडबड्या मुलगा राहात होता. मुलगा तसा हुशार होता आणि प्रत्येक बाबीवर आपले मत व्यक्त केल्यावाचून त्यास राहवत नसे. कुणापुढेही तो केव्हाही आणि काहीही बोलू शके. त्यास असा अभिव्यक्तीचा छंद होता आणि त्याच्या स्वतंत्र देशात अभिव्यक्तीचे स्वातंत्र्य ही होते. त्यामुळे तो हवे तसे व्यक्त होई. मन मोकळे करी. पण त्याच्या या बोलण्याच्या सवयीमुळे तो कधी अडचणीत येईल याचा नेम नसे. काही जणांस तो उगाच व्यर्थ बडबड करतो असे वाटे तर कुणास तो थोडा डोक्याने ढिला वाटे. असे असले तरी मुलाची सवय काही जाईना. मुलगा इतके बोलत असल्याने त्याच्या आईबापांस त्याबद्दल चिंता वाटे. आजवर दिवस निभावून नेता आले कारण मुलगा तसा छोटा होता. आता तो मोठा झाल्यावर त्याचे कसे होणार ही चिंता त्यांस छळत असल्यास त्यात नवल नव्हते.

मग आईबापांनी काय केले? मुलास दोघांनी समजावून सांगितले. आपल्या जिभेस लगाम घालणे, जिभेवर ताबा ठेवणे गरजेचे. मुलगा तसा खादाड नव्हता तेव्हा जिभेवर ताबा ठेवण्याचा अर्थ बोलण्यावर नियंत्रण ठेव एवढे त्यास समजत असे. असे असले तरी समोर एखादा विषय आला नि मुलाने आपले मत व्यक्त केले नाही असे होत नसे.

होता होता काय झाले? मुलगा मोठा झाला. त्यास वयानुसार शिंगे फुटली. आजूबाजूच्या परिस्थितीच्या निरीक्षणातून त्यास राजकीय मते ही फुटू लागली. पर्णफुटीस जशी पानाच्या पेरापेरातून रोपे फुटतात तशी त्यास मते फुटू लागली. आणि ती व्यक्त केल्यावाचून त्यास राहवत नसे. मुलगा पुढे विद्यापीठातून शिक्षण घेऊ लागला. त्यामुळे त्याच्या ज्ञानाच्या कक्षा रुंदावू लागल्या. मतांमध्ये ठामपणा येऊ लागला. सामाजिक परिस्थिती बरोबर आता राजकीय मते ही येऊ लागली.

जोवर तो एक साधा मुलगा होता तोवर त्याकडे सारे दुर्लक्ष करत. पण आता तोच मोठा विद्वान झाला. विद्वान म्हणजे चांगला शिकला. गाढा अभ्यास करून आपली मते मांडू लागला. त्याच्या मतांची नोंद सारे घेऊ लागले.

पुढे मग काय झाले? अशी विद्वान माणसे जोवर सत्ताधाऱ्यांच्या बाजूने असतात तोवर कुणास खुपत नाहीत. पण निखळ विद्वत्ता फक्त योग्य अयोग्याची निवड करते. तीस सत्तेवरील कोण हे दिसू नये, फक्त खरे खोटे दिसावे हा नियम त्या मुलास.. आता विद्वानास लागू पडत असे. त्यामुळे काय झाले? लवकरच तो नगरीच्या राजास खूप लागला.

नगरात आजवर मोकळे वातावरण होते. म्हणजे आजवर राजाच्या विरोधी काही घडत नव्हते तोवर ते मोकळे वाटत असे. आणि राजा त्याचा डंका पिटून सर्वांस तसे सांगतही असे. आता प्रथमच कोणी राजाच्या निर्णयांवर चूक नि बरोबर असले विश्लेषण करू लागला. राजास हे न खुपते तरच नवल.

राजा दिवसेंदिवस अधिकच गोंधळात पडला. आणि शेवटी त्याने राजगुरूंस बोलावणे धाडले.

राजगुरू आले. राजाने आपली त्यांना समस्या कथन केली आणि म्हणाला, "यावर काय तो उपाय असेल तो मला सांगावा. अशा इसमास गप्प कसे करावे."

राजगुरू म्हणाले, "प्रथम त्या माणसाचे गुण विशेष मला सांग. मी विचारेन त्या प्रमाणे"

"बोलावे गुरुजी"

"हा मनुष्य खराखुरा विद्वान आहे की विद्वत्तेची नुसतीच झूल पांघरलेला कुणी नंदीबैल?"

"नाही गुरुजी. हा माणूस अति हुशार आणि कुशाग्र बुद्धीचा असून त्याला त्याच्या विषयात उत्तम गती आहे."

"म्हणजे त्याच्याशी चर्चेने वाद घालणे अशक्य.."

"होय गुरुजी. त्याच्या तोडीस तोड कुणी नाही. तसा आम्ही त्याचा राज्यकारभारात उपयोग करू शकतो.."

"मग का थांबला आहेस राजन? त्यास नोकरीत घे. चांगले वेतन देऊन तोंड बंद कर त्याचे."

"नाही गुरुजी, तो आमच्याकडे कामास येणार नाही. कारण तो स्वाभिमानी आहे. त्यास आमची धोरणे पटत नाहीत."

"ठीक. त्यास संपत्तीचा मोह असावा?"

"नाही गुरुजी. अत्यंत साधा माणूस आहे. भ्रष्टाचार त्याच्या आजूबाजूला फिरकत नाही. त्यास संपत्ती खुणावत नाही. प्रामाणिकपणा हा त्याचा स्थायी भाव. आम्ही त्यास खूप प्रकाराने चूप करण्याचा प्रयत्न केला. पैसा, मानमरातब. त्याचे कच्चे दुवे शोधण्याचा प्रयत्न केला पण विशेष हाती काही लागले नाही."

"मग कुणी शत्रू?"

"गुरुजी, तो कुणाच्या अध्यात न मध्यात. आपल्या राज्यव्यवस्थेवर टीका केल्याने तो आमचा शत्रू तसा म्हणता येईल. पण आजतरी तो इतका ताकदवान नाही. फक्त भविष्यातला धोका टाळणे महत्त्वाचे."

"राजन, तू हुशार आहेस. धोका तू ओळखला आहेस. या विद्वानाची अजून काही माहिती सांगितलीस तर.."

"होय गुरुजी. हा माणूस अत्यंत गंभीरतेने सर्व विषयांवर टीका टिप्पणी करतो. विशेषतः सामाजिक आणि धार्मिक रूढी यांच्यावर टीका हा त्याचा प्रांत आहे. आणि खरेतर तर तो सांगतो त्यात चूक काही नाही."

"राजन. तो तुझा शत्रू आहे की मित्र?"

"अर्थात शत्रू गुरुजी"

"मग त्याच्या कुठल्याही म्हणण्यास तू, ते सत्य असले तरी, चुकूनही चांगले म्हणून चालेल काय? विरोधक बरोबर असेल तरी त्यास धोपटून काढावे हे आम्ही सांगावे असे नाही."

"क्षमस्व गुरुजी."

"तर धार्मिक आणि सामाजिक.. छान. सापडला उपाय राजन."

"कोणता गुरुजी?"

"जनतेस बाकी सारे चालते. राजा आणि सत्तेवर टीका तर त्यांना आवडतेच पण.."

"पण काय गुरुजी?"

"पण त्यांना स्वतःस आरसा दाखवलेला आवडत नाही. कुणी त्यांच्या सामाजिक दांभिकतेवर किंवा धर्मातील चुकीच्या बाबींवर टीका केलेली खपत नाही.. त्यामुळे तुला तुझे उत्तर येथेच मिळेल."

"म्हणजे गुरुजी?"

"राजन, तुझ्याकडची माहिती अपुरी आहे. या माणसास शत्रू असणारच. किंबहुना अशा व्यक्तीस शत्रूंची कमी नाही. त्याच्या लिखाणाने दुखावलेले कित्येक असणार. ध्यानात घे. तो म्हणतो ते बरोबर की चूक हा मुद्दा नाही. दुखावलेल्या अशा लोकांचा शोध घे. आणि जर अजून कुणी दुखावले नसेलच तर तसे दुखावले जातील याची व्यवस्था कर. त्यांना त्याच्या विरुद्ध रान उठवू दे."

"पण गुरुजी, तो अत्यंत निर्भय आहे असे म्हणतात. तो घाबरणार नाही."

"राजन, तेच तुला मी सांगत आहे. अशा माणसास राज्यात ठेवणे म्हणजे अस्तनीतला निखारा सांभाळणे. काही प्रमाणात मातीचे पाय असणारा माणूस आपले राज्य चालवण्यास उपयोगी पडतो. भ्रष्टाचारी माणसास वठणीवर आणण्यास जास्त प्रयत्न करावे लागत नाहीत. त्यास आपली कामे करण्यास वापरून घेता येणे सोपे. या विद्वानासारखा निर्मोही, प्रामाणिक आणि नीडर माणूस राज्याचा प्रथम क्रमांकाचा शत्रू समजला पाहिजे."

"म्हणजे गुरुजी?"

"शत्रू. शत्रूस मोकळे सोडत नाहीत. त्याचा फक्त निःपात करावा. तेव्हा अशा विद्वानांस त्यांची जागा दाखवून देणेच योग्य."

"म्हणजे गुरुजी? त्यास यमसदनी धाडावे?"

"अर्थात. त्यासाठी त्याच्या धार्मिक आणि सामाजिक शत्रूंचा वापर कर. याहून अधिक आम्ही काय सांगावे. तू सूत्र आहेसच. आता आम्हास रजा द्यावी."

असे म्हणून राजगुरू निघून गेले.

राजास आता मार्ग दिसू लागला. आधी प्रश्न पडलेला, या सगळ्या विद्वत्तेचे काय करावे? विचार करणारा कोणीही सत्तेचा शत्रू हे राजगुरूंचे सांगणे खरे. मागे अशाच कोणा एका अतिशहाण्यास राजाने मिथे बनवून त्याचा बंदोबस्त केलेला. पण या मनुष्यास कुठलीही हाव नाही. असेच एकदा राजगुरूंनी सांगितलेले राजास आठवले, प्रामाणिक माणूस हा विचारी माणसाइतकाच धोकादायक असू शकतो. भ्रष्टाचारी माणूस दबून राहतो किंवा कुणी आपले बिंग फोडू नये म्हणून सांभाळतो. त्यास धमकावणे सोपे. अशी काही प्रमाणात भ्रष्टाचारी माणसे राजास आपली कामे करून घेण्यास उपयोगी पडतात. तेव्हा या विद्वान, कामसू आणि प्रामाणिक माणसाचे काय करावे? त्यास शांत कसे करावे.. खरेतर त्याचे तोंड कसे दाबावे? अजूनपर्यंत पडलेला प्रश्न आता सुटला.

राजाने मग काय केले? त्याच्या लिखाणाने कुणी दुखावले त्यांचा शोध घेतला. तसे कुणी सहज सापडेना. राजगुरूंचे सांगणे आठवून त्याच्या लिखाणातून काही भाग त्याने जनतेच्या नजरेस वारंवार येईल अशी सोय केली. आपल्या वळचणीतील काही राजकीय विद्वानांकडून त्यावर चर्चा घडवून आणली. जनतेच्या मनातही न आलेले मुद्दे ठसवून सांगण्यात आले. काही दिवसांच्या प्रयत्नांतच त्या विद्वानाबद्दल जनतेत असंतोष माजला. यापुढे राजाची यंत्रणा कामास लागली. विद्वान लवकरच देवाघरी पोहोचला. राजाने आपल्या राज्यातील प्रकांड विद्वानाच्या मृत्यूबद्दल प्रचंड शोक व्यक्त केला.

त्यानंतर काय झाले? एका विद्वानाच्या हत्येनंतर पुढे होऊ घातलेल्या काही विद्वानांची मुळे आपसूक कापली गेली. राजाचे राज्य पुन्हा सुरळीत सुरू झाले.

राजा आता सुखासमाधानात राहू लागला. राजाच्या इच्छा पूर्ण झाल्या. तशा प्रकारे नसल्या, तरी तुमच्या आमच्या इच्छा पूर्ण होवोत ही साठा उत्तराची कहाणी पाचा उत्तरी सुफळ संपूर्ण.

गांधारीव्रताची कहाणी

आटपाट नगर होते. नगराचा राजा फार चतुर होता. इतका की आपले राज्य व्यवस्थित कसे चालवावे हे त्याच्याकडून शिकावे. राजाच्या राज्यात सारेच काही छान छान असे मात्र नव्हते. राजाच्या घरापासून दारापर्यंत काही न काही कुरबुर चालू असे. तरीही तो जराही तोल न ढळता सिंहासनावर अढळ असल्यासारखा असे.

आजूबाजूच्या प्रदेशात हे असेच लोकरोषाचे उद्रेक होत असत. तिकडे राजे आणि त्यांचे दरबारी सदा त्यामुळे वैतागून जात. लोकांच्या असंतोषास तोंड देता देता त्यांच्या नाकी नऊ येत. इकडे लोकांनी मोर्चा काढला की प्रधानाची पळापळ होई. जनक्षोभ उसळला की तिकडच्या राजांची पाचावर धारण बसे. कित्येकदा अशावेळी तो राजा लोकांना झुकते माप देई. ज्या काही मागण्या असतील त्या मान्य करून टाके. परकीय आक्रमणाहूनही हे संकट त्या राजांस मोठे वाटत असे. होता होता जनतेस ही कळू लागलेले तिकडे. राजा असल्या धमक्यांना भीक घालतो. थोडेफार आढेवेढे घेत का होईना लोकांच्या मागण्या मान्य होत. अर्थात हे साधे सरळ नसे. कारण जनतेतील एका गटाच्या मागण्या मान्य केल्या की त्याच्याविरुद्ध मागण्या करणारे निषेध करीत. किंवा अजून काही मागण्या पुढे येत. राज्याची तिजोरी भरण्याचा प्रश्न असेल तर होता होईतो राजा त्या मागण्या टाळण्याच्या प्रयत्नात असे. थोडक्यात काय तर बाहेरील राज्ये सदासर्वकाळ काही न काही मुद्द्यांवर धुमसत असत. आणि तिकडील राजे सदा या न त्या कारणाने कावलेले असत. आटपाट नगराच्या खुशालचंद महाराजांच्या सारखे आपण सुदैवी का नसावे याचे वैषम्य वाटे त्यांना.

जवळील ओसाडपुरातील राजा नेमचंद आणि खुशालचंद यांची खास दोस्ती होती. एके दिवशी राजा नेमचंद खुशालचंदास भेटावयास आला. खुशालचंद राजा इतका खुशाल कसा राहू शकतो याचे रहस्य जाणण्यास नेमचंद खास भेटीस आला.

नेमचंदाने विचारले, "खुशालचंद महाराज, आमच्या राज्यातील जनक्षोभाने आम्ही वैतागून गेलो आहोत. तर त्यातून बाहेर निघण्याचा काही मार्ग असेल तर तो तुम्ही आम्हास सांगावा."

खुशालचंद राजा म्हणाला, "आमच्या राज्यातील शांतता ही सारी गांधारीव्रताची कृपा आहे. गांधारीव्रतामुळे हे सारे शक्य होऊ शकते."

यावर नेमचंदाने हे व्रत काय ते विचारले.

खुशालचंदाने मग ते व्रत कथन केले. राजा खुशालचंद म्हणाला, "नेमचंद राजे, काही वर्षांपूर्वी आमचीही अवस्था अशीच होती. जिकडे तिकडे लोकांची आंदोलने चालायची. लोक पेटून उठायचे. त्यांच्या असंतोषाचा उद्रेक व्हायचा. एका गटास खूश केले तर दुसरा नाराज होई. त्यांची आपापसात भांडणे होत. त्यावरून रणकंदन होई. साधारणतः तुम्ही सांगता तशीच अवस्था होती."

"मग पुढे काय झाले की.."

"सांगतो. तेव्हा आम्हास आमच्या राजगुरूंनी ह्या व्रताचा महिमा सांगितला. हे व्रत अत्यंत कडक आहे आणि ते पाळण्यासाठी पथ्य पाळणे जरूरी आहे. राजगुरूंनी त्यात पाळण्याची पथ्येदेखील सांगितली."

"कोणती राजे?"

"सर्व प्रथम पथ्य हे की तोंडाने आपण जनतेचे सेवक आहोत हा जप सतत जपणे आणि तो जपतानाच आपली स्वतःची राजा म्हणून जी ताकद आहे ती कधीच न विसरणे. त्यासाठी आधी, म्हणजे जेव्हा आम्ही नव्याने व्रत घेतले तेव्हा, जनतेची आंदोलने बळाने चिरडून टाकावयास सुरुवात केली. आजवर मृदू आणि मवाळ प्रतिमा असणाऱ्या राजास अशी कात टाकणे महत्वाचे. काही थोडे कैदेत पडले किंवा निजधामास गेले तरी जास्त लक्ष न देता ध्येयाकडे वाटचाल करावी. आम्हास राजगुरूंनी निश्चून सांगितले, जनतेस असा कठोर आणि ठाम निर्णय घेणारा राजाच आवडतो. कुणी त्यांच्यासाठी निर्णय घेत त्यांच्यावर सक्तीने लादत असेल तर जोवर मुखात जनकल्याणाची भाषा आहे तोवर जनता निमूटपणे सहन करेल. थोडा विरोध

प्रथम होईल पण पुढे जनतेत आपले समर्थक तयार होतीलच ते आपसूक अशा आपले विरोधी विचारांच्या जनांस गप्प करतील. एक अशी वेळ येईल की जनतेस जाणवू लागेल, विरोध करून फायदा नाहीच. राजा त्यांच्याकडे दुर्लक्षच करणार आहे. आणि आपले समर्थक काही थोड्या उरलेल्या विरोधकांस त्यांची जागा दाखवून देऊ लागतील. त्यामुळे असे विरोधकच हळूहळू कमी कमी होऊ लागतील. जनतेस काही वर्षांत आपला तारणहार आपला राजाच आहे हे वाटू आणि पटू लागेल."

"म्हणजे महाराज विरोध होणारच नाही?"

"तसे नाही. पुढे ऐकावे. जनताभिमुख आणि जनसेवक राजा अशी प्रतिमा बनवून झाली की कोणत्याही राजास पुढील काम सोपे जाते. जनतेस पटवून घ्यावे की आपण सदैव तिच्या भल्यासाठी झटत आहोत. आणि त्यानंतर अघोषित हुकुमशाही सुरू करावी."

"म्हणजे?"

"हुकुमशाहीत जनतेची कदर करण्याची गरज नाही आणि नसते. पण आपणास तर जनतेच्या मनावर राज्य करावयाचे आहे. तेव्हा प्रतिमा संवर्धन महत्त्वाचे. काही राजे उघड हुकुमशाही गाजवतात. त्यांना जनता घाबरते पण प्रेम देत नाही. जनतेच्या कल्याणासाठी अघोषित हुकुमशाहीस मात्र जनता डोक्यावर घेते. आमच्या राजगुरुंनी दिलेल्या सल्ल्यानुसार आम्ही चाललो. गेल्या काही वर्षांत फळे दिसत आहेतच. म्हणजे विरोध नाही असे नाही. पण इथे गांधारीव्रताचे महत्त्व समजून येते."

"गांधारीव्रत?"

"होय. डोळ्यांवर पट्टी बांधून जनतेकडे किंवा होणाऱ्या गोंधळाकडे काणाडोळा करणे! फक्त त्यासाठी आणि त्याआधी आपली जनतेत एक जनसेवेस झटणाऱ्या शासकाची प्रतिमा बनवणे महत्त्वाचे. त्यानंतर जे होईल ते जनताच आपसात निपटून घेते. राजास सुखनैव कारभार करता येतो. त्यामुळे एका पाठोपाठ पथ्ये पाळत पाळत गांधारी व्रत घेतलेत तर तुम्ही तुमच्या राज्यात सुखाने राज्य करू शकाल."

"हे व्रत आम्ही पण घ्यावे म्हणता राजे खुशालचंद?"

"अर्थात्. पण सर्व पथ्य पाळून. त्यावाचून जर हे व्रत घेतले तर एकतर जनता तुमच्या विरुद्ध उफाळून उठेल किंवा तुम्हास हुकुमशहा बनून सारा उद्रेक मोडून काढावा लागेल. गांधारीव्रताचे फलित हे की राजास जनतेचे प्रेमही मिळते आणि हुकूम ही चालवता येतो. त्यामुळे ह्या व्रताची फलिते अनेक आहेत."

"होय महाराज खुशालचंद. आम्हीही हे व्रत घेऊ. उत्तणार नाही मातणार नाही. घेतला वसा टाकणार नाही. आणि आमच्या आयुष्यभर हे व्रत आम्ही सुरू ठेवू."

"होय. राजे नेमचंद. एक दरबारी भाषेत न बसणारी गोष्ट तुम्ही आमचे खास आहात म्हणून सांगतो, जनता अर्ध उल्लू असतेच. तिला पूर्ण उल्लू जो बनवेल तो राज्य करील. त्यासाठी हे गांधारीव्रत घ्यावे. व्रताची सांगता कधी न करता जोमाने ते सुरू ठेवावे."

त्यानंतर राजा नेमचंदानी राजा खुशालचंदाचा निरोप घेतला. आपल्या राज्यात गांधारीव्रताचे कठोरपणे पालन केले. त्याचे ओसाडपुर राज्य ही सुरळीत चालू लागले. नेमचंद आणि खुशालचंद गांधारीव्रताने सुखी झाले. तसे सुख तुम्हाला आम्हाला म्हणजे सर्वसामान्यांना मिळणे नाही, तरीही आपल्या नशीबात साधी सोपी सुखे मिळोत ही साठा उत्तराची कहाणी पाचा उत्तरी सुफळ संपूर्ण.

लोकपाल टोपीची कहाणी

आटपाट नगर होते. नगरात जादूगार लोकवीर नावाचा जादूगार राहात असे. तो जादूचे खेळ करीत देशभरात हिंडत असे. जादूगार अतिशय हुशार आणि कसबी कलाकार होता. त्याच्या थक्क करणाऱ्या जादूंनी सारेच अचंबित होऊन जात असत. लोकवीर हे जादूगाराचे खरे नव्हते. खरे नाव होते रघुवीर. त्याच्या जादूने तो इतका लोकप्रिय झाला की लोकांनी त्याचे नाव बदलून त्यास ते लोकवीर म्हणू लागले.

जादूगार लोकवीराच्या पोतडीत काय नव्हते? नाण्यांच्या जादू होत्या. पत्त्यांच्या जादू तो करीत असे. एखाद्या बंद कपाटात कुणास बसवून तो दुसरीकडून कुठूनतरी बाहेर काढत असे. एका खोक्यात एका मुलीस बसवून चारी बाजूनी तलवारी खुपसत असे नि नंतर परत ती मुलगी जिवंत बाहेर येत असे. याशिवाय कुठून ससा काढणे नि कुठून एखादे कबूतर काढणे किंवा एखाद्या अंज्यातून ते न फोडता कोंबडी काढणे असे असंख्य खेळ तो करीत असे. कुणास खुर्चीवर बसवून तो नाहीसे करत असे आणि रिकाम्या खुर्चीवर लोकवीर स्वतः बसत असे. थोड्या वेळात स्वतः नाहीसा होऊन ती व्यक्ती परत येई. पाठून त्याचा फक्त आवाज येई. नंतर ती खुर्चीच नाहीशी होई! किंवा एका जादूत एखाद्याचे तीन तुकडे करून तो परत जोडत असे. त्याचा जादूचे वर्णन करणे कठीण अशा ही कित्येक जादू होत्या. त्याच्या हातखंडा जादूमुळे त्याचे जादूचे प्रयोग देशभर होत आणि लोक ते गर्दी करून पाहात.

आणि या सर्वात लोकप्रिय जादू होती ती एखादी गोष्ट नाहीशी करण्याची जादू. तो मोठमोठी घरे किंवा देवळे क्षणार्धात नाहीसे करी. त्याच जादूने त्याने एकदा राजवाडाच नाहीसा केलेला आणि क्षणार्धात परत आणून ठेवला तिकडे परत.

होता होता काय झाले? त्याच्या जादूने भारलेल्या लोकांना काही वेळा तर त्याच्या जादू खऱ्याही वाटू लागल्या.

ज्या नगरात जादूगार राहात होता ते आटपाट नगर अनागोंदी कारभारात अग्रगण्य होते. कोणाचा पायपोस कोणात नसे. नगराचा राजा स्वतःच खुशालचेंडू होता. आपल्या चैनीपुरते राज्याचे उत्पन्न असले की बाकी त्यास काही नको असे. वरील आदर्शच असा असताना राज्यातील बाकी सारे अधिकारी मनमानी करण्यास मोकळे नसल्यासच नवल! कुंपणच येथे शेत खाई. सगळीकडे भ्रष्टाचाराचे कुरण उगवलेले आणि कित्येक त्यात चरत आहेत असे दृष्य सगळीकडेच दिसे. अर्थात हा भ्रष्टाचार खालपर्यंत आणि खोलवर झिरपलेला होता. म्हणजे अधिकारी वर्ग तर तो करीत असेच, पण जनताही काही कमी नव्हती. सर्वच करतात तर मी का नाही आणि मी नाही तर अन्य कुणी खाईल असे बिनतोड वाटावेसे युक्तिवाद लोक करीत. वरपासून खालपर्यंत जनता नि अधिकारी एकमेकांना अडवत आपले खिसे भरत. पण स्वतःच्या डोळ्यातले मुसळ न दिसणाऱ्या जनतेस अधिकारी आणि उच्चवर्गीयांचा मोठ्या रकमांचा भ्रष्टाचार खुपत असे.

होता होता काय झाले? जनता या भ्रष्ट कारभारास कंटाळली. काहीतरी करावे लागेल त्याविना हा असुर नष्ट होणार नाही असे जनतेने मनात घेतले. यावर उपाय काय? जनता स्वतःलाच प्रश्न विचारू लागली. आणि एके दिवशी जनतेस आपला त्राता सापडला. तो म्हणजे जादूगार लोकवीर! मोठमोठ्या इमारती नि जिवंत व्यक्ती क्षणार्धात नाहीशा करणारा तो लोकवीर नक्कीच भ्रष्टाचार नाहीसा करेल हे जनतेस पटले मनोमन आणि तिने जादूगार लोकवीरास साकडे घातले. जादूगार तयार झाला. आजवर त्याची कुठलीच जादू चालली नाही असे नव्हते तर ही जादूदेखील चालणारच हा विश्वास जनतेस होता.

जादूगाराने मग काय केले? काही दिवसांचा अवधी मागून घेतला. थोड्या दिवसांनी जनतेस बोलावून नवा खेळ मांडला. त्यात तो भ्रष्टाचार नाहीसा करणार होता. जनतेत नवा जोश आला. आता मोठ्या मोठ्या लोकांची चरावयाची कुरणे बंद होणार याचा अत्यानंद तिला झाला. आपल्या पायाखाली काय जळते तिथे दुर्लक्ष करत

किंवा जे जळते ते अत्यल्प म्हणून बिन महत्वाचे अशी समजूत करून जनतेने नव्या जादूच्या खेळास गर्दी केली.

जादूगाराने काय केले? त्याने एक जादूची टोपी बनवून घेतली. तिला लोकांनी प्रेमाने लोकवीराची लोकपाल टोपी असे नाव दिले. ही डोक्यावर घालताच भ्रष्टाचार नाहीसा होत असे. लोक खूष झाले. शेवटी एवढ्या मोठ्या प्रश्नावर एवढे छोटे नि सोपे उत्तर मिळाल्याने सारेच खूश झाले. लोकपाल टोपी डोक्यावर चढविली की घालणारा आपोआपच शुद्ध होई आणि आजूबाजूला सारे मंगलमय दिसू लागे. थोडक्यात सारा भ्रष्टाचार समूळ निपटून काढल्याचा आनंद सगळ्याच जनतेस झाला. तेही स्वतः न बदलता नि आपल्या स्वतःच्या छोट्या भ्रष्टाचाराच्याबद्दल कुणी प्रश्न उपस्थित करत नाही ह्याचा जनतेस आनंद झाला.

थोड्या दिवसांनी काय झाले? सगळीकडे सगळेच जादूची लोकपाल टोपी घालून फिरू लागले. लोक हळूहळू सरावले. भीड चेपली. जुनी सवय जाणार कशी? काही दिवसांतच परिस्थिती पूर्ववत झाली. भ्रष्टाचाराच्या सुरस कहाण्या पुन्हा ऐकू येऊ लागल्या. थोड्याच दिवसांत जनता परत ये रे माझ्या मागल्या म्हणून वैतागून गेली. कंटाळून ती परत जादूगार लोकवीराकडे आली. जादुगारास तिने प्रश्न विचारला, ही जादू कशी काय फसली?

जादूगार हसला. म्हणाला, "तुम्हाला जादूचे मर्म एक तर कळले नाही, नाहीतर ते तुम्हाला कळून घ्यायचेच नाही. सर्वास ठाऊक आहे, जगात जादू कुठेच नाही. सारीच हातचलाखी. मी राजवाडे अदृश्य केले पण ते परत आलेच ना? तर भ्रष्टाचार नाहीसा होण्याची ही जादू तात्पुरती असणार हे गृहितच होते. जादू फसली नाही. जनता फसली आहे."

"मग यावर उपाय काय?"

"जादू हा उपाय? नाही. उपाय आपल्याच हाती. प्रत्येकाच्या. प्रत्येक मनुष्याने ठरविले की तो सन्मार्गेच चालेल तर काही होऊ शकते. वर्षानुवर्षे चालणाऱ्या गोष्टीस एका दिवसात उतारा शोधणारे तुम्ही एकतर भाबडे आहात नाहीतर स्वतःशीच अप्रामाणिक. मी फक्त हातचलाखी करू शकतो. बदलावयाचे ते तुम्हीच."

जनतेने लोकवीर जादूगाराचे म्हणणे ऐकले. लोकांच्या दृष्टीने अयशस्वी जादूगार लोकवीराची लोकप्रियता झपाट्याने खाली आली. यशस्वी, न फसलेल्या जादूनंतरही जादूगार लोकवीराच्या हाती आले ते अपयशच.

जनता आता सरावली. मधल्या त्या दिवसांत भ्रष्टाचारमुक्त नगराचे मनोहारी चित्र पाहून सुखावलेली जनता पुन्हा पूर्वपदी आली. लोकवीराने जादूचे खेळ बंद केले. आणि निवृत्त आयुष्य जगू लागला.

वणवण भटकणाऱ्या जादूगारास सक्तीची का होईना विश्रांती मिळाली. आपल्या व्यस्त आयुष्यात अशी सवड तुम्हाला आम्हाला ही मिळो ही साठा उत्तराची कहाणी पाचा उत्तरी सुफळ संपूर्ण.

प्रकाशाच्या बेटाची कहाणी

ऐका प्रकाशाच्या बेटा तुमची कहाणी. आटपाट नगर होते. तिथे एक गरीब ब्राह्मण राहात असे. ब्राह्मणाचे काम म्हणजे रोज पूजा अर्चा करणे. त्यानंतर दिवसभर मंदिराची व्यवस्था पाहणे.

ब्राह्मण अत्यंत भाविकतेने आपले काम करीत असे. त्यानंतर दिवसभरात जमलेला शिधा घेऊन घरी जाई. दोन वेळेच्या जेवणाची भ्रांत नसे हे खरे पण त्याहून जास्त ही काही नव्हते त्याच्यापाशी. त्याबद्दल त्यास खेद असे ना खंत. उरलेल्या दिवसात तो अडल्यानडलेल्यांना त्यांच्या समस्यांवर सल्ला देई. देवपूजा आणि सेवा आणि त्याबरोबर जनसामान्यांस सल्ला हेच आपले जीवनध्येय असे ब्राह्मणास वाटे. स्वतः त्याचा व्यासंग मोठा होता. त्यामुळे विविध विषयांवर ज्ञान प्राप्त होते. विचारांची बैठक पक्की आणि सद्सद्विवेक बुद्धी सदैव जागृत असल्याने सल्ले देण्यास त्याला नैतिक अधिकारही प्राप्त होता. एकूण आर्थिक दृष्टीने फारसा पुढे नसला तरी त्याच्या निस्पृहतेने त्यास मान मिळे. सल्ला विचारणारी जनतादेखील त्यामुळे त्याच्या सल्ल्यांस गांभीर्याने घेत.

ब्राह्मणाकडे सल्ले घेण्यास विविध वर्गातून लोक येत. विविध वयाचे, वेगवेगळ्या पार्श्वभूमीचे आणि वेगवेगळ्या प्रकारच्या समस्या घेऊन लोक येत. साऱ्यांनाच तो समान लेखत सल्ला देई. यातून त्यास धनप्राप्ती होई असेही नाही. जगाचे कल्याण या एकाच भूमिकेतून तो हे सारे करीत असे. ब्राह्मणपत्नी त्याला साजेशी होती. तेव्हा त्याच्या तुटपुंज्या उत्पन्नात कोंड्याचा मांडा करून ती घर चालवीत असे. आर्थिक श्रीमंती नसली तरी ब्राह्मणास मानसिक समाधानाची कमी नव्हती आणि तोच त्याचा जीवनानंद होता.

होता होता काय झाले? दूर देशातून कुणी एक तरुण त्या गावात रहावयास आला. त्यास असे गावोगाव फिरण्याचे वेड होते. भटकंती करत प्रदेश पाहणे आणि जनजीवन समजून घेणे हाच त्याचा छंद जणू. त्यास ब्राह्मणाबद्दल कुतूहल वाटले. काही दिवस त्याने गावात मुक्काम ठोकला. मोठ्या कुतुहलाने त्याने ब्राह्मणाचा दिनक्रम पाहिला. विविध शहरांतून हिंडलेल्या त्या तरुणास असे सल्ले देऊन मालामाल झालेले कित्येक लोक माहितीत होते. त्यांच्यापेक्षा अधिक मोलाचे सल्ले देणारा हा अति सामान्य स्थितीतला ब्राह्मण पाहून त्यास अधिकच उत्सुकता वाटू लागली. काही दिवस गेल्यावर त्याने ब्राह्मणास प्रश्न केला, "गुरुजी, मला सल्ला नको पण मला तुमच्या कामाची माहिती तेवढी द्या. मी विचारेन त्या प्रश्नांची उत्तरे कृपया देऊ शकाल का?"

ब्राह्मण म्हणाला, "अवश्य. आज पौर्णिमा आहे. आज रात्री याच देवळाच्या पारावर बसून मी तुझे शंकानिरसन करेन."

रात्री दोघे देवळाबाहेरील पिंपळाच्या पारावर बसले. ब्राह्मण म्हणाला, "बोल. तुझ्या मनातील जे आहे ते तू विचार."

तरुण म्हणाला, "आज मी आठवडाभर गावात आहे. मला तुमच्याबद्दल कुतूहल वाटण्यास कारण तुम्ही देत असलेले सल्ले. त्याबद्दल तुम्ही कोणाकडून काही घेत नाहीत. तुमची आर्थिक परिस्थिती चांगली असती तरी त्याबद्दल काही वाटले नसते पण बेतासबात परिस्थितीत ही तुम्ही इतके निर्मोही कसे राहू शकता?"

ब्राह्मण हसून म्हणाला, "तुझे निदान चुकले आहे. आज मी येथे सर्वात श्रीमंत आहे. लोक मला मान देतात म्हणून नव्हे. काही जणांस तरी योग्य मार्ग दाखवण्याचे काम माझ्याकडून होते म्हणून. देवदयेने माझ्याकडे उपजत ज्ञान आहे, बुद्धी आहे आणि त्यांच्या सदुपयोगाचीही बुद्धी आहे. त्यामुळे चित्ती समाधान आहे. धनप्राप्तीचा मोह कालही नव्हता आणि आज नाही."

"पण गुरुजी यातून समाधानाखेरीज काहीच मिळू नये असे का वाटते तुम्हाला?"

"तो मोह नाही हे खरे. समाधान मात्र मला फक्त कुणाच्या उपयोगी पडण्याचे नाही.

इतक्या दिवसांत तू पाहिले असशील, येणारे तरुण आणि तरुणी यांच्या कडे दक्षिणा म्हणून मी एक गोष्ट मागून घेतो.

त्यांनी आपापल्या परीने गरजूंना मदत करावी. एक दुसऱ्याच्या उपयोगी पडल्यास जगातील कित्येक प्रश्न सहज सुटतील. आपल्याकडचे ज्ञान त्यांनी वाटून द्यावे. जे जे आपणास ठावे ते इतरांते सांगावे."

"हे खरंय गुरुजी."

"माझे म्हणणे एकच आहे. संसार कुणास चुकला नाही. तो नीटनेटका करा. पण इतरांच्या उपयोगी पडा. सूर्य होऊ शकत नाही सारेच. प्रकाशाची बेटे व्हा. सारीच साधूंसंत असतील जगात तर जग आजवर आहे त्याहून वेगळेच व कदाचित नीरस ही झाले असते. सामान्यातील सामान्य माणूस हा कुठेना कुठे असामान्य असतो. ते ओळखून त्याने आपल्या ज्ञानाचा प्रसार करावा. आपापली प्रकाशाची बेटे तयार करावीत. सूर्य तेज देतो हे खरे पण काजवा आपल्या परीने प्रकाश देतच असतो. तेव्हा प्रत्येकाने प्रकाशाचे बेट बनावे. तसे झाल्यास हे जग उजळून जाण्यास वेळ लागणार नाही. मी देखील हेच करण्याचा प्रयत्न करतो. त्यासाठी काही द्रव्य घेतले तर सर्वास हा प्रकाशाची बेटे व्हा असा उपदेश म्हणा किंवा संदेश म्हणा.. देण्याचा नैतिक अधिकार मी गमावून बसेन. मी दिलेल्या काही सल्ल्यांनी काही आयुष्ये नक्कीच सावरली असतील पण माझ्या त्या मागण्यानुसार येणारे कित्येक जण जर आपापली प्रकाश बेटे तयार करत असतील तर तेच सर्वात मोठे समाधान आहे माझे."

"खरे आहे गुरुजी. तुम्ही माझ्याकडून ते मागण्या अगोदरच मी सांगतो, मी देखील असाच एक बेट होण्याचा प्रयत्न करीन. थोड्या थोड्या प्रयत्नांतूनच हे जग अधिकाधिक सुंदर होईल."

असे म्हणून त्या तरुणाने ब्राह्मणास नमस्कार केला आणि गावातून प्रस्थान केले. ब्राह्मणाचा नेहमीचा दिनक्रम तसाच सुरू राहिला.

ब्राह्मणाच्या कल्पनेतील प्रकाशाची बेटे अशी जागोजाग वसोत ही साठा उत्तराची कहाणी पाचा उत्तरी सुफळ संपूर्ण.